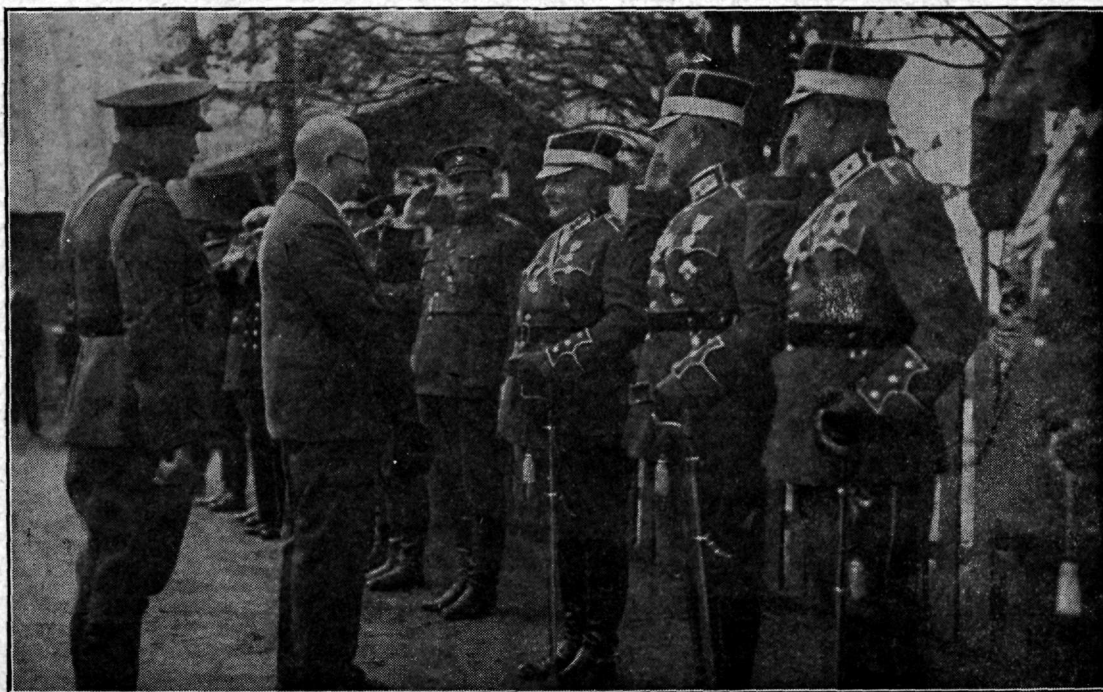

SÕDUR

SÕJAASJANDUSE AJAKIRI

№ 39/40

4. OKTOOBRI 1930.

1930. a. üldmanöövrit. 22. sept. 1930 Tabivere jaamas.

Kodukaitsjad!

**Iga isamaalane
toetab Eesti tööstust!**

Tarvitage
järjekindlalt ainult Eesti tubakavabrikute saadusi:

Extra-Extra

Erisort

20 tükki 35 senti.

Aino

20 tükki 35 senti.

*Uued, moodsad, eriti peene-
maitselised paberossid*

Olümpia

25 tükki 25 senti

kestad kollasest maispaberist, varus-
tatud nikotiini imeva vatiga
„Hygiene“.

TUBAKATEHAS

A.-S. Astoria.

Lemmik-paberossid

Mikaado

25 tükki 25 senti

väljavalitud parimatest tubakatest.

TUBAKAVABRIK

H. Anton & Ko.

*

Balm

ja

Kavaler

25 tükki 15 senti.

TUBAKAVABRIK

A.-S. Regina.

Kaitseministri käsukiri

Nr. 261.

Tallinnas, 1. oktoobril 1930.

Täna möödub kümme aastat, mil kindral-major, tookord kolonel, **J u h a n T õ r v a n d** määrati Kindralstaabi ülemaks.

Kindral Tõrvandil tuli asuda Kindralstaabi juhtimisele meie rahuaegse kaitseväge loomise ajajärgul. Kindralstaabi teenistuse tingimused olid meil tol ajal eriti rasked. Staabis puudusid vastava ettevalmistusega ja vilumusega ohvitserid. Rahuajale asunud kaitseväge organisatsioon ja koosseisud nõudsid kiiret ümberkorraldamist, kaitseväge väljaõppe küsimused lahendamist, kaitseväge sisemine elu korraldamist ning kodanikkude kohustused kaitseväge teenistuse alal reguleerimist. Oli tarvis välja töötada vastavad seadused, seadlused, määrustikud, juhendid jne.

Staabi juhi kindral Tõrvandi väsimata tööjõud, laialised teadmised ja kogemused võitsid takistused teelt.

Möödunud kümne aastaga on kindral Tõrvand, teenides Kindralstaabi — Sõjavägede staabi — Kaitsevägede staabi ülema vastutusrikkal ametkohal, viinud Kaitsevägede staabi ajanõuete kõrgusele ja aidanud mõjuvalt kaasa ajakohase riigikaitse-aparaadi organiseerimiseks ja ettevalmistamiseks.

Loen enesele kohuseks avaldada teenistuse nimel tänu Kaitsevägede staabi ülemale kindral-major Tõrvandile tehtud suure töö eest meie riigikaitse alal.

O. Köster,

Kaitseminister.

Kindral J. Tõrvand

10 aastat kaitseväge rahuaegse töö juhina.

1. oktoober s. a. on Eesti riigikaitsele tähtsaks juubellipäevaks, nimelt 1. okt. 1920 määrati tollaljal veel kindralstaabi polkovnik **Juhan Tõrvand** kindralstaabi valitsuse ülemaks.

Eestile raske Vabadussõda oli lõppenud. 1920. aasta suve jooksul kaitseväge demobiliseerudes ja puhates tehtud tööst, otsis ühtlasi teid ja püstitas eesmärged rahuaegseks tööks. Vabadussõja ülemjuhataja ja staabi ülem olid lahkunud eraellu. Vabadussõja likvideerimine tuli viia lõpule ja panna alus uuele, seni meie oludes tundmatule tööle. Vähe oli soodsaid välja-vaateid, kuna kaitseväge rahuaegseks loominguks ei olnud tarvilikku, küllaldase ettevalmistusega kaadrit, ei olnud ka kindlaid sihte töös ega materjalset baasi. Oli käärimine, oli otsimine.

Kolonel J. Tõrvandil oli peale pikki vintsutusi läinud korda pääseda Lõuna-Venemaalt kodumaale alles 1920. a. juulis. Olles määratud kindralstaapi, haaras ta energiliselt kinni kaitseväge tööst. Tema esimesed sammud staabi töös, hea sõjaline ettevalmistus ja kindel tahe töötada kaitseväge arenguks, tõstsid ta juba 1. okt. 1920. a. kindralstaabi valitsuse ülema vastutusrikkale kohale. Seega kümne aasta jooksul on kindral J. Tõrvand püsinud sisuliselt selle töö juhina, mida ta teostab tänapäevgi kaitsevägede staabi ülemana, kuigi tema ametinimetus on nende aastate jooksul vaheldunud.

See töö, mida on teinud kindral J. Tõrvand, on riigikaitse esimesejärgu tähtsusega, sest kaitsevägede staap on kaitsejõududele seda, mis inimesele aju ja süda.

Tema juht peab alati valmis olema suurima vastutuse kandmiseks, valmis olema vastu võtma kibedaid etteheiteid ja kuulma teravaid arvustusi.

Kuna alguses ei olnud staabitöö alal tarvilikke tööjõude, on nende ettevalmistusele praegune kaitseväge staabi juht pööranud erilise tähelepanu. Ta ei ole neile annud võimalusi omada ainult tehnilisi teadmisi, ta on neid ka kasvatanud ühiseks pereks.

Kindral J. Tõrvand on jälginud elu arengut, on püüdnud mõista ajavaimu nõudeid ja koos oma nooremate abilistega teotseda realiteedi piirides. Seades eesmäärke tööks, ta arvestab seda, mida suudetakse meie oludes. Rakendades abilisi tööle, ta on avaldanud juhi suurimat voo- rust, püüdnud panna igale koormat, vastavalt kandejõu ja annetele.

Vahekord rivi ja staabi vahel nii kaua kui on sõjavägedes staabid ja rivi, ei ole olnud kunagi sarnane, et staabile ei oleks midagi ette heita rivi poolt. Ühes sõjaväes on see vahekord teravam kui teises. Meie kaitseväes ei ole vahekord staabi ja rivi vahel mitte halb. On märgata, et endisest vene väest selles asjas kaasa toodud traditsioonid tervenevad, üksteisest arusaamine ja vastastikune lugupidamine suureneb. Seda paneme kaitseväge staabi praeguse juhi kümneaastase tegevuse arvele.

Kaitsevägi ei ole eemaldunud oma rahvast, vaid ümberpöörduvalt, side kaitseväge ja rahva vahel on tihenenu. Selleks on kindral J. Tõrvand inimesena, kodanikuna, seltskonnategelasena, ajakirjanikuna palju aidanud kaasa enda isikuga, oma teo ja sõnaga.

Elame poliitiliselt käärivas aastakümnes. Sõjaväejuhte ja vägesid on kistud poliitilisse võitlusse. Eesti kaitsevägi ei ole lasknud end vähemaltki mõjutada ühestki propagandast, ühestki liikumisest, mis ähvardaks meie riigi põhiseaduslikku korda. Ka seda tuleb panna suuresti kaitseväge ideelise kasvatuse keskuse, kaitseväge staabi ja ta juhi arvele.

Eeltoodud read ei suuda ja ei tahagi hinnata kindral J. Tõrvandi tööd kümne aasta jooksul kaitseväge eesotsas. Ei taha ka tema töös leida ainult õilsat. Tema tegevusest võib olla leitakse ka eksimisme, nagu seda võib leida iga inimese, iga juhi tegevusest, kes asub nii kõrgel ja vastutusrikkal kohal. Kuid vaidlematu faktiks jääb ikka see, et kindral Tõrvand on kümme aastat püsinud kaitseväge õppe, kasvatuse, organisatsiooni, komplekteerimise ja võitluseks valmisoleku kõrgema juhina. Vähesed kindralstaabi ülemad Euroopa sõjavägedes viimase kümne aasta jooksul on püsinud kogu selle aja oma kohtadel.

Kõrvallt vaadates näib, et ei peaks olema kerge olla Eesti kaitseväge staabi ülem, sest meie olukorra tõttu kaitseväge vajab riigilt suuremat ainelist toetust kui olude tõttu talle suudetakse anda. Riik oma olemasolu nimel on õigustatud nõudma kaitsevält suurimaid pingutusi, suurimaid ohvreid. Võivad tekkida ülenõudmised. Kaitseväge staabi ülem, olles isik, kelle kaudu ülenõudmine võib sündida, üheft või teiselt poolt, peaks mõnikord südames kandma tõsiseid riigikaitse muresid, seda suuremaid, mida rohkem nõudmine ületab täitmise võimalusi, mida tõelik olukord kaugemal ideaalsest.

Et mitte murduda nende raskuste all, peab omama usku oma rahva elujõusse tema vabaduse tahtesse. Et ta suudab tulla välja võitjana ka siis kui ta on sattunud väga raskesse olukorda.

See tähendab, et kõigile teistele voo- rustele lisaks on nõudnud ja nõuab meie aeg sarnaselt juhilt, nagu seda on kaitseväge staabi ülem suurt idealismi.

Soovime, et kindral J. Tõrvandi möödunud kümne aasta töö leiaks väärilist hindamist kõikide poolt, ja et tal jatkuks ka tulevikuks jõudu ja idealismi oma raskete ülesannete täitmiseks Eesti kaitsevõudude ettevalmistamiseks ja valmisoleku korraldamiseks.

Mõnda manöövritest üldse ja eriti Voldi manöövritest.

J. Tõrvand.

Kindral J. Tõrvand

1930. a. üldmanöövri juhataja.

Inimkond kunagi pole maitsetud täielikku rahu. Tülid ja verised kokkupõrked on seni osutunud möödapääsematuteks. Ajalugu oma raudse loogikaga hoiatab kõiki rahvaid, hüüdes — „häda võidetuile“. Sellepärast ka iga rahvas püüab olla valmis enesekaitseks. Kas teostab ta seda kaitsetegevusega oma piiridel või hävitab vaenlast ta kodus — ei muuda asja sisu.

Praegu käib Genfis järjekorraline Rahvaste Liidu istung. Seal presse teadeti on vastu võetud otsus, mille järele riik, kellele kallale tungitakse, võib saada rahalist toetust. See otsus näitab, et riigid tahavad kõik teha rahu alalhoidmiseks, kuid ühtlasi ta on parimaks tõenduseks, et tänapäev ja edaspidi peab olema a kallaletungi võimalikkust.

Kõik väiksed rahvad ja nende keskel eriti meie, peame seda alati meeles pidama. Ja kui hoiatus „häda võidetuile“ kõlab

üldse õudselt, siis meile tähendab ta surmasõna otsekoheas mõttes. Seda tunnevad kõik riiklikult mõtlejad kodanikud. Ja ainult säärase äratundmise tulemusena on mõistetavad need suured jõupingutused, mida teeb rahvas enesekaitse korraldamiseks ja enesekaitsele valmisolekuks.

Rahva talhe enesekaitseks valmis olla on loonud meie kaitsejõud — kaitseväge ja kaitseliidu. Need mõlemad organisatsioonid on loodud selleks, et rahvas end suudaks kaitsta korraldatult, s. o. — otsustavatel aegadel kogu rahva kaitseenergia leiaks ratsionaalsemat rakendust.

Kuid sõda, eriti tema lahinguvälja „piisiasjades“ on praktiline tegevus. Sellisena vajab ta kõigilt neilt, kes rahva enesekaitset tõeliselt teostavad, suure hulga praktilisi oskusi. Kui sõjakunsti või teaduse üldised alused osutuvad muutmatuteks, siis lahinguvälja reaalne ilme on muutlik, olenedes üldisest kultuurilisest ja tehnilisest arengust. Siit — kes tahab ajakõrgusel seista ja ajaga sammu pidada, peab alatas harjutama end praktiliselt teotsema neis oludes, mis iseloomustavad tänapäeva ning mis loovad teatud ettekujutuse ka homsest lahinguväljast.

Selles mõttes omab kaitseväge (kaitse-liidu) rahuaegne õppetöö ja selles töös eriti praktilised harjutused ääretu suure tähtsuse. Tehakse ju sõjas, vähemalt esimestel päevadel, seda, mida õpitud ja harjutatud rahuajal.

Kaitsejõudude väljaõppe töös seisavad nii nimetatud „manöövrid“ erilisel kohal. Nad on üheks astmeks väljaõppetöös endas ning ühtlasi nagu katseks kogu kaitseorganisatsioonile. Seda näeme, kui mõne sõnaga äramärgime hariliku õppetöö ja manöövrite olukorra.

Harilik õppetöö käib kasarmus, kasarmu õuel, õppeplatsidel, laskeradadel. Teda kroonib laagris viibimise periood, kus taktikaline drill igas väelügis ja väelükkide koostöö leiab teostamist ühes või teises ulatuses. Kõik see töö käib ka a d r i l e enam-vähem ühesuguses olukorras ja sarnaste üksuste koosseisus, mis arvult väga kaugel sõjaaegsetest. Kõige selle tõttu tundub, et pikkapeale harilik õppetöö võib kaadris ja meeskonnas süvendada ebaõiget ettekujutust tõenäolisest tegevu-

Kol-leitn. R. Tomberg

1930. a. üldmanöövri staabi ülem.

sest sõjalukorras. Selle juures kõige suurem pahe on ülesannete lahendamise ühel ja samal maastikul ning töö- ja elu reegliärasus. Seda viimast sõjas, eriti esimesel perioodil, kunagi pole ja ka alati tuleb tegutseda tundmatul maastikul ning väga keerukates olukordades.

Õppides ja teotes alati laagriväljade tuntud maastikul võib karta, et kaadris laseb juuri nii öelda „õppevälja taktika“. Siin tuleb vaid meelde üksluiset maastikku Jägalas, sama Männikul. Teatud ulatuses on selles mõttes parem Kurtnas ja Põltsamaal (Värskas), kuid sealsed küngad, metsad, järved, sood, teed, külad, ja üldse kogu laagriväli ja tema ümbrus on juba küllalt tuttavad meie ohvitseridele ja all-ohvitseridele. „Õppevälja taktika“ võib põhjustada šablooniisi lahendusi, ebaõiget ettekujutust raskustest, mida kaasa toob te-
gutsamine tundmatul maastikul.

Manöövrid on nagu teatud vastukaa-
luks hariliku õppetöö negatiivsetele nähe-
tele. Väed koondatakse suurematesse ük-
sustesse. Sageli luuakse üksused, mis
olemas sõjaajal, kuid puuduvad rahuajal.
Üksustega kaasas käib vajalik voor. Ela-
mis- ja toitlustingimused on hoopis midagi
muud kui kasarmus ja laagri parakides.
Puudub reegliärasus, mille tekkimist ei
soodusta vastaspoole vaba tahe ja ka ma-
nöövri juhatuselt ettenähtud olukordade
mitmekesisus. Kogu tegevus sünnib ena-

mikule osavõtjatest hoopis tundmata
maastikul.

Manöövritel rakendatakse tööle ka või-
malikult rohkem tehnilisi abinõusid ning
võitlusvahendeid. Väeliikide koostöö sün-
nib oludes, mis lähedased sõjaaegsetele.
Ootamatus ja teadmatus on manöövritel
nagu sõjaski, varitsemas nii juhte kui ka
väeosasid.

Avaldab oma mõju ka omaette psühho-
loogiline moment — tahe end maksma pan-
na paremini kui vastaspool. Kõik juhid ja
iga mees püüab olla leidlik, ilma mil-
leta ei saa vastast poolt „tüssata“. Kava-
lus, leidlikkus, tublidus, vastupidavus —
kõik need omadused, mis tõelikus sõjas
suurt osa mängivad, tulevad ilmsiks ühel
või teisel moodsul ka manöövritel. Koos
manöövritele kaasa toodud oskustega ja
kohuse- ning distsipliinitundega annavad
nad teatud ilme ühe või teise üksuse,
ühe või teise juhi tegevusele. Ja seda il-
met harilikus õppetöös igakord näha ei saa.

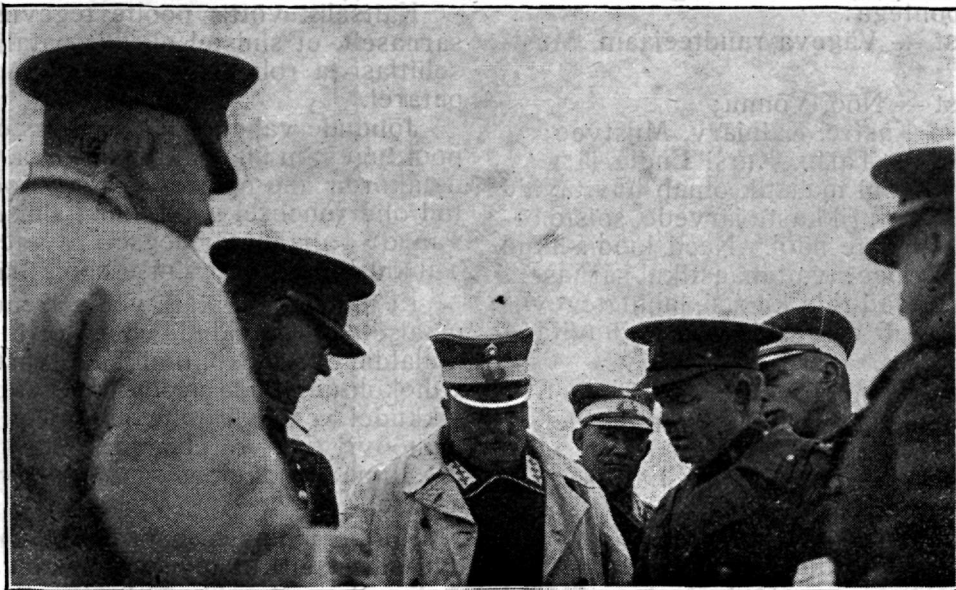
Õeldust võib näha, et manöövrid tõesti
suurelt erinevad harilikust õppetööst. Nad
annavad väga palju võimalusi kõikidele
juhtidele kontrollida iseennast ja alluvaid.
Nad on tõeliseks katseks kaitsejõudude te-
gevusvõimele.

Neil põhjustel oleks loomulik, kui meie
saaks pidada üldmanöövreid iga aasta
kord, organiseerides neid võimalikult laie-
malt ning täiuslikumalt, eesmärgiga —
täpsamalt aimata järele sõjalaulukorda. Kuid
siin on tõmmatud võrdlemisi kitsad piirid
krediitidega, sest manöövrid maksavad
raha. Sellega on seletatav, et tänavuste
Voldi ja eelmiste Otepää manöövrite va-
hel kujunes vahemaa ajas 5 aastat. Ja
tänavusi manöövreid krediitide vähesuse
tõttu pole võimalik korraldada vajali-
kus ulatuses ei koosseisude ja eriti voo-
ride kui ka üldise organisatsioonilise
täiuslikkuse mõttes.

Olgu siiski kuidas on, manöövrid leid-
sid aset ja pakkusid nii mõndagi huvitavat
järeluste tegemiseks edaspidiseks kaitse-
jõudude arenguks. Nad võimaldasid teha
mõningaid järelusi aladelt, mis otseselt
ei puuduta kaitsejõude. Neist järeldest
edaspidi märgin mõningaid. Nüüd aga
peatun vähe möödunud Voldi manöövrite
eesmärkide ja üldise organisatsiooni
juures.

Sõjategevuse raskuspunkt peitub la-
hingus ja rännakutes. Lahingviisidest on
kohtamislahing kõige põnevam ja üllatus-
rikkam ning seega kõige huvitavam. Neil
põhjustel määratigi manöövri peamiseks
ülesanneteks:

1930. a. üldmanöövrelit.

Olukorra selgitamine manöövri tegevusel Läti vägede juhatajale kindral Penikis'ele.
Selgitab „roheliste“ vanem vahekohtunik kol.-ltm. A. Jaakson.

Grupp külalisi Sootaga mäel. Binokliga Soome kindralstaabi ülem kindral Vallenius.

- harjutada väeosi pikemateks päevasteks ja öiseteks rännakuteks;
- harjutada väeliike tegutsema ja koostötama kohtamislahingu olukorras ja
- koos elmisega — võimaldada staapidele, rivi- ja seljataguse alal tegevatele juhtidele juhtimise praktilikat sõjaajale lähedas olukorras;

- uurida mõningaid organisatsioonilisi ja lahingvoori küsimusi.

Peale selle oli kõrval-eesmärkiideks.

- tutvustada kaadrit ja kaitseväge üldse Tapa-Tartu vahelise maaalaga, kus senini suuremaid õppusi polnud peetud.
- tutvustada meie kaitseväge sama raiooni elanikkonnale.

Määrates ära eelnimetatud eesmärgid, valiti manöövrite raiooniks maa-ala, mis piirdub joontega:

põhjast — Vägeva raudteejaam, Mustvee;

lõunast — Nõo, Võnnu;

idast — Kastre, Kaiujärv, Mustvee;

läänest — Tartu, Kursi Endla järv.

Selle raiooni maastik omab huvitavaid iseäraldusi arvurikkaste järvede, soiste orgude ja küngaste näol. Need looduslikud esemed gruppeeruvad maastikul sarnaselt, et moodustavad rida kitsusi, lahingtegevus millistes omab eriti põneva ja huvitava iseloomu.

Manöövri aeg oli valitud s e p t e m b r i t e i s e l p o o l e l järgmistel motiividel:

— laagri periood oli lõppemas ja väeosad lahkumas garnisonidesse;

— põldudel vilja suuremalt jaolt koristatud, mis loob soodsamaid tingimusi maastiku kasutamisel;

— kaitseväge õppeasutuste töös teatud vaheaeg, mis võimaldas nii õppejõude kui ka õpilaskonda manöövritest osavõtma kutsuda.

Manöövri tegevuse nii öelda „strateegilise olukorra“ loomisel loobuti seekord suurtest, välispoliitikaga seotud joontest ning määrati kindlaks järgmine skeem:

põhjast sõdivad sinised, lõunast rohelist. Siniste eesmärgiks — edasitungida lõunasse, et vallutada Emajõe ülekäigud Võrtsjärve ja Peipsi vahel. Roheliste eesmärgiks — forsseerides Emajõgi, välja jõuda Mustvee—Laiuse—Aidu joonele.

Selle lihtsa ideelise skeemi alusel asuti manöövrite ettevalmistamisele, et manöövrite tegeliku käiguga saavutada ülesseatud ja eelpool nimetatud eesmärgid.

Manöövrite ettevalmistus on suur töö. Kaitseväge staabi ja kaitseministeeriumi teiste asutiste, diviiside ja õppeasutiste ühisel jõupingutusel läks korda kõiki ettevalmistuse töid õigeaks ajaks lõpetada. Peab allakriipsutama, et ka teiste ministeeriumi ametkonnad, eriti posti-telegraafi ja raudteede valitsused, kõigiti selleks kaasa aitasid. Samuti omavalitsused manöövri raioonis.

Vastaspoolte organiseerimisel võeti aluseks I ja II diviiside väeosad. Manöövri idee vastavalt — sinised ja rohelist. III diviisi ja õppeasutiste koosseisust anti pooltele lisa. Ratsavägi ja tehnilised osad (pioneerid, side, soomusautod jne.) anti poolte käsutusse vajalikul arvul. Lennuvägi ja tankid jäid manöövri juhatuse käsutusse, kes neid rakendas poolte ülesan-

nete lahendamiseks tegelikkude vajaduste ning võimaluste kohaselt.

Kaitseliit võttis poolte tegevusest osa sarnaselt, et sinistel oli üks pataljon kaitseliitlasi ja rohelistel üks pataljon ja üks patarei.

Jõudude vahekordate mõttes oli sinine pool tugevam ühe pataljoni võrra, roheline omakorda ühe patarei võrra. Soomusautod olid rohelistel uued, kuna sinisel poolel vanad vabadussõjaaegsed „veteraanid“. Tankid lõpuks anti sinise poole käsutusse.

Et manöövrite käik võiks areneda normaalselt, oli loodud võimaluste piires küllaldane vahekohtunikkude instituut ja vahekohtunikkude sidevõrk. Vahekohtunikkudel ja nende ning juhtimise sidel on manöövri edu või ebaedu kohta suur mõju. Ilma nendeta ei saa manöövreid juhatada.

Poolte üldine organisatsioon oli mõeldud sarnaselt, et tegelikkudeks vägedeks mõlemilt poolt osutusid b r i g a a d i d, diviisi koosseisus. Sarnases olukorras oli möödapääsemata fiktiivosade tegevusse astumine seal, kus seda vaja oli, manöövri õ p e k a v a läbiviimiseks. Selle tõttu peame alguses kohe äratähendama, et manöövritel ei võinud olla võitjaid ning kaotajaid.

Manöövri juhatust täitis mõlema diviisi juhatuste ülesandeid.

Manöövri üldkäik aga oli mõeldud järgmiselt:

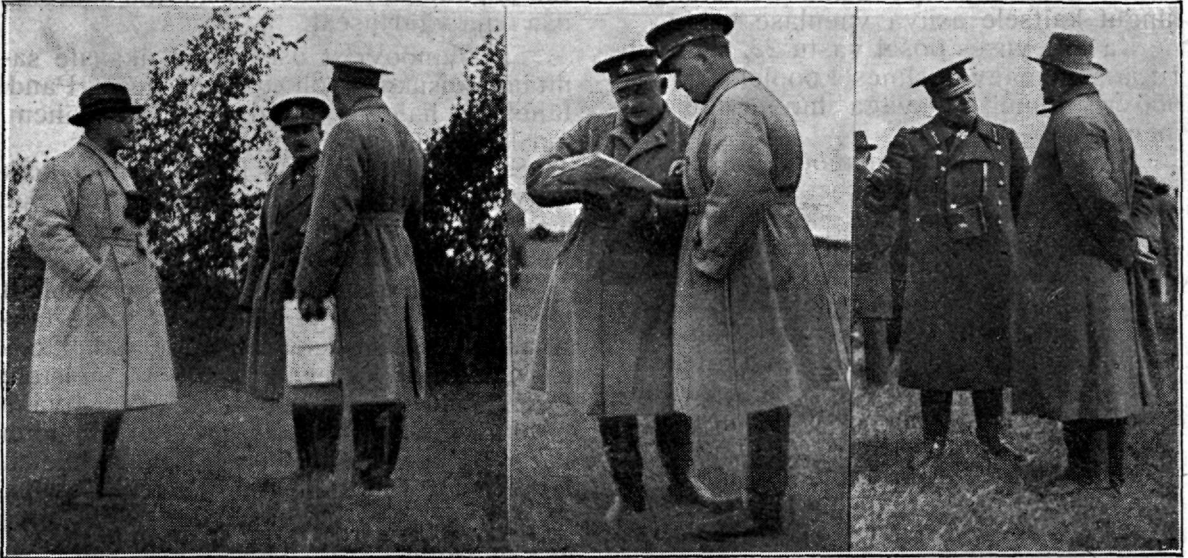
15.—18. septembrini korraldatakse rännak laagritest manöövri koondamise raiooni: I diviisi osad Kurtina laagrist Iisaku, Mustvee, Torma kaudu Leedi, Pedase, Kaasiku, Sadala raiooni, tehes umbes 102 kilomeetrit. II diviisi osad Värska laagrist Räpina, Kärsa, Võnnu kaudu Roiju, Luunja, Haaslava, Lohkva raiooni.

Rännak viidi läbi I ja II diviisi ülemate korraldusel, väljaspool manöövri olukorda. Rännakul, mis oli jaotatud päevasteks ja öiseteks, harjutati gaasi- ja õhukaitset ning rännak-distsipliini.

Vahepeal käis III diviisi ja õppeasutiste osade kohale toomine raudteel Jõgeva raiooni ja mõned II diviisi osad korraldasid end Tartus. 19. septembri hommikuks olid kõik kaitseväge osad neile määratud raioonides valmis ülevaatuseks. Samal päeval käis ka brigaadi staapide, side ja muude ettevalmistustööde lõpetamine.

Kaitseliidu pataljonid ilmusid poolte käsutusse 20. septembri õhtul — Jõgeval ja Tartus.

1930. a. üldmanöövrellt.

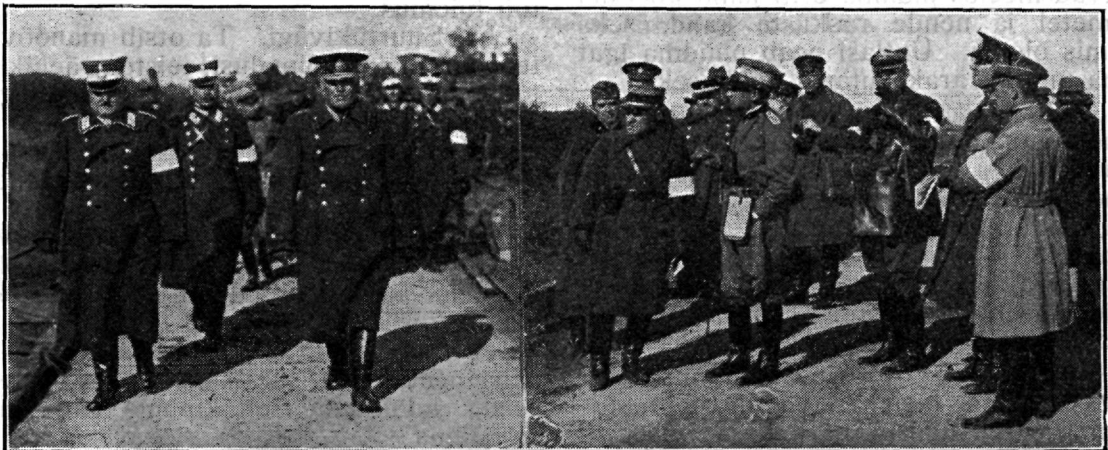

Riigivanem hra O. Strandman,
kindral J. Tõrvand, kol.-lt. R. Tomberg.

Kindralid J. Laidoner ja
J. Tõrvand.

Kindral Tõnisson ja
Jaan Tõnisson.

Haaslava parvel 20. septembril 1930.

Kindral Penikis, kindral Hartmanis,
kindral A. Tõnisson.

Grupp sõjavägede esindajaid.
Keskkel kolonel S. Kara (Poola) ja
kolonel Roatta (Itaalia).

Üldmanööver algas 20. septembri hommikul ja lõppes 22. septembril paraadiga Sootaguse mäel. 20. sept. hommikust kuni 22. sept. keskpäevani peeti järgmisi harjutusi:

20-al: luure ja teiste eel- ja katteosade tegevus. Mõlemad pooled püüdsid saada Saad-, Soits-, Elistvere-, Kajavere järvede vaheliste kitsuste peremeesteks, et kindlustada tegevuse vabadust järgmisel päeval. Selle päeva tegevuses oli palju

huvitavaid momente, millised üksikult väga õpetlikud, kuid mida siinkohal käsitada ei saa. 21. septembril kestis luure ning arenes lähenemine ja lahingtegevus kohtamise lahingu olukorras. Poolte tegevuses oli huvitavaid otsusi.

Fiktiivosade mõjutusel pidi roheline pool õhtuks seisma jääma ja öösel vastu 22. septembrit tagasi tõmbuma Kajavere—Kukulinna—Kärkna joonele, kus asuda kaitsele, kasutades soodsat maastikku. Nii ka

sündis ja sinine brigaad pidi tähendatud päeva hommikul arendama pealetungilähingut kaitsele asuva vaenlase vastu.

Ka tegevuses öösel vastu 22. septembrit ja selle päeva esimesel poolel kuni manöövri lõpuni oli väga huvitavaid momente.

Nii „linnulehult“ manöövrite üldkäik. Usun, et kõik manöövritest osavõtnud nii juhid kui ka alluvad on rikkastanud oma teenistust ettevalmistust manöövri saadud kogemustega. Omalpoolt tahaks siin mõnda ära märkida ja allakriipsutada.

1. Manöövrite ettevalmistus on väga komplitseeritud asi. Tuleb palju ettenäha. Tuleb osata end asetada tegelikku olukorda, et mitte kaartidel tehtud arvestustega eksitusse sattuda.

Kulub ära üldiselt aasta mitme ohvitseri tööd, et suuremaid manöövreid korralikult ettevalmistada. Seda tuleb arvesse võtta neil, kes edaspidi saavad kutsutud olema manöövreid ettevalmistama.

2. Manöövrite läbiviimine selleks määratud ajal ja kavade kohaselt nõuab füüsilist ja vaimlist pingutust, mida harva tuleb sarnaselt ette tegelikus sõjas. Seda peavad meeles pidama eriti juhid kõikidel astmetel ja nende raskuste kandmiseks valmis olema. Ühtlasi peab püüdma igat vaba minutit ära kasutada puhkuseks.

3. Ilma rikkalikult loodud juhatus- ja vahekohtunikide side võrguta on võimata tänapäeva manöövreid juhatada. Side puudulikkus Voldi manöövritel andis end valusalt tunda 20. septembril, kus poolte vaba tahe koos mõnede olukorrale mittevastavate korraldustega tegi juhatusel palju muret. Ainelistel põhjustel polnud loodud küllaldast sidet.

4. Rännak laagritest koondamisraionidesse näitas meie jalaväe head vastupanu. Kiired maršid päeval ja öösel — seda läheb ka meil väga vaja.

Rännak-distsipliin, tänu energilistele divülidele, oli hea. Eriti torkas see silma 7. j. rüg. pataljoni tagasitõmbumisel öösel vastu 22. sept.

Jalanõud kohati osutusid vähe „kangeteks“ ja hõorusid jalgu. Kuid kõik hõorumised olid väiksemad ja vaid 2 sõdurit evakueeriti hõõrutud jalgade pärast.

Kuid siiski peame jalanõudele ja oskusele jalgrätte tarvitada kindima edaspidi suuremat tähelepanu. Nii ühes õppeasutiste osas olid mehed enne manöövritele välja tulekut käinud Tondilt linnas saunas ja jalad ära hõõrunud. 19. sept. hommikul minule teatati, et paaris kompaniis

on 80% mehi hõõrutud jalgadega! Hõõrutud jalgadega, jalaväelane kaotab suurema osa oma väärtusest.

5. Manöövrist osavõtnud üksuste sanitaär seisukord oli üldiselt hea. Pandi tähele, et haigeid oli üldse 3 korda vähem, kui harilikus garnisoni elus.

Seda võib seletada huviga, mis kõik osavõtjad manöövrite vastu tundsid. See aga omakorda kriipsutab alla kaitseväes sügavale juurdunud kohusetunnet.

6. Üldtaktika ja väeliikide seisukohalt võis manöövritel veenduda, et meie taktikaline küpsus on suurelt arenenud. Eksitakse vahest ka elementaarsete mõistete vastu, kuid ka siin sageli on vabandavaks asjaoluks manöövri olukord, kus puudub vaenlase tule hävitav mõju, kus tublidust ja oskust ei saa igakord täpsalt arvestada.

7. Üksikute väeliikide tegevusest võiks ära märkida.

a) Jalavägi. Lühikese õppeaja peale vaatamata see väeliik tegutses korralikult. Ka noored, kes paari-kuulise õppuse läbi teinud, osutusid juba sõduriteks. See tõendab, et kaader suudab juba korralikult õpetada, mis on aastate kestvusel tehtud töö tulemus.

b) Suurtükivägi. Ta otsib manöövritel paremaid võimalusi teiste väeliikide toetamiseks. Püüdis olla „oma silmadega“ alati ees. See on „terve“ suund.

c) Ratsavägi. Luureeskadronid olid innukalt ja asjalikult oma ülesannete juures.

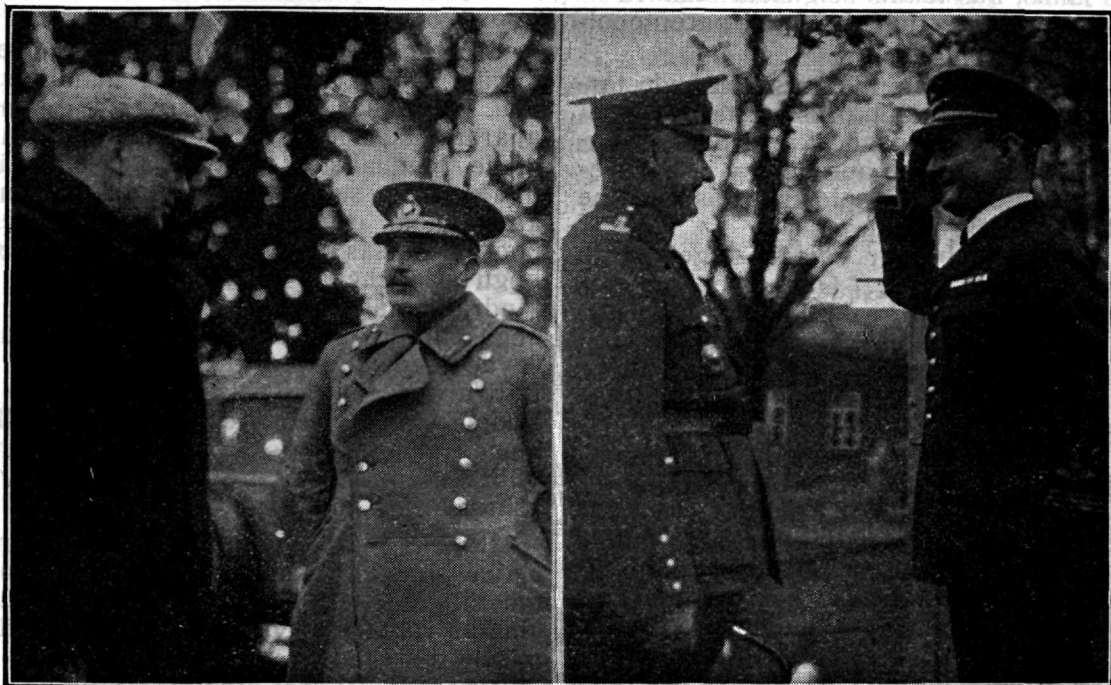
d) Soomusrongid. Neis endiselt valitseb löögivaim. Kuid tuleviku sõja oludes tehniliselt aegunud rongidel saab olema raskusi.

e) Soomusautod ja tankid. Siin on näha head tahet taktikaliselt ajakõrgusel seista, kuid tehniliselt kipume väga maha jääma.

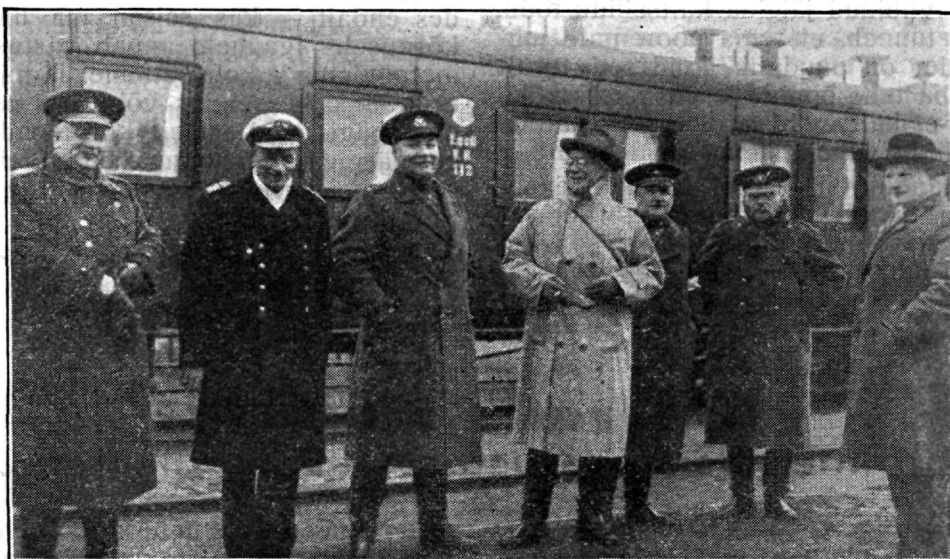
f) Side osad. Side üldiselt töötas hästi. Raskusi sünnitab materjalosa kehvus ja meeskonna vähesus. Kuid teiselt poolt peab tähendama, et traatsidega manöövritel kiputi liiale. Eriti 20. septembril. Ka 21-el. Tegelikus lahingus sarnase talitamisega juures oleks väeosad varsti sidest ilma. Tuleb harjutada rohkem side pidamist ilma telefoni abita.

h) Pioneer osad. Nende tegevusväli oli manöövritel väikene. Võib ära märkida pontoonsilla ehitamist Haaslavas. See sild osutas kõigiti heaks ja tema ehitus sündis võrdlemisi kiirelt, olgugi, et meie pioneeridel ei ole selles mõttes väga suurt praktikat.

1930. a. üldmanöövrit.

Kaitseminister hra O. Köster, kindral J. Soots. Kindral J. Laidoner, Vabadussõjast osavõtnud Rootsi kapten Lundborg.

Pildil kindral Lossmann, admiral Salza, kolonel Reiman, kontrolöör hra Kelder, kindral Heinze, kindral Pödder, hra Oinas.

„G“ osad täitsid mõningaid ülesandeid hästi.

i) Lennuvägi, olles alles ülesehitamise ajajärgus, näitas head tööd. On kõik eeldused selleks, et eesti rahvas suudab anda

häid lendureid. Vaja anda meile hea materjalosa.

8. Juhtimise organiseerimine brigadides oli mõnikord ebamäärane. Kindel juhtimine on vaja eriti kohtamislahingu

olukorras. Siin oli 21. sept. sinisel poolel üks juhus, kus tekkis selgusetu olukord — kes on vastutav juht brigaadi parempoolses löögigruppis.

9. Mehaaniliste liikumiseabinõude tarvitamine andis mõnikord huvitavaid tulemusi väiksemate osade kiirel edasiviskamisel. Meil kasvab autode arv ja paranevad maanteed. Edaspidises töös paneme sellele rohkem rõhku.

10. Tundub suur vajadus tugevamate kergete osade järele. Olemas olevad ratturid tegutsesid korralikult.

11. Keemia sõja kaitse abinõudest on veel puudus ja neid vaja soetada mitte ainult inimeste täisarvule, vaid ka hobustele.

Üldiselt võib ära märkida, et inimmaterjal — nii juhid kui ka meeskond — on meil head. Tehniline kehvus ja kohati veel puudulik küpsus taktikalises mõtlemises loob komarlusi. Viimasel alal viib meid edasi kaitseväes seni valitsenud tööriõm. Tehniline ala nõuab raha. Vaevalt seda lähemas tulevikus saame rohkem. Tahes-tahmata peame otsima teisi võimalusi iga-aastaste korraliste kulude vähendamiseks, et jääks suuremad summad erakorraliste nõuete rahuldamiseks.

Suure rahuldustundega võisid kõik manöövritel viibinud jälgida kaitseliidu tööd. Kaitseliit tunneb, et tema nooremate juhtide kaader on puudulik, kuid seda osalt katab vaba tahe õppida ja ohvreid kanda. On vaja, et kaitseväge, eriti reserv-juhtide ja kaitseliidu vahel tiheneks side.

Iga manöövrilt osavõtnud juhi ja sõduri süda tuksus tugevamini ja rõõmsamalt, kui nägi meie liitriigi Läti sõjaväe lennukeid ühises töös meie lennukiväega.

Koostöö arenes normaalselt. See näitab, et vajaduse korral meie võime hea eduga koos töötada ka laiemas ulatuses.

Rõõmustav oli eriliselt ka Soome lennukiväe esindajate küllatulek manöövrile ajal. Soomlased ei pelganud kuivamaa aparaatidega lennata üle mere, et tuua meile vennalikke tervitusi. Peab ära märkima ka seda suurt lugupidamist, mis kaitsevägele osaks sai kõrgete külaliste poolt, eesotsas hr. hr. riigivanemaga, riigikogu esimehega. Hr. kaitseminister ja kindralid Laidoner ja Soots olid leidnud aega tulla jälgima vabariigi praeguse kaitseväge tööd. Eriti väärib lugupidamist ka Läti armee juhataja kindral Penikise ja Soome vägede juhataja k. t. kindral Valleniuse ühes saatjaskonnaga manöövritel viibimine. Meil akkrediteeritud sõjaväe esindajad ei puudunud.

Lõpuks — ajakirjanduse esindajad oma elava sulega kandsid manöövrile sündmustiku üle terve maa, mõjuvalt kaasaaidates riigikaitse vajaduse mõtte selgitamisele.

Lõpetades, tahan allakriipsutada, et minu kindlama veendumuse kohaselt kõik kaitseväelased ja kaitseliitlased ei jäta ära kasutamast manöövril saadud kogemusi kõigepealt iseenda kontrollimiseks, küsides endalt — kas seisam ma ülesannete kõrgusel. Igaühele annab vastuse südame-tunnistus ja kohusetunne. Ja mina usun, et igaüks, kes endas või omas osas puudusi nägi, neid püüab kõrvaldada, aimsa eesmärgiga — lahingus võita. Meilt nõuab seda meie riigi tulevik, eriti praegusel raskel ajajärgul.

Tallinnas, 1. okt. 1930.

Kindral T. Rotberg

kümme aastat Varustusvalitsuse ülemaks.

1. oktoobril s. a. täitus 10 aastat sellest, kui kindral T. Rotberg määrati Varustusvalitsuse ülemaks.

Ei ole kaugeltki kerge juhtida ja korraldada sõjavägede varustamist lähedasteski majandusliikkudes tingimustes, kuid eriti suurt oskust ja energiat on selleks tarvis meie kitsastes oludes. Väeosade ja asutiste vajadused, sagedasti väga tungivad, ühelt poolt ja järjest kõrgemale tõusev riigi rahakoti suu teiselt poolt,

need on need kaks imperatiivi, mille vahel meie varustuse korraldajal alatasa tuleb tegutseda ja pääseteid otsida. Kui aga kõikide raskuste peale vaatamata meie varustusaparaat on suutnud alati kaitseväge vajadusi rahuldada, siis on see nõudnud varustamise korraldajatelt kestvat ja pinevat tööd.

Kui selle juures veel võrrelda kaitseväge varustusala praeguse seisukorraga seda seisukorda, mis oli kümme aastat ta-

Kindral T. Rotberg.

gasi, kui kindral Rotberg Varustusvalitsuse etteotsa astus, siis ei saa jällegi märkimata jätta suurt ja põhjalikku edu, mis saavutatud viimase kümne aastaga. Väga suurel määral on paranenud kaitsevälaliste toitlustus, kerkinud on terve rida nägusaid ja moodsaid kasarmuid, kindlastele jalgadele on tõusnud meie kaitseväge relvatööstus ja suurel määral on paranenud kaitsevägele muretsetava varustuse headus. Kõik need näited moodustavad ainult üksikuid juhuslikke väljavõtteid kaitseväge varustusasjanduse saavutustest viimase kümne aasta jooksul. Ja jällegi kõik need tagajärjed ei ole saavutatud muuga, kui asjaosaliste püsiva ja kestva tööga.

Kõigest sellest tööst on arusaadavalt suur osa lasunud Varustusvalitsuse ülema, kindral Rotberg'i õlgadel. Ei ole mõeldav niisuguse suure ja mitmekesise orga-

nisatsiooni, nagu Varustusvalitsuse, tagajärjekas juhtimine ilma et tuleks alata aktiivselt osavõtta valitsuses tehtavast tööst, algatades ja lahendades igasuguseid küsimusi mitmesugustelt erialadelt, neid omavahel kooskõlastades ja neile üldist suuna andes.

Väsimata töömehena, kes suurele töökoormale vaatamata kunagi ei kaota oma optimismi ja kes oma sõbralikkusega, vastutulelikkusega ja suurima õiglusega on kaitseväge juhtides peres võitnud üldise poolehoidu, — nii võime iseloomustada kindral T. Rotberg'i, kellel 1-sel oktoobril s. a. täitus 10 aastat Varustusvalitsuse juhtimist.

Lugupeetud kindral on praegu parimas mehe eas ja loodame, et tema veel mitmeid ja mitmeid aastaid jätkab oma senist tagajärjekast tööd.

Kindral Tõnis Rotberg on pärit Viljandimaalt ja sündinud 9. septembril 1882. Sõjalise hariduse omandas Vilno sõjakoolis, mille lõpetas 1906. aastal. Hiljem astus Sõjaväe Intendantide Akadeemiasse, mille lõpetas 1914. aastal. Maaülasõja ajal teenis vene sõjaväes vastutusrikkastel kohtadel.

Eesti kaitseväge teenistusse astus kindral Rotberg 1918. aasta novembris. Vabadussõja ajal oli tema 1. diviisi intendantiks ja Varustusvalitsuse ülema abiks. Varustusvalitsuse ülemaks määrati 1. oktoobril 1920. a., missugusel kohal tema seni vahetpidamata on teeninud. Kindraliks ülendati kiiduväärt teenistuse eest 24. veebruaril 1928. a.

Vabadussõjas ülesnäidatud teenete eest annetati kindral T. Rotberg'ile I liigi I järgu vabadusrist ja rahaline autasu. Peale vabadusristi omab kindral Rotberg veel Polonia Restituta IV klassi aumärgi ja mitmeid endise Veneriigi aumärke.

Latvija vägede juhataja kindral Penikise muljeid 1930. a. üldmanöövrist.

Kindral Penikis.

Latvija vägede juhataja kindral Penikis, jõudes tagasi Riiga, avaldas „Latvi-

jas Kareivises“ Eesti manöövrite kohta kokkuvõttes järgmist:

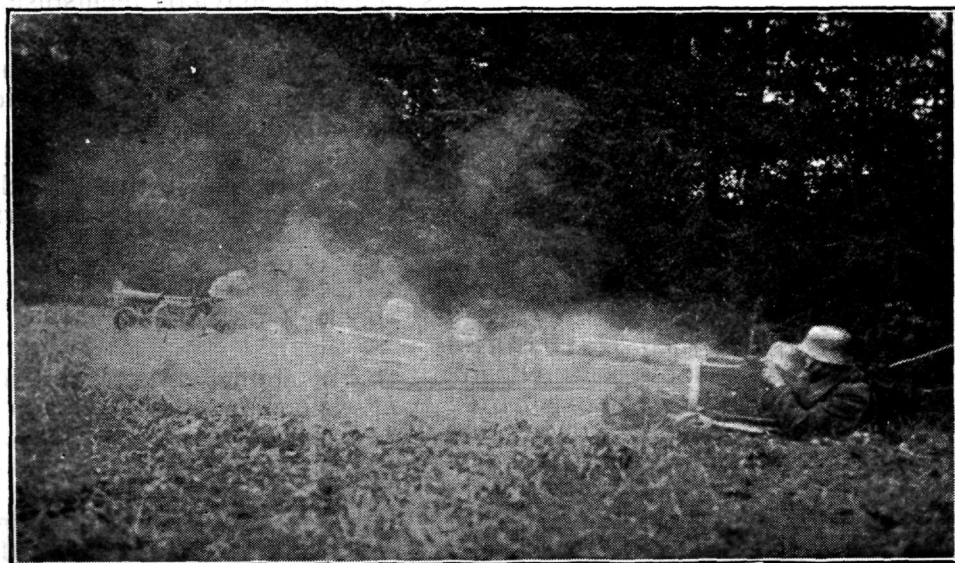
Manöövrid olid väga hästi ette valmistatud. Ülesannete lahendused kui taktikaliselt nii ka tehniliselt olid välja töötatud eeskujulikult. Kõik oli aegsasti ette nähtud, kõige eest oli hoolitsetud, mis ka tagas manöövrite kordamineku.

Distsipliin rännakul oli hea, sõdurid ka peale pikka öiset matka olid küllaldaselt värsked, mis näitab, et sõjavägi on saanud hea sportlase kasvatuse. Eesti sõdurid näitasid jälle oma vastupidavust ja head ettevalmistust. Hästi tegutsesid luurepatrullid, kust võtsid osa soomusautod ja ratsanõlkud ühes jalgratturitega. Mõlemad pooled näitasid üles määratut energiat ja aktiivsust. Taktikaline koostöö väe liikide vahel oli hea. Üldse, nii siniste pealetung, kui ka roheliste vastutegevus, olid väga elavad ja kõigiti kooskõlastatud.

Manöövrite juhtimise aparaat tegutses suurepäraselt, tuges eeskujulikult korraldatud eeltöödele ja heale sidevõrgule. Väikeste üksuste juures tulirelvade raske koostöö saavutati täielikult. Samuti oli täielikult kindlustatud kõigi väelüükide koostöö. See kõik kokkuvõetuna on parimaks pandiks meie liitlase sõjaväe heast ettevalmistusest ja juhtimisest.

T.

1930. a. üldmanöövrelt.

Tuld!

Soome kindralstaabi ülema kindral-major Vallenius muljeid meie üldmanöövril.

Äsja ärapeetud üldmanöövril viibis meie kaitseväge külalisena soome kaitseväge delegatsioon, kuhu kuulusid kindralstaabi ülem kindral-major Vallenius, õhujõudude ülem kolonel Vuori ja kindralstaabi operatiivosakonna ülem kolonelleitnant Karikoski. Peale tagasiöödmist Helsingisse on kindral Vallenius andnud soome loetavama ja suurema ajalehe „Uusi Suomi” esindajale *) oma tähelepanekutest pikema seletuse, milles juhib tähelepanu kõige pealt sellele, et ärapeetud manööver, mille juhtimine seisnud kavstabüli kindral-major Tõrvandi osavates kätes, olnud suurim Eestis seni asetleidnutest ja sellest võtnud osa peale kaitseväge ka kaitseväe osad. Kaitseväge meeskond koosnenud kahe aastakäigu sõduritest, kellest osa alles väga lühikest aega teenistuses. Manöövrimaastik olnud eriti huvitav ja sarnanenud üldjoontes kesk-euroopa harilikust vaheldusrikkamale maastikule. Teevõrk olnud võrdlemisi tihe, peateed laiad ja autotranspordiks kõlblikud, kuid kõrvalteed sarnanenud soome külavaheteedele. Manöövritegevuse käik näidanud, et tegevuse juhtimine seisnud kindlates kätes ja sujunud täpsa ning kindla kava kohaselt, mille tõttu pole ette tulnud aimustki juhtu, kus väeosad oleks välja libisenud juhatare kätest. Juhtimist hõlbustanud hästikorraldatud ja tihe sidevõrk ning juhatare kasutada olnud lennukid. Väeosade vastupidavus olnud väga hea ja neid koormatud ka kaunis tugevasti. Noortest koosnevad üksused saanud hakkama oma ülesannetega imekspanuväärselt hästi. Haigestunute arv olnud peaaegu täpsalt sama suur kui soome manöövril. Varustus ja relvastus olnud hea ja viimane soome omast mõnes suhtes paremgi. Väga hea olnud ka üksikmehe kohanemine maastikule ja liikumine kallaletungi ajal lahtisel maastikul. Eriti huvitav olnud aga soomusjõudude — soo-

*Kindral-major Vallenius.
Soome kindralstaabi ülem.*

musrongide ja autode — tegevus, sest soome kaitsevael puuduvad sellised võitlusvahendid. Lisaks sellele näidanud manööver kuivõrt maastiku erinevus soome maastikust on sundinud eesti kaitseväge kasutama teistsuguseid taktikalisi vorme ja võtteid kui Soomes.

Lõpuks tähendab kindral, et külaliste vastuvõtt olnud eeskujulikult korraldatud ja peremeeste külalistelahkus suurepärase, soome kaitseväge delegatsioonile osakssaanud sõbralikkus aga otse võrdlusetu. Kõige selle tõttu kujunenud külaskäik väga meeldivaks ja tulemusterikkaks.

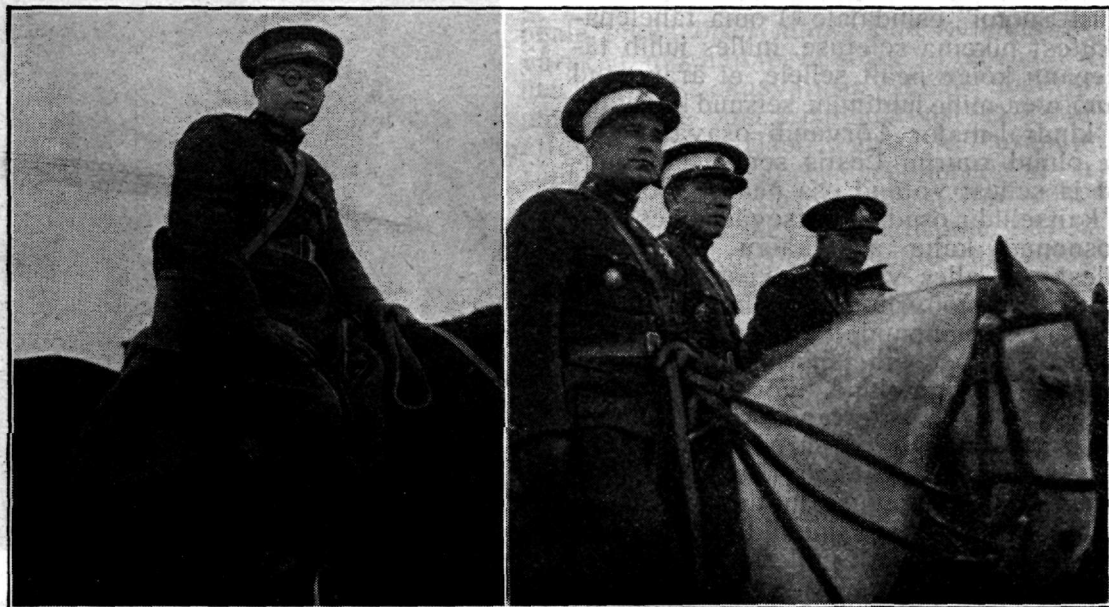
*) Uusi Suomi Nr. 261. — 28. 09. 30.

1930. a. üldmanööver.

Pärast viieaastalist vaheaega peeti tänavu jälle kaitseväe üldmanööver, millest võttis osa üksusi või kaitseväljasi kõigist väeosadest üle vabariigi. Eelmine sarnane suurem manööver, nagu teame, oli korraldatud 1925. a. O t e p ä ä ilusas ümbruses — siit ka ta nimetus „Otepää“ manööver. Tänavu oli manöövriks valitud maastik põhjapool Tartu linna, T a r t u—J õ g e v a vahelise raudtee ümb-

võrdlemisi laiaulatuselised, liikumine ja sidepidamine pikki rinnet on raskendatud järvede ja soiste aladega voorede vahel, samuti on raskendatud manövreerimine suuremate üksuste varudega järvede raioonis; teid on siin võrdlemisi palju ja nende seisukord üldiselt rahuldav.

Võrreldes möödunud manöövrit O t e p ä ä manöövriga leiame peale maastiku erinevuse veel teisigi erinevusi. Kuigi

Poolte juhid 1930. a. üldmanöövriks.

„Rohelise“ poole juht kolonel Kursk „Sinise“ poole juht kolonel Tallo ühes staabiülema kolonel-leitn. Kõlaotsa ja vanema vahekohtuniku kolonel Bredega.

ruses. Maastiku iseloom, eriti pinna reliefilt, T a r t u—J õ g e v a raioonis märksa erineb O t e p ä ä maastiku iseloomust. Vastandina O t e p ä ä väiksele, kuid võrdlemisi kõrgele ja järsu kallanguga küngastele, mis põimitud läbi võsastiku- ja metsatukastega näeme T a r t u—J õ g e v a raioonis tüübilist vooremaastikku: rida rööbastikku asuvaid, võrdlemisi lame-dakallangulisi loodest kokkusuundud kitsaid mäeseljandikke (vooreid), mille vahel madalad soised heinamaad, mis sageli moodustavad pikki kitsaid järvi, eriti rohkesti Ä k s i, M a a r j a-M a g d a l e e n a, P a l a m u s e raioonis. Hinnates T a r t u—J õ g e v a maastikku sõjategevuse seisukohalt manöövriks loodud olukorras leiame, et orienteerumine ja suunapidamine siin ei ole raske, vaatlusväljad on

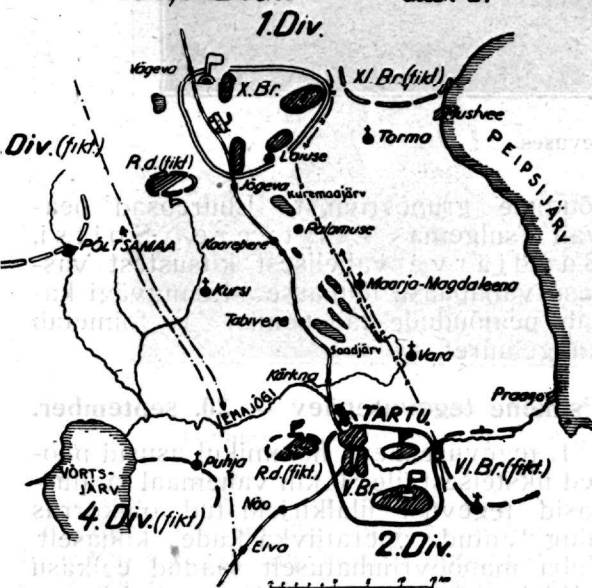
osavõtjate üldarv mõlemal manöövriks oli enamvähem võrdne, leiame suurema liikumise eeskätt väeosade organisatsioon ja koosseisudes: rügementide kõrval näeme tänavu rea üksikuid pataljone, mis koondatud brigaadidesse, lennuväe ri on märksa tugevnenud, samuti ka mõned tehnilised osad, ratsanikkude kõrval näeme luureeskadronides rattureid jne. Muidugi on ka erinevusi varustuses, väljaõppe tasapinnas jne., kuid käesoleva kirjutise eesmärgiks tahab olla vaid möödunud manöövri tegevuskäigu jäädvustamine sündmuste kronoloogilises järjekorras, mis pärast muule ei saa siin palju ruumi lubada.

Teotsevad pooled kandsid nimetust: sinine — mis teotse põhjast lõunasse, ja roheline — lõunast põhja. Poolte koon-

dumise raionidesse liikus enamik väeosi rännakukorras, kuna üksikud osad Tallinna garnisonist toodi kohale veokorras raudteel. Rännakukorras liikuvad väeosad algasid liikumist Kurtna ja Värskla laagritest 15. sept. hommikul ja pärast kolme pikemat rännakut jõudsid 18. septembril poolte koondumisraionidesse: sinised — Vägeva, Jõgeva, Mõisamaa raiooni, rohelised — Haaslava, Luunja, Igavere, Roiu raiooni (vt. skeem nr. 1). Samaks ajaks jõudsid koondumisraionidesse kohale ka veokorras liikuvad väeosad ja Tallinnast rännakukorras liikuvad soomusautod. 18. septembri hommikuks jõudis Tabivere (Voldi) jaama ka manöövri juhatuse staabi rong, kus ta asus kogu manöövri ajal. Poolte lennuvégi koondub Tartu ja Jõgeva lennuväljadele. Rohelise poole lennuvégi hulgas võtavad manöövritegevusest osa ka 7 meie liitlase Läti lennukit, kes 19. sept. jõuavad Tartu.

Olukord ja poolte algasus
20 sept. kell 05.00

Skeem nr. 1

19. september on väeosade puhkepäevaks. Siin teostatakse vähemad üksuste ümbervormeerimised vastavalt manöövri kavadele. 19. septembril manöövri üldjuhataja kindral J. Tõrvand koos staabi ülema kol. R. Tombergiga ja diviiside ülemate kindral A. Tõnissoniga, kindr. N. Reegiga ja kindr. G. Jonsoniga toimetab väeosade ülevaatust.

Vaatamata vihmasele ja vilule ilmale koondumisrännaku päeval on väeosade meeleolu täiesti hea ja põnevusega ooda-

take tegevusealgust, s. o. 20. septembri hommikut. Manöövri juhatuse ametis viimaste ettevalmistustöödega „sõjategevuse“ algamiseks. Poolte staabid valmistuvad hoolega eelseisvaks tegevuseks, uurivad olukorda ja harjutavad koostööd staabis. Vahekohtu sidevõrk on juba varem korraldatud ja kõnepunktid vahekohtunikkudele avatud.

Tegelik manöövriolukord algab 20. sept. hommikul, momendist mil poolte vanemad vahekohtunikud annavad üle poolte juhtidele lahingukäsud. Tegevuse aluseks manöövri juhatusele on loodud eraldi olukord nii sinisele kui ka rohelisele poolele.

Algolukord.

Siniste armeekorpus 1. ja 3. diviisi koosseisus liigub Aegviidu, Tapa, Rakvere raioonist lõunasse üldeesmärgiga rohelised üle Emajõe visata ja oma alla võtta Emajõe ülekäigud Virtsjärve ja Peipsi järve vahel. Diviiside vahejoon — vaata skeem nr. 1. Ida pool seda joont teotseb 1. diviis, lääne pool 3. diviis. Kumbgi diviis koosneb brigaadidest. Tegelikult võtab manöövrist osa sinisel poolel ainult üks, s. o. X brigaad, kuna teised on fiktiivsed. X brigaadi ja seega ühtlasi sinise poole juhiks on kol. Tallo, vanemaks vahekohtunikuks kol. Brede.

Olukorra kohaselt X brigaad pärast 30 km öist rännakut 20. sept. kell 0500 on jõudnud raiooni — vaata skeem nr. 1 — kus ajutiselt asub puhkusel, et järgmisel ööl jätkata liikumist lõunasse. 20. sept. kell 0800 paiku saab X brigaadi ülem Vägeva jaama juures diviisi ülemalt kirjaliku käsu (diviisi ülema käsud mõlemale poolele andis manöövri juhatuse), millest selgub, et vastane on liikumas Peipsi ja Virtsjärve vahel kahes suuremas lahingugrupis lõunast põhja:

- idapoolne lahingugrupp, mille suurus on umbes üks diviis, suundub põhjapoole Tartu ja Peipsi järve vahelt, kuna
- läänepoolne grupp, umbes sama suurte jõududega liigub põhja poole Tartu ja Virtsjärve vahelt.

X brigaadile kästakse 20. sept. kell 1200 peajõududega jätkata liikumist lõunasse Palamuse, Voldi, Tartu üldsuunas ja sama päeva õhtuks peajõududega jõuda välja Paniküla, Eristvere, Kivijärve mõisa joonele, s. o.

liikuda umbes 15 km edasi. Vasakul liigub naabri brigaad vahejoonega — vaata skeem nr. 1 — kuna X brigaadi paremat tiiba tagab ratsadivisjon. Luuret peab X brigaad teostama iseseisvalt, astudes luure abil vastasega kontakti ja selgitades tema jõudude grupeerumist. Luureosad peavad sulgema vastase väljapää-

peajõududega jõudma välja Kobrato, Vasula, Ammejõe joonele, kust edasiliikumine sünnib järgmisel hommikul erikäsu kohaselt. Paremalt VI brigaad, vahejoonega — vaata skeem nr. 1 — kuna vasakut tiiba katab ratsadivisjon. Luuret tuleb brigaadil teostada iseseisvalt, luua vastasega kontakt ja selgitada tema

Jalavägi tegevuses.

su Elistvere, Soitsi, Saadjärve vahelistest kitsustest lõunasse. Peale selle on käsus rida teisi korraldusi ja teateid, mis lahingukäskudes tavaliselt antakse. Diviisi lennುವಾಗಿ katab brigaadi peajõudude lähenemist ja toimetab kaugeluuuret.

Roheliste armee korpus 2. ja 4. diviisi koosseisus liigub Petseri, Võru, Antsla, Valga raioonist põhjapoolsele, eesmärgiga kiiresti oma alla võtta Emajõe ülekäigud ja jõuda välja Mustvee, Torma, Alavere, Laiuse üldjoonele. Diviiside tegevusriba vahejoon, vaata skeem nr. 1 — paremal 2., vasakul 4. diviisi. Ka rohelistel võtab manöövri tegevusest osa tegelikult ainult üks, s. o. V brigaad, kuna teised on fiktiivsed. V brigaadi ja seega rohelse poole juhiks on kol. Kursik, vanemaks vahekohtunikuks kol.-lt. Jaakson.

Loodud olukorra kohaselt V brigaad pärast 30 km öist rännakut on jõudnud 20. sept. kella 0500 raiooni — vaata skeem nr. 1 — kus asus puhkusel. 20. sept. kella 0800 paiku saadud diviisi operatiivkäsu kohaselt V brigaad peab jätkama lähenemist, forsseerides Emajõe ja õhtuks

jõudude grupeerumist. Luureosad peavad sulgema Elistvere, Soitsi, Saadjärve vahelisest kitsustest vastase väljapääsu lõunasse. Lennುವಾಗಿ katab peajõudude lähenemist ja toimetab kaugeluuuret.

Esimene tegevuspäev — 20. september.

1. tegevuspäeva hommikul asusid pooled üksteisest üle 50 km vahemaal ja alustasid tegevust ülalkirjeldatud olukorras ning antud operatiivkäskude kohaselt. Juba manöövrijuhatuselt saadud eelkäsu põhjal pooled saatsid välja tugevad luureosad kindlate vallutamisesülesannetega.

Sinine pool moodustas kolm luursalka:

L-salk nr. 1 — koosseisus: luureeskadron + soomusauto rühm + jalgratturite kompanii 1. jal. rügemendist + üks rühm r. klp. + üks k. srt. patareid;

L-salk nr. 2 — koosseisus: üks desantkompanii veoautodel + soomusauto rühm;

L-salk nr. 3 — koosseisus: ratsakomando + jalgratturite rühm.

Luursalgad pidid looma kontakti vastasega, võtma oma alla Saadjärve, Soitsi ja Elistvere järvede lõunapoolsete otsade, Tabivere üldjoone ja selgitama vastase liikumist ning grupeerumist. Üks luursalkadest oli suunitud Terve, Talkhofi raiooni, s. o. sinna kus olukorra kohaselt teotses fiktiivne ratsadivisjon.

Poolte peajõud, vastavalt diviisi operatiivkäskudele, algasid liikumist koondamisraioonidest kella 1200—1230 vahel.

Siniste poole peajõud liikusid kolonnis.

Kolonn nr. 1 — Öppepataljon + II srt. grupp, astus välja Selli külast kell 1230, liikus üle Kardise, Vaimastvere ja Kurista ning kell

Sootaga kõrgustikul 22. sept. 1930.

Jälitakse manöövri tegevust. — Allpool ajakirjanduse esindajaid manöövril.

Roheline pool saatis välja ühe luursalga koosseisus: luureeskadron + 10 ratturit 7. jal. rüg. ratturkompaniist + soomusauto kompanii, kes samuti pidi looma kontakti vastasega ja võtma oma alla kõrgendikud Kajavere ja Roigastvere järvedest põhja- ja loodepool.

Luureosade esimesed kokkupõrked kujunesid välja umbes keskpäeva paiku Saadjärve, Elistvere järve raionis. Hiljem astusid luureosad üksteisega kontakti kogu rindel ja pärast ägedaid võitlusi päeva jooksul siniste luureosad õhtuks tõmbusid tagasi Moismaa, Nava, Ehavere joonele, jättes järvede raiooni roheliste luureosade valdamisele.

1700 asus ööpuhkusele Erasvere, Painküla raiooni;

Kolonn nr. 2 — 1. jal. rüg. + srt. grupp ilma ühe patareita + „G“ kompanii astus välja Kantkülast kell 1230, liikus üle Laiuse ms. ja Laiuse kiriku, Alavere, Vilina, Kivijärve raiooni, kuhu asus ööpuhkusele.

Kumbgi kolonn julgestas enese liikumist eelväega iseseisvalt.

1. tegevuse päeva õhtuks jõudsid sinise poole peajõud Painküla, Eristvere, Vilina, Alavere, Kivijärve ms. üldjoonele ja julgestusosad Herjanurme ms., Pattjala, Enselijärve, Kivijärve joonele, kus asu-

Suitsukatte loomine.

sid puhkusele, et järgmisel hommikul jätkata pealetungi erikäsu järgi.

Rohelise poole peajõud liikusid samuti kahes kolonnis, kuid selle erinevusega, et kolonnid siin ei julgestanud oma liikumist mitte iseseisvalt, vaid brigaad määras kindlaks erijärgu ja teise järgu, sealjuures liikumisel teostades ühtlasi väeosade ümbergrupeerimist brigaadi tegevusriibas, vastavalt edaspidisele tegevuseideele. Brigaadi esijärku määrati III/7. rüg. + 7. rüg. ratturkomp. + üks k. srt. patarei + Kuperjanovi pat.; teise järku kõik 7. jal. rüg. ülejäänud osad + kaks srt. gruppi ilma ühe patareita.

Esijärku määratud Kuperjanovi pataljon astus välja Tartust umbes 1130, liikus üle Kõrveküla, Kilgi, Haava as. suunas, sooritades seega tiibliikumise Tartust brigaadiriba parempoolsesse ossa, Haava as. raiooni, kust möödus kell 1430 ja liikudes nüüd peajõudude parempoolse kolonni eelväena, jõudis kella 1700 Rotenhofi ms. raiooni, kus peatus ööseks eelkaitse osana.

Peajõudude vasakpoolse kolonni eelväe moodustas III/7. jal. rüg. ühes rügemendi ratturkompanii ja k. srt. ptr. Nr. 2-ga, liikudes Haaslava, Lohkva, Toidla, Vasula ms. suunas ning asudes kella 1700 eelkaitse osana Kelluste, Sootaga ms. raiooni.

Brigaadi II järk liikus kahes kolonnis: — parempoolne kolonn — I/7. jal. rüg. — läks üle Emajõe Luunja par-

vel ja liikus Pilka ms. Veslerhofi kaudu Vasula as., kuhu jäi ööpuhkusele;

— vasakpoolne kolonn — II/7. jal. rüg. + 7. jal. rüg. komandod + kaks srt. gruppi (III ja IV) ilma ühe patareita — forsseeris Emajõe Haaslava juures pioneeridelt ehitatud pontoonsilla abil ja liikudes Lohkva, Toidla kaudu asus ööpuhkusele Vasula küla, Maramaa, Putta raiooni.

Nii olid rohelise poole osad 1. tegevuspäeva kella 1700 jõudnud välja:

— peajõud — Ammejõe üldjoonel.
— julgestusosad — Rotenhofi, Sootaga ms. Kelluste joonele, kus asusid puhkusele, et järgmisel hommikul jätkata pealetungi.

Soomusrongid 1. tegevuspäeval ei saanud võtta osa tegevusest, sest olukorra kohaselt olid raudtee sillad Emajõel ja Pedjajõel vigastatud ning nende parandamine kestis öhtuni. Küll aga oli asetatud tegevusse sinise poole dessantpataljon, mille üks kompanii nagu eelpool nägime, kuulus ühe luuresalga koosseisu, kuna kaks kompaniid ühes nelja rühma r. klp. õhtuks olid liikunud ette, Aroküla raiooni.

Ka ei võtnud 1. päeval tegevusest osa kaitseliidu pataljonid, kes astusid tegevusse vaid 2. manöövrpäeva hommikul.

Poolte lennuvägi, kes teotses diviisilt saadud käskude põhjal, oli päeva jooksul

Supiproovimine.

Proua ja kol.-ltn. J. Balder, kindral J. Roska, kindral J. Laidoner, major Karing, kol.-ltn. Siir, major Reinhold.

tegevuses luure ülesannete täitmise ja kattis peajõudude liikumist. Ka pommitasid sinise poole lennukid Haaslava pontoonsilda ja tulistasid sealt üleminevaid kolonne.

Teine tegevuspäev — 21 september.

Öö jooksul 20./21 sept. olid luureosade vahel vähemad kokkupõrked, kuna mõlema poole lähenemine jätkus hommikul.

Diviisi operatiivkäsu kohaselt, mis saabus 21. septembril, X brigaad (sinine) pidi jätkama liikumist peajõududega kell 0600, et ühiselt diviisi teiste osadega purustada Tartu, Luunja raionis üle Emajõe tunginud roheliste väegrupp ja vallutada Tartu, Emajõe joon Tartu linna ja ms. Kastre vahel. Brigaadi tegevusriba piirjoon vasakult jäi üldiselt endiseks, kuna paremale tiivale — Piknurme, ms. Talkofi raiooni — öö jooksul oli toodud juure värske 20. jalaväe rüü (fikt.) ühes X suurtükiväe grupiga (fikt.), kellega piirjooneks määrati Terve—Kangru—Kamera joon. Brigaadi peajõududel kästi välja jõuda:

— kella 1100 — Vissut, plms. Nava, ms. Sarengofi joonele.

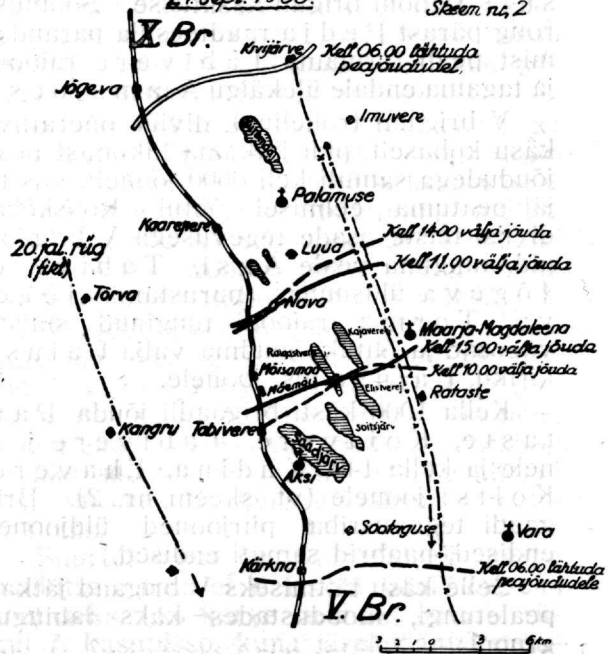
— kella 1500 — Matsi, Roigastvere, ms. Kojavere joonele (vt. skeem nr. 2).

Selle käsu kohaselt X brigaad algas pealetungi kell 0600 kahes järgus:

— esijärgus: soomusrong raudtee üldsuunas ja 1. jalaväe rügement, kelle otseseks toetuseks on antud I suurtükiväe grupp, brigaadiriba vasakpoolses osas; soomusrongil liigub eelkaitsena üks kompanii ja 1. jalaväe rügemendi üks pataljon;

— teises järgus: K. L. pataljon, Oppepataljon ja II suurtükiväe grupp —

Boolla tegevus 2. mandri päeval
21 sept. 1930.

liiguvad Jõgeva—Tartu maantee suunas umbes 1½ km kaugusel esijärgu peajõududest. 1. jalaväe rüg. ja soomusrongide vahejooneks on määratud Laiuse ms., Patjala, Kerksi, Evanurme, Kukulinn, Sootaga, Vasula (kõik 1. jalaväe rüg. s. a.).

Ees teotsevatel luureosadel kästakse

paremal:

- esijärgus: K. L. pataljon + üks k. suurtüki patareid IV suurtükiväe grupist, liigub Igavere, Lillo, Kadrina, Ehavere üldsuunas;
- teises järgus: Kuperjanovi pataljon liigub umbes 1 tunni maa võrra K. L. pataljoni järel;

Eine „lahingu“ vahejal.

pealetungi algades alluda vastavate ribade esijärgu osadele, kuna luureeskadronil pärast M₂ vallutamist koonduda Viisuti raiooni brigüli käsutusse. Soomusrong pärast Pedja raudteesilla parandamist peab tormama Tabivere raiooni ja tagama endale ülekäigu Ammejõest.

V brigaad (roheline), diviisi operatiivkäsu kohaselt, pidi jätkama liikumist peajõududega samuti kell 0600 joonelt, kus ta jäi peatuma eelmisel õhtul. Kooskõlas diviisi teiste osade tegevusega V brigaad pidi tungima peale Aksi, Tabivere, Jõgeva üldsuunas, purustama Jõgeva, Torma raiooni tunginud siniste väeosad ja õhtuks jõudma välja Laiuse kiriku, Laiuse ms. jõe. jõe.

Kella 1000 kästi brigaadil jõuda Patlaste, Kojavere, Tabivere jõe. jõe ja kella 1400 Kudina, Ehavere, Koltsi jõe. jõe (vt. skeem nr. 2). Brigaadi tegevusriba piirjooned üldjoones endised, maabrid samuti endised.

Selle käsu täitmiseks V brigaad jätkab pealetungi, moodustades kaks lahingu-gruppi:

vasakul:

- esijärgus: III/7. jalav. rüg. + üks k. suurtüki patareid III suurtükiväe grupist, liigub Aksi, Tabivere, Mõisamaa üldsuunas;
- teises järgus: II/7. jalav. rüg. umbes 3-km vahemaal III/7. jalaväe rüg. järel.

Peale selle teises järgus I/7. jalav. rüg., kes möödub oma kolonni peaga Ammejõe jõe jõe kell 0600 ja asub Sootaga ms. juurde, oodates seal brigüli korraldust edasiliikumiseks.

Soomusrong ühes dessantpataljoniga peab kella 0600 asuma Tabivere raiooni, kattes 7. jalav. rüg. liikumist ja olema valmis löögi andmiseks Mõisamaa, Kersel suunas.

Luureosadel kästakse jätkata luuretegevust kuni esijärgu osade kohalejõudmiseni, mille järele luureeskadronil koonduda Tabivere, soomusauto kompaniil Sootaga kiriku raiooni.

Tegevuse algades teisel manöövrpäeval kohtasid esimesena jälle poolte luureosad, kes nüüd olid tihedas kontaktis üks-

teisega kogu rindel, püüdes tungida läbi üksteisest, et selgitada vastase jõudude liikumist ja grupeerumist. Hommikupoolikul kohtasid üksteisega ka poolte soomusrongid Tabivere raionis. Lõunapaiku jõudsid luureosadele abiks ja astusid lahingusse poolte esijärgus liikuvad osad.

Suuremad kokkupõrked kujunesid välja alles pärast keskpäeva: 1) Jõgeva—Tartu maantee suunal Mõisamaa, Mäeküla, Tabivere raionis ja 2) Kajavere, Raigastvere järvede raionis. Mõisamaa, Mäeküla raionis kestsid lahingud hilja õhtuni vahelduva eduga, kusjuures mõlemad pooled näitasid erilist aktiivsust. Vaatamata rohelise poole energilisele tegevusele Saadjärve, Mõisamaa suunal, oli 7. jalav. rügement siin siiski sunnitud pealetungi katkestama fiktiivse vastase ähvardava löögi tõttu tema vasakule tiivale ja asuma kaitsele. Kajavere, Raigastvere järvede raionis rohelised teotsesid eduga, sundides siniste eelosi vähe taanduma ja asuma kaitsele. Hiljem jätkasid sinised siin pealetungi ja sundisid rohelisi asuma kaitsele Valgma, Kajavere ms. jõeale. Kujunenud olukorra tõttu roheliste vasakul tiival (raudtee üldsuunal), kus siniste osad rindelt tugevasti peale surusid ja ähvardasid haarata roheliste vasakut tiiba, otsustas roheliste diviisi juhatus vastu panna kuni pimeduse tulekuni, et siis taanduda ja asuda kaitsele uuele positsioonile.

Kella 1400 paiku annab diviis V brigaadile taandumiskäsu, milles ta teatab, et vastase tugevad osad liiguvad ms. Scharlottengofi raionist Äksi üldsuunas, nähtavasti eesmärgiga haarata V brigadi vasakut tiiba. V brigadil käsatakse ööl 21./22. sept. taanduda Lillo, ms. Saadjärv, ms. Sootaga, ms. Falkenau jõeale, kus asuda kaitsele kuni abivägede kohalejõudmiseni; selleks V brigadil esijärgu osadega kuni pimeduse tulekuni takistada vastase edasilikumist, kõigi teiste jõududega olukorra kohaselt alata tagasitõmbumist, eesmärgiga kaitsepositsioonil 22. sept. kell 0600 kaitsevalmis olla. Eriti on tähtis V brigadil oma käes hoida Sootaga kõrgendikude raion.

V brigadi ülem otsustab esijärgu osadega praegustel positsioonidel vastu panna kuni 2000 ja siis alata taandumist. Kaitsepositsioonid ta käsib võtta sisse järgmiselt:

a) soomusrongil ühes dessantpataljo-

niga pimeduse tulekul asuda positsioonile Tabivere, Saadjärve lõunatipu jõeale, kus panna vastu kuni 22. sept. kella 0400; pärast seda taanduda Kärkna jaama raiooni;

b) II/7. jalav. rügemendi üks kompanii asub samaks ajaks Valgma küla raiooni ja taandub sealt 22. sept. kella 0400 kõrgendikule Soits- ja Saadjärve lõunapoolsete otsade vahel;

d) K. L. pataljoni üks kompanii asub positsioonile Kajavere ms. ja Elistvere ms. jõeale ja katab K. L. pataljoni teiste osade taandumist kuni korralduseni.

Kella 2000 alates osadel alata taandumist ja asuda:

- Kuperjanovi pataljon ja kaks soomusauto rühma Rotengofi raiooni,
- 7. jalaväe rügement Pupastvere raiooni,
- K. L. pataljon ühes patareiga Lillo raiooni,
- luureeskadron rügel 7. korraldusel Putta raiooni, kus neil oodata uusi korraldusi.

Kolmas tegevuspäev — 22. september.

Tänu siniste mitte küllalt energilisele pealesurvele ööl 21./22. sept. õnnestus rohelistel taandumise läbiviimine. 22. sept. kella 0600 asus roheliste V brigaad kaitsele, nagu näidatud skeem nr. 3. Brigadi kaitsepositsioon on jaotatud kahte kaitseloiku:

— parempoolne kaitseloik: K. L. pataljon + üks patarei + üks soomusauto rühm. K. L. pataljonist asub vastupanupositsioonil kaks kompaniid, julgustuspositsioonil üks ja varus üks;

— vasakpoolne kaitseloik: 7. jalaväe rügement + üks soomusauto rühm. 7. jalaväe rügemendist asub vastupanupositsioonil kaks pataljoni, millest nihutatud ette Äksi raiooni üks kompanii ja Valgma raiooni teine. Rügemendi varus on üks pataljon Erala külas.

Brigadi vasakut tiiba kaitseb soomusrong ühes dessantpataljoniga raudtee ms. Falkenau jõeal, asetades julgustusosad Assaku, Metsnuka jõeale.

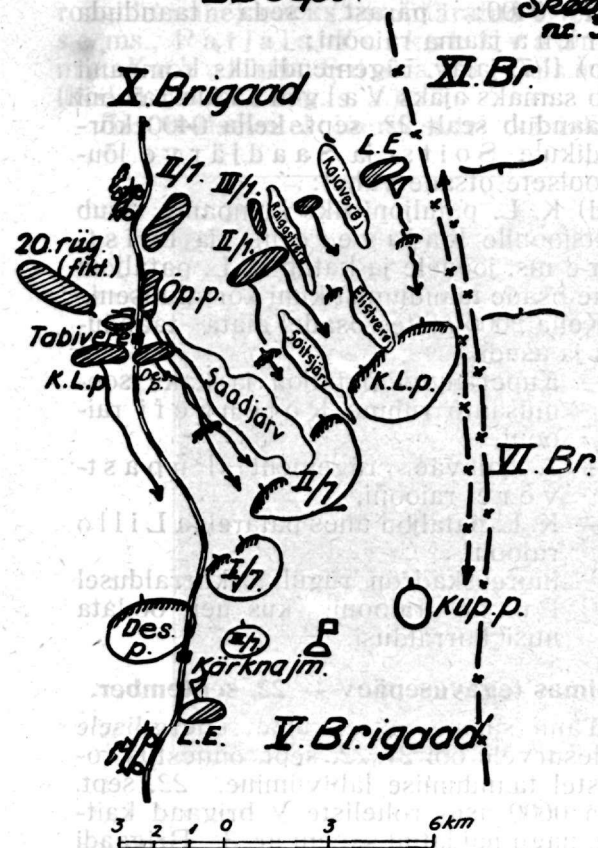
Brigadi varus Kuperjanovi pataljon ja üks soomusauto rühm Rotenhofi ms. raionis ja luureeskadron Putta raionis.

Suurtükiväest on määratud üks kerge haubitsate patarei K. L. pataljoni otseseks toetuseks, üks kerge suurtüki patarei rügel 7. käsutusse, kuna järelejäanud pata-

Manööveri 3. tegevuspäev

22 sept.

Skema
nr. 3

reid moodustavad üldtegevuse suurtükiväe, asetudes positsioonidel nii, et nad kogu oma tulega võivad toetada 7. jalaväe rügementi ja kahe patare'i tulega K. L. pataljoni.

21. sept. öhtul hilja saab siniste X brigaad diviisi operatiivkäsu, millega temal kästakse 22. sept. kell 0700 jätkata pealetungi kogu rindel ja andes pealöögi Sootaga ms., Vasula ms. suunas kella 1100, välja jõuda Ammejõe joonele. X brigaad saab oma käsutusse 21. sept. kell 2200 Tabivere ms. ühe tankide kompanii ja kell 2100 Mõisamaa ms. X raske suurtükiväe grupi (fikt.). Naabribrigaad vasakul jätkab pealetungi kooskõlas X brigaadiga. X brigaad parema tiiva taga, Tabivere külas asub 20. jalaväe rügm. (fikt.) diviisi varuna.

Brigül X otsustab otsustava löögi andmiseks asetada võitlusjärku kõik oma jõud, jättes brigaadi varru vaid ühe pataljoni 1. jalaväe rügemendist. Ta moodustab kaks lahingugruppi:

— parempoolne lahingugrupp: soomusrong ühes dessantpatal-

joniga + Öppepataljon + K. L. pataljoni + üks tankide kompanii — ülesanne tungida peale Tartu maantee suunas ja vallutada Sootaga, Kelluste kõrgendikkude grupp, andes pealöögi ms. Sootaga, ms. Vasula suunas;

— vasakpoolne lahingugrupp: 1. jalaväe rügement ilma ühe pataljonita — ülesanne läbistada järvede defilee, vallutada kõrgendikkude grupp ms. Rotengofist läänepool, tõkestada ms. Kajavere defilee.

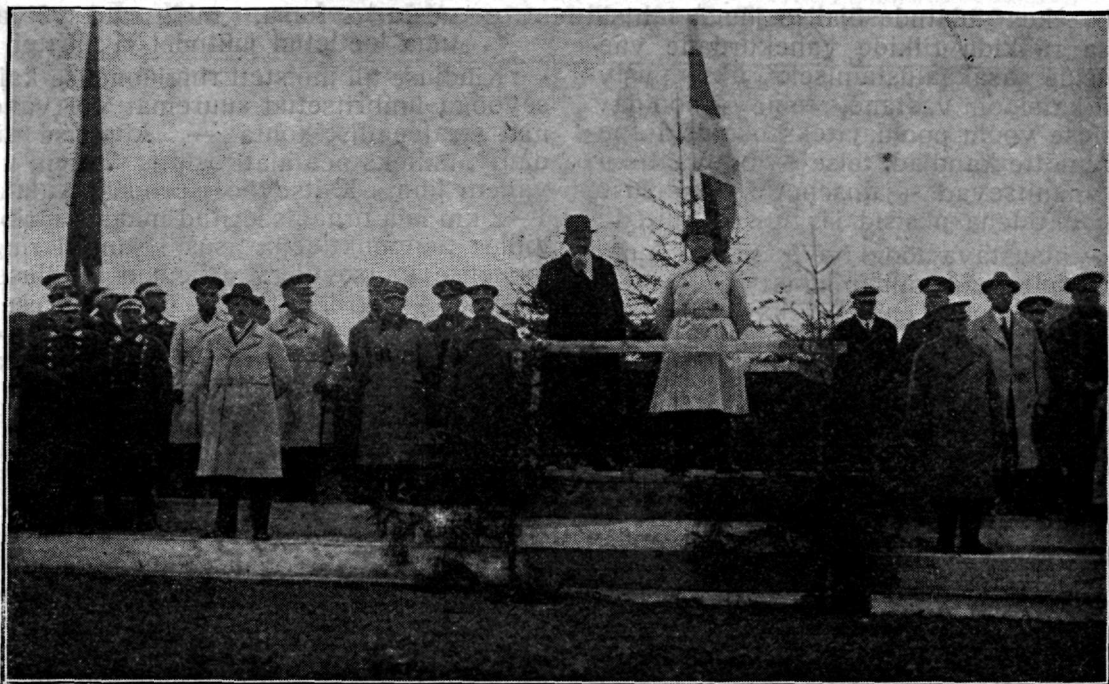
Vahejoon lahingugruppide vahel Evanurm, Kukulin, Vasula ms. (kõik paremp. s. a.).

Suurtükiväest on antud kummagi lahingugrupi otseks toetuseks üks suurtükiväe grupp, kuna kolmas suurtükiväe grupp moodustab üldtegevuse suurtükiväe, kusjures tema tuled enamikus on suunatud parempoolse lahingugrupi toetamiseks.

Brigaadi varus on üks pataljon 1. jalaväe rügemendist parempoolse lahingugrupi järel, ülesandega olla valmis brigaadi pealööki toetama brigüli erikorraldusel.

Kallaletungi kästakse alata kell 0700 Tabivere, Kajavere, Roigastvere joonelt. Vasaku tiiva kaitseks on määratud luureskadron, kes peab tungima peale esijärgu osade kõrgusel Kadrina, Lillo, Igavere suunas ja vastase taandumise korral hoogsa retkega lõkama ära Sootaga ms. raionis teotsevad vastase osad. Parema tiiva kaitse parempoolse lahingugrupi ülema korraldusel.

Sellele käsule vastavalt algab jalaväe pealetung kogu rindel 22. sept. kell 0700. Roheliste julgestusosad sunnitakse varsti taanduma, kuid taandudes nad panevad visalt vastu, aeglustades siniste pealetungi ja sundides neid varakult hargnema väikeste üksustena. Ka on siniste kallaleletungi lähtealus valitud võrdlemisi kaugel roheliste vastupanupositsiooni eelservast, eriti pealöögi suuna raionis; see asjaolu sunnib tegema ümberpaigutusi patareide asetuses, et mõjuvamalt küünida suurtüki tulega Sootaga kõrgendikkude raiooni, kus roheliste kaitse raskuspunkt. Jõudes roheliste vastupanupositsiooni ette Saadjärve lõunapoolse otsa raionis, sinised asetavad siin tegevusse oma tankid, mis tugeva suitsukatte all väljuvad Tartu maantee, Saadjärve vahelisest raionist. Nende toetusel sinised murravad sisse roheliste vastupanu positsiooni

Manöövril osavõtnud vägede ülevaatus Sootaga väljal 21. sept. 1930.

Esiplaanil kindral Penikis, kindral Hartmanis, kindral Lill, hra Einbund, kindral Laidoner, kindral Vallenius, kindral Tõnisson, kindral Soots, sõjaminister hra O. Köster, Riigivanem O. Strandman, adm. Salza, kindral Lossman, kindral Reek, kontr. hra Kelder, kindral Heinze.

S a a d j ä r v e—S o o t a g a kiriku vahelistel kõrgendikkudel, arendades edu S o o t a g a ms. suunas. Tartu maantee ja raudtee vahel pealetungivate osade väljajõudmisel S o o t a g a kõrgendikkude ette lõpetatakse manöövritegevus.

Eriti agaralt võttis pealetungist osa kolmandal tegevuspäeval siniste lennuvägi; olles õhus täielises ülekaalus ta toetas oma jalaväe pealetungi tulega ja pommitamisega S o o t a g a kõrgendikkude raionis.

O. J.

Püsivfortifikatsioon.

V. Riiberg.

Sõjaajakirjanduse ja ajalehtede veergudel leiame sageli teateid, et see või teine riik teostab kindlustamisetöid ohtlikuks loetud piiridel, ilma et sõjajumal Mars oleks Maailmasõja väsimusest toibunud ja mõõga pihku haaranud.

Sõjaväelisis ringkonnis on peale Maailmasõda olnud ülekaalus eitav seisukoht rahuaegsete ettekindlustuste suhtes — osalt kindlustusehitiste kulukuse ja paendumatuse pärast, osalt nende arvatava pealetungivaimu kammitsastava mõju pärast, kuna valitseb arvamine, et ainult pealetungis on võit võimalik. Käesoleva kirjatöö siht on objektiivselt käsitada kü-

simust ja anda pilt praegusajal teostuvatest kindlustamisetöödest või n. n. maastiku organiseerimisest. Arusaadav, et igas riigis tööde ulatus, ehitiste tüübid jne. on isesugused. Kuid see on detailide küsimus püsivfortifikatsioonis, üldjoontes baseerub aga kindlustamine ühistel ja samadel tõekspidamistel.

Küsimuse selgitamiseks lubatagu kokkuvõtlik sissejuhatus.

1. Kindlused enne Maailmasõda ja Maailmasõjas.

Maailmasõja eelajajärgus oli püsivfortifikatsiooni suhtes kaks voolu pea igas

riigis, kes teatud sõjalise jõuga tahtsid kaasa rääkida riikide vahekordade vaekausside tasakaalustamisel: üks püsivfortifikatsioonist vastane, teine — pooldav. Esimese voolu pooldajateks osutusid operatiivmõtte kandjad, teise — ettevaatlikulesele manitsevad sõjainsenerid. Vajeluste peapunktidenä püüsid järgmised väited:

- otsustava löögi võib anda vaenlasele vaid välilähingus;
- kindluste ehitamiseks vajanevad summad on kasulikud tarvitada väliväe varustamiseks, et tõsta väliväe võitlusvõimet.
- kui on võitlusvõimeline, hästi varustatud välivägi, siis ei ole vaja kindlusi üldse;
- liikuv sõjavägi ja relvad on mitmevõrra kasulikud kui paigalised relvad ja passiivsel kaitsel asuvad väed;
- kindluste ehitised köidavad enda külge garnisoni, keda neist on raske lahutada ja kes muutub kiiresti kõlbmatuks välitegevuses;
- ehitised vananevad kiiresti; nende korrashoid ja täiendamine on kulukas.

Kindlustamiste pooldajad aga väitsid, et:

- edukas pealetung vajab hästi korraldatud lähte alust, milleks võib osutada olukorra kohaselt ainult kindlus;
- ka pealetungi operatsioonidel jääb osa rinnet passiivseks, mille kindlustamine säästab välivägede jõude ja sellega suurendab pealetungivat väge aktiivsetel rinnetel;
- riigi piiridel võivad asuda strateegilise tähtsusega kohad, mis vastase kiirema mobilisatsiooni või sõjaks valmisoleku tõttu võivad langeda tema kätte esialgse ülekaalu tõttu ja mida raske on pärast tagasi võtta;
- on vaja sulgeda vastase teed riigi territooriumisse sissetungimiseks, kus ta võib ähvardada elulisi tsentrumeid ja takistada mobilisatsiooni teostamist;
- kindlused on toeks väliväele manööverdamisel ja soodustavad seda;
- ehk küll kindlused on kulukad ehitised, siiski nende ehitamiseks kulutatud summad on õigustatud, ar-

vestades kasu, mida nad võivad tuua loetletud juhtudel ja alustel.

Kindluse all mõisteti ringjoonelise kaitsevööga ümbritsetud suuremat või vähemat strateegilist kohta — „kindluse südant“, milleks pea alati osutus suurem või vähem linn. Kaitsevöö iseendast kujutas 1—2 km laia organiseeritud maastiku riba, milles tugipunktidenä asusid samuti ringjoonelise kaitsevööga vähemad kindlused „fordid“ — harilikult 1 kompanii suurusele garnisonile. Kohati (Saksamaal) kaitsevöö paigutati kaugemale kindluse südamest ja selle tugipunktid loodi 3—4 fordist ja nende vahelistest positsioonidest — fortide gruppidest („fest'id“) garnisonile, mis koosnes umbes 1 pataljonist.

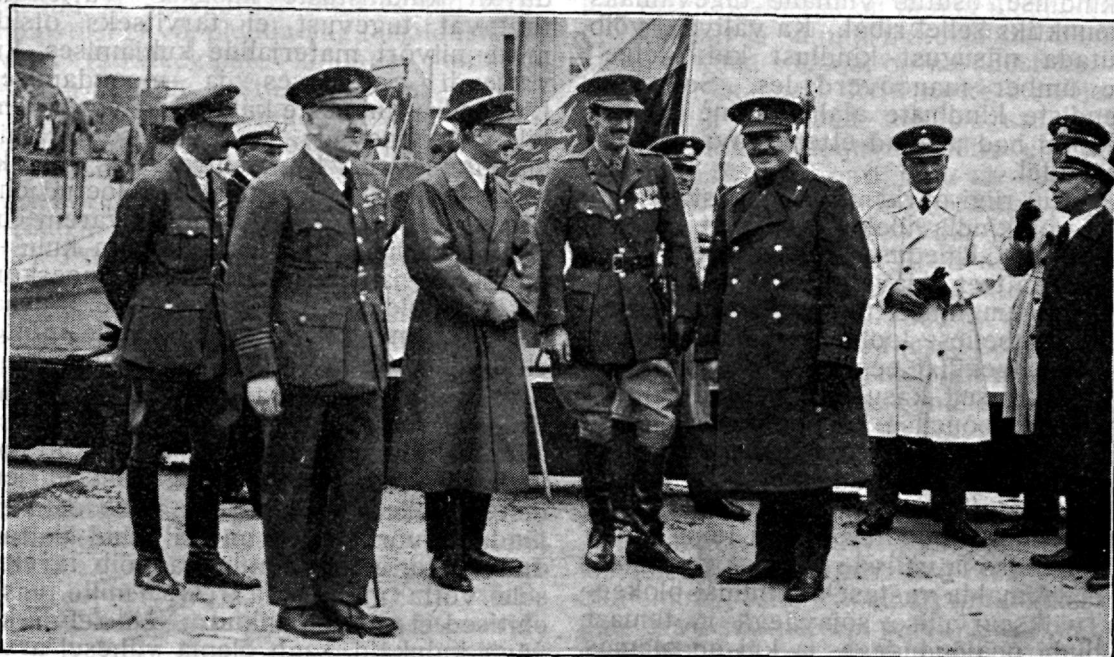
Laiemate rinnete kaitseks ehitati rida ringjoonelise kaitsevööga kindlusi üksikute fortidega liitehitistena nende vahel.

Tulerelvade tule ulatuse suurendamine, samuti ka sõjavägede arvuline kasvamine olid põhjusteks, et pea igal pool loeti otsustavaks suurendada kindlused 50—60 km ümbermõõdus. Vähemate kindluste sisemust võis suurtükivägi tulistada kaugelt positsioonidelt; nende garnison oli väike, mille tõttu vaenlane võis neid blokeerida ka väikeste jõududega, peajõududega nendest mööda minnes.

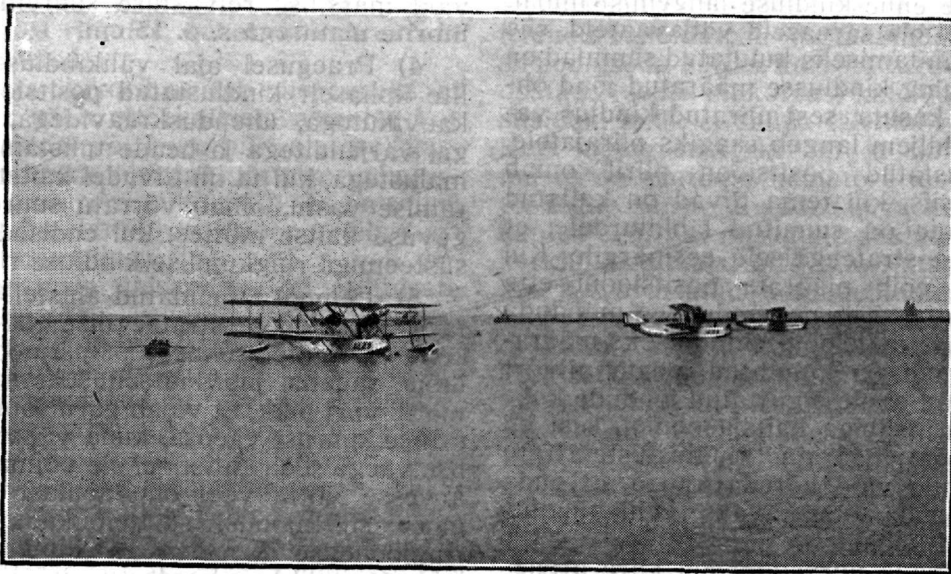
Sarnased suure kindlused olid väga kulukad. Nii arvestati kindluse ümbermõõdu kilomeeter ennesõjaaegse rahakursi järele 6—10 miljonit kuld krooni. Sellega suur kindlus maksis umbes 300—400 miljonit kuld krooni. Garnisoniks vajas umbes 60—80.000 sõjaväge.

Ülemaal toodud vaated, riikide rahaline kandejõud ja kaused mõjutamise tegurid kutsusid esile kompromiss-tee pea igal pool kindluste alal: kindluste ehitamine teostus poolikult. Kuigi kindlustuste ümber levis emidseaja pärandusega oreol, neid loeti tarvilikuks ja ehitati, siiski kärbiti kindluste fortifikatsiooniliste ehitiste arvu, moodsaid tugevaid ehitisi varustati vananenud relvadega, püüvat garnisoni ei määratud jne. Sõjakorral komandandiks oli juhuslikult garnisoniks määratud väekondide ülem; kuid kindlus oma keeruliste ehitistega vajab vilunud ja ehitisi kasutada oskavat garnisoni. See oli ka üheks tähtsamaks põhjuseks, miks piiratud kindlused suure sõja ajal ei täitnud neid lootusi, mis valitsesid enne seda avalikus arvamusel kindluste vastupidavuse vältusest. Ka pooldeli valmishitatud lahing-laev juhuliku meeskonnaga ja kapteniga ei või olla kuigi võitlusvõimeline.

Inglise merelennukite külaskäigult Tallinna sept. 1930.

Inglise külalised koos Eesti õhukaitse ülema ja mereväe esindajatega.

Lennukid sõjasadamas.

2. Järeldused Maailmasõja kogemustest.

Peale Maailmasõda on sõjakirjanduses ilmunud rida artikleid ja raamatuid, mille autorid, käsitledes püsivfortifikatsiooni küsimust, on asunud kas eitavale seisukohale või esinenud selle ala arendamise kavadega, samuti nagu enne Maailmasõdagi. Et mitte laskuda üldpilti segavatesse de-

tailidesse, olgu toodud vaid kandvamad arvamised:

1) Olemasolevad kindlused võivad osutada sõjakorral kasulikkudeks nende kaitseehitiste ärakasutamise mõttes. Need ehitised on küllalt tugevad, et pakkuda kaitset vaenlase väliväe tule eest, olla headeks sõjavarustuse panipaikadeks jne.

Olukorral, kui kaitseriba siirdub üle endise kindluse, osutub viimane tugevamaks tugipunktiks sellel ribal. Ka välivägi võib kasutada niisugust kindlust kui „telge“ selle ümber manööverdades. Selle tõttu endiste kindluste alalhoidmine on kasulik, kui nad asuvad ettenähtavatel võitlusväljadel.

2) Kui riigi piirid vajavad vastase esialgse või kindla ülekaalu pärast kaitset, või piiride läheduses on strateegiliselt tähtsad, kaitset vajavad kohad, mida vaenlane edasitungimisel tingimata atakeerima peab, või sellest loobumisel sunnitud on üldse strateegilist eesmärki muutma, siis on kindlustused kasulikud. Need võivad omada ringjoonelise kaitsevööga kindlustatud kohtade kuju või positsiooni kuju, mille tiivad on kaitstud haaramise vastu.

Ringjooneliselt kindlustatud kindlus on otstarbekohane ainult siis, kui tema omab suure ulatuse ja väliväe suuruse garnisoni, mis ei võimalda vastasele kindlust blokeerida väiksearvulise sõjaväega ja temast mööduda peajõududega, ja kui on olemas võimalus kindlusele appi tõtata väljastpoolt väliväega, või kui sõjategevus otsustatakse enne kindluse langemist mujal. Aga kui ei ole sarnaseid väljavaateid, siis kindluse ehitamiseks kulutatud summad on raisatud ning kindluse määratud jõud ohverdatud kasuta, sest piiratud kindlus varem ehk hiljem langeb saagiks piirajatele.

Kindlustatud positsioon piiril omab tähtsuse siis, kui tema tiivad on kaitstud ja vaenlane on sunnitud läbimurdele, et jõuda oma strateegilisele eesmärgile. Kui vaenlane võib määrata positsiooni ette väikse katteosa ja peajõududega mööduda sellest, siis positsiooni ehitamiseks määratud summad on kulutatud asjata niivõrt kui võrdt nad ei ole õigustatud jõudude kokkuhoiu printsibiiga kaitsja poolel, sest ka kaitsja võib määrata kindlustuste tõttu positsioonile vaid hõreda kaitse, et enda jõude koguda otsustavaks välilõhinguks otsustaval kohal.

3) Relvade purustamisjõu kiire aremine tõttu ähvardab saada saatuslikuks rahual ajal sõja puhuks ettekindlustatud kaitseehitiste katete kõvendamine raudbetooniga, soomusterasega jne., sest välivägi võib saada ümberrelvastatud mõjuvamate võitlusvahenditega kiiremini, kui suudetakse ehitisi ümber ehitada vastavalt uute relvade purustusjõule. (Belgia, Prantsuse kindlused Maailmasõjas.) Kui aga vaadelda Maailmasõja andmeid saavutatud purustustest ja arvesse võtta varjendite tähtsust positsioonisõjas (Maailmasõja kestvusel,

siis ülaltähendatud väide pehmeneb tunduvalt kindlustuste kasuks. Varjendite tuntavat tugevust ei tarvitseks otsida mitte niivõrd materjalide kuhjamises, kui varjendi paigutuses ja moondamises. Ehitised — inimeste kätetöö — varem ehk hiljem hävinevad; ka Egiptuse piramiidid lagunevad. Kontsentreerides üliraske suurtükiväe tule ühe tugevaks loetud ehitise vastu, peab see purunema varem ehk hiljem. Kuid võrreldes tegelikku kulu — mürskude ja suurtükkide hind, meeskonna ülevalpidamine, juurevedu jne. — saame pildi, mis räägib siiski kulude mõttes ehitise kasuks ja õigustab selle olemasolu.

Küsimuseks on, kas püstitada kõik ehitised nii tugevad, et võiks vastu panna üliraske suurtükiväe tulele või jätkub mõne erilise tähtsusega ülitugevast varjendist? Sellele vastamiseks tuleb otsusele jõuda kui võrdt kaaluv on igal juhul ülaltoodud väide, et kallaletungija võib tarvitusele võtta mõjuvama relva, mille vastu ehitised ei ole kõlblikud. Neid relvu, kui väga kulukaid, saab olema vähesel arvul sõjaväes; selle tõttu ei oleks ebasammuks piirduda ehitiste tugevuse arvestamisel vaid massilise relvastuse suuremate kaliibrite ulatusega s. o. 15 cm.

4) Praegusel ajal välikindlustusreeglite kohaselt kindlustatud positsioon oma kaevikutega, ühenduskraavidega, tõkete, varjenditega ja heade tulistamise võimalustega, kui ta on tiivadel kaitstud haaramise vastu, omab võrratu suurema tugevuse kaitse mõttes, kui endised fortide süsteemiga ringkujulise kindluse rinded.

5) Eelpool tähendatud alustel kindlustatud positsioon strateegilise tähtsusega koha — raudtee sõlme, tööstusraiooni, pealinna, sadama jne. kaitsemiseks saab olema niivõrd pilkk, et vajab garnisoniks väliarmee suurust väeosa, kuna vähemaarvulise väega seda kaitsta ei ole võimalik. Kui arvesse võtta veel õhuvaenlast ja sõjagaasi, siis moodsa sõjatehnikaga riikides ringjoonelise kaitsevööga kindlusi saab leiduma vaid harukordselt.

6) Kui ei ole väliväge sarnaste kindlustuste kaitsemiseks, siis on nad asjatud.

Kui on olemas välivägi, jätkub aega välikindlustuste püstitamiseks, ja tarviliik ehitusmaterjal on kohal, siis suudab välivägi ehitada küllalt võimsa positsiooni tegeliku kaitse vajaduseks (välja arvatud beton-ehitised). Need kindlustused on kooskõlastatud oma vajaduseaegsete nõuetega, nii oma konstruktsioonilt kui paigutuselt, kuna mitmed aastad ennemalt püstitatud

ehitised ja organiseeritud maastik on vana-
nenud ja sellepärast rahuaegseid ette-
kindlustusi ei või pidada väga usaldustära-
tavaks (strateegiliste kohtade) kaitseks
tuleviku relvade vastu.

Strateegiliste kohtade kaitse peaks
teostuma välivägede osava juhtimisega,
mille soodustamiseks tuleks maastik vas-
tavalts organiseerida, ära jättes tihedalt
taktikaga seotud ehitustööd.

7) Püsivad kindlustused peale selle,
et nõuavad suuri kulusid, ajajooksul vana-
nevad ja annavad ära kaitseüsteemi vas-
tasele, võivad osutada kahjulikkudeks ka
sellele, et võivad eksitada juhti otsuse te-
gemisel: ta võib ülehinnata kindluse väärt-
ust lahingjõudude jaotamisel. Ka laiemas
kodanikkude ringkonnas — avalikus arva-
mises võib pääseda mõjule kindluse sõja-
list väärtust ülehindav arvamine. Tarvis
meelespidada, et avalikus arvamises on
endiste aegade pärandusena säilinud tea-
tud oreol kindluste ümber. Selle tõttu
kindluse langemine on seotud mittesoovi-
tava meeoleolu langusega — depressiooni
tekkimisega seljataguses.

Tuleb võtta arvesse, et esitatud nega-
tiivsed vaated kindlustustele domineeri-
vad suurtes riikides, kellel on suurearvu-
lised sõjaväed.

Kui aga olukord osutub niisuguseks, et
sõjaplaan näeb ette kaitsele asumise kas
osalisel rindel või kogu piiri ulatusel vas-
tase välivägede ülekaalu tõttu (erijuhus —
väike riik suure riigi kõrval), siis on selge,
et ettevalmistatud positsioon võib tuua
määratu suurt kasu.

Kindlustuste ülesandeks on aktiivsete
lahingutegurite — elavjõu ja lahingvarus-
tuse kokkuhoidmine passiivsete tegurite —
lahingvälja ehitiste arvel.

Ei tohi unustada, et relvad on väga kul-
lud: 3" suurtükk maksab ümmarguselt
50.000 krooni, lennuk — 100.000 kr., tank
— 40.000 kr., raskekuulipilduja — 6.000
kr. jne., kuna pataljoni rinde kindlustamine
ja maastiku organiseerimine harilikult ei
ületa 100.000 kr., sellesse summasse ka
varjendid $\frac{1}{3}$ garnisonile arvatud. Te-
kib küsimus: mis annab pataljonile kaitsele
suurema stabiilsuse pataljoni lõigus, kas
hästi kindlustatud positsioon, või 2 suur-
tükki, või 2—3 tanki, või 1 lennuk? ja kas
väidet, et liikuvad relvad on kasuliku-
mad, kui paigalised, ei tuleks võtta teatud
reservatsiooniga?

Rahuaajal rahulikkudes tingimustes on
võimalik kaalutleda ehitiste otstarbeko-
hast paigutamist kõikkülgselt põhjalikult
ja ehitada hoopis odavalt, ratsionaalselt

ärakasutades tööturгу ja samuti materja-
lide turгу. Rahuaajal on tööjõu ülejääk (töö-
ta töölised) ja samuti materjalide ülepak-
kumine, kuna sõjaajal on nii ühest kui tei-
sest suur puudus. Eriti raske on sõjaajal
korralikult teostada mõnesuguseid töid,
nagu näiteks betoonvarjendite ehitamist.
Sellepärast oleks patt jätta strateegiliselt
tähtsad kohad riigi piiril kaitseta — hõlp-
saks saagiks vastasele. Võib olla, et kind-
lustamistes on mõnigi kord mindud liialt
ühelkülgseks, on ehitatud nii ütelda ehi-
tamise enese pärast. Ja see on olnud kah-
julik. Ehitajad on osutunud selleks vibu-
tajaks, kes oma armsale ja heale vibule
laskis nikerdada kujusid, mille järele vibu
muutus iluasjaks ja laskmisel murdus. Pü-
sivat fortifikatsiooni mittepooldajatele
paistab ka see olevat murtud Maailmasõ-
jas. Tegelikult ei ole see nii.

Maailmasõjas tarvitusele võetud võit-
lusvahendid ja võitlusviisid on püsivforti-
fikatsioonis esile kutsunud muudatusi ehi-
tiste arvu suuruses ja paigutuses, kuid pü-
sivfortifikatsiooni ideed ennast ei ole kõi-
gutanud.

Lennukite, tankide, gaasi, miinipilduja-
te, suitsu jne. mõjule on fortifikatsioon
leidnud rahuldavaid vastuabinõusid. Po-
sitsioonisõda näitas, kuivõrt tugevaks võib
osutada (selles olukorras) kindlustatud po-
sitsioon, mida ei suuda täielikult hävitada
iseigi mõjuv suurtükivägi ja millest läbi-
murre on seotud pikemate ettevalmistus-
töödega, suurte kuludega, raskustega ja
kaotustega. Kui niisugune positsioon oleks
kerkinud rahuaajal ettevalmistatud maasti-
kul ja varustatud betonehitistega, tema
tugevus oleks veel märksa suurem.

Lääne rindel Maailmasõja kestvusel
kerkised mitmed seljatagused positsioonid.
Ka see näitab, et ettekindlustustel on täht-
sus. Need ettevalmistused aga, et olla ka-
sulikuks tulevikus võimalikkudes sõjalis-
tes kokkupõrgetes, peaks kujutama ene-
sest raami või kava, mis hõlbustaks nõue-
tekohase positsiooni loomist. Püsivforti-
fikatsioon on väljaarenenud maastiku or-
ganiseerimiseks, mille tugevate suurte ehi-
tiste asemele on astunud nende moonda-
mine ja hajutamine. Püsivad positsioonid
saavad sarnanema positsioonisõja oma-
dele.

Kui riik sõja-lahtipuhkemisel peab asu-
ma kaitsele, siis võimalduvad kaks juhtu:

1) Kas jätkub aega püstitada kindlus-
tusi sõja lahtipuhkemise eel käival politili-
sel travusperioodil, või vastase mobili-
satsioon on niivõrt aeglane, et annab või-
maluse tarviliste tööde teostamiseks;

2) vaenlasel on ülekaal nii jõudude kui ka aja mõttes vaenutegevuse algamiseks.

Esimesel juhul arusaadavalt tuleks loobuda suurematest ettekindlustamise töödest rahuajal ja piirduda vaid ettevalmistustega nõutavate tööde soodustamiseks; teisel juhul aga peaks kaitsepositsioonid aegsasti korraldatud olema tarvilises ulatuses.

Osa töid ja korraldusi nii esimesel kui teisel juhul on ühtlased ja nimelt on vaja:

1. valmistada täpsad kaardid, millel on ettenähtud ja luuratud positsiooni alune (sissearvatud eelolev ja lähem seljatagune) maastik. Kaartide täpsus peab olema niisugune, mis annab suurtükiväele kõik nõutavad andmed;
2. kontrollida ehitamisi, istutamisi ja maa kultuuri, et hoida laskevälil puhtana ja avar vaatluste võimalus, püstitada era ehitisi kaitsele kasulikkudel kohtadel;
3. arendada teedevõrk nii manööverdamise kui juureveo huvides; igasse ettenähtud lõiku peavad olema juureveo teed; eriti arvulised teed on vajalikud suurtükiväe positsioonide joonel. Tarbekorral ehitada juureveo raudteid ja haruteid;
4. asutada laod ehitusmaterjalide, tööriistade, laskemoona jne. jaoks. Laskemoona laod peab hästi moonutama ja lao hooned eraldama üksteisest paksude mullavallidega;
5. uurida maapind geoloogiliselt;
6. luua sidevõrk; maha panna maalalused kaablid;
7. puhastada laskevälil;
8. muretseda joogivee eest; kaevata kaeve;
9. korraldada aerodroomid;
10. ehitada ulualuseid väeosadele ja vooridele;
11. korraldada õhukaitsele vajalikud asukohad ja side;
12. asutada istandusi ja põõsastikke, ning istutada tee ääre puud moondamise otstarbel;
13. ettevalmistada üleujutamisi;
14. korraldada vaatepunkte suurtükiväele;
15. valida patareide asukohad;
16. soetada varjendeid.

Kuna betoon nõuab kivinemiseks pike-mat aega — umbes 2 kuud, siis valmivad betoonehitised väga pikaldaselt üldse. Peale selle on betoonitööd lahingväljal seotud veel erakorraliste raskustega töö iseloomu ja materjalide hulga pärast. Sellepärast,

kui on ette näha positsiooni sõda, tuleks juba rahuajal püstitada betoonehitisi.

Teisel juhusel tuleks teostada kõik eel-pool toodud tööd ja peale selle veel ehitada ühenduskraavid ja tõkked. Viimased kujutavad enesest kraavide ja tõkete rägastikku, milles vastase luurel raske leida relvade asukohti ja kindlaks teha kaitsekava. Nii laskurite kui automaat relvade pesade, kui kiirelt valmivate ehitiste ehitamine võib jääda väeosade teha sõja lah-tipuhkemise korral.

Üldse tuleks välja kujundada peavastu-panu positsiooni jalaväe ja suurtükiväe ri-bad. Jalaväe riba üldkujus oleks järg-mine:

Piki rinnet on kaalutluste põhjal paigutatud toetuspunktid ja vastupanu sõlmed, mis kaitstud tõkete ka tankide vastu; tugipunktide, vastupanu sõlmede sisemu-ses on arvukad tulipunktid betoonvarjen-ditega või laskepiludega pommikindlad varjendid — iga üks ühele jalaväe jaole või kahele kuulipildujale male korras. Need tulipunktid peavad olema hoolsasti moon-datud nii maa- kui õhuvatluse eest. Et varjendeid õigelt paigutada ja grupeerida, selleks peavastupanu positsioon peab ole-ma jaotatud lõikudesse, nii et oleks hõlpus edaspidiste lisaehitistega luua taktikaliste üksuste (rühm, kompanii jne.) tugipunkte — vastupanu sõlme. Ühenduskraavid ei tarvitseks omada normaal profiili, millises neid on raske ja kulukas alal hoida rahu-ajal, vaid lihtsama hariliku kraavi kuju, mis soodustaks esialgset liiklemist ja mille täiendamine oleks hõlpus. Ka oleks moon-damise mõttes ebakohane ühendada tuli-punkte ja -pesi otsekohe ühenduskraavi-dega, vaid see töö tuleb jätta mobilisat-siooni puhuks. Ühenduskraavid, kui neid ehitatakse, kujutaks kraavide võrku, mil-lest ka õhufotodel ei või välja lugeda nen-de tõelist eesmärki ja tulevase kaitse kor-raldamise kava.

Tõkked kava plaanis ämblikuvõrgu kuju, kattes 100—200 m laiuse riba var-jendite vahel ja nende ees. Tõke ribade vahelisi alasid („kotte“) võib kasutada põl-lumajanduslikult nii, et tõkked asuks krun-tide vahelistel piiridel ja kujutaks aedu. Läbikäikude sulgemiseks ja vajalikkude tõkete juureehitamiseks sõja korral peab materjali käepärastoleku eest hoolitsema ladude asutamisega.

Julgestuspositsiooni püsiv ette väljaku-jundamine on vajalik vaid harukordselt.

Eelpositsioon kindlustatakse samadel alustel, kui vastupanu positsioon, erandiga, et laskepiludega varjendeid on siin vä-

hem. Pearõhk eelpositsiooni kindlustamisel tuleb panna vaenlase lähenemisteede suunas, kus kaitse tihedamini grupeerida.

Suurtükiväe positsioonid.

Suurtükiväe paigutuskava peab detailselt väljatöötatama rahuajal ja iga patarei asukoht täpsalt kindlaks määratama vastavalt tema ülesannetele. Sellega peab olema rohkem positsioone suurtükiväele, kui on olemas patareisid, et vajaduse järgi patareisid ümber paigutada. Iga suurtüki asukoht peab olema kindlaks määratud suurtükiväe kaardil ja peab olema valmistatud kauguste planšet.

Rahuajal võib teostada järgmised tööd:

1. komandopunktid gruppidele ja patareidele;
2. telefoni sidevõrk;
3. kõlamöödu jaamad asukoha valik;
4. laskemoona alalhoiu kohad;
5. pommikindlad varjendid meeskonnale.

Kergemate ja keskmiste kaliibrrite jaoks suurtüki pesi rahuajal valmis ehitada ei ole otstarbekohane. Raskete suurtükide jaoks tuleks valmis ehitada betoonalused. Moondamise mõttes võiks nad ehitada madalamad maapinnast ja katta mullaga või muruga, kuna nende ülesleidmiseks anda vastavate plaanide peal täpsad mõõted kindlatest kohalikkudest esemetest. Suurtüki positsioonide läheduses tuleb asutada moondamismaterjalide laod. Varjendisi tuleb ehitada ainult tungiva vajaduse korral, sest suurtükiväe positsioonid asuvad tagapool, kus ehitamistingimused on lahedamad ka sõja korral. Laskemoona alalhoidmiseks tugevaid varjendeid tuleb ehitada samuti harukordadel. Peab silmas pidama, et keskmine varjend maksab sama palju, kui temas alalhoitav laskemoon. Selle tõttu on kasulikum laskemoon grupeerida vähemal arvul kerge kattega lohkudesse, kui ehitada varjendeid.

Võib osutada kasulikuks ka seljataguses ettevalmistada tagavara positsioone. Need peaks olema 1) küllalt kaugel peavastupanupositsioonist, et sundida vaenlast ette võtma täiesti uut operatsiooni selle positsiooni läbimurdmiseks, ja 2) ka küllalt kaugel strateegilisest kohast, mille kaitseks ta luuakse, et vaenlasele mitte võimaldada viimast purustada suurtüki tulega seda positsiooni atakeerimata. Kui viimast ei ole võimalik teostada või püsiv positsioon on ehitatud piiri kaitseks, on kasulikum tagavara positsioon korraldada vastukallaletungi lähtekohaks. Viimasel juhul positsiooni väljakujundamisel on ja-

laväe kaitseehitised vähema tähtsusega, kui suurtükiväelised ettevalmistusetööd, sest vastulöökid ja vastukallaletungide edukus on tunduvalt kiirest suurtükiväe toetusest. Tööd suurtükiväele peaks saama teostatud samas ulatuses, nagu näidatud peavastupanupositsioonide kirjelduses, kuna ehitistest jalaväele domineeriva tähtsuse omaksid ehitised manövreerimise soodustamiseks.

Istandused.

Istandused, õigete kaalutluste põhjal asetatud üksikute puude, puude gruppide, võsa, põõsastiku jne. näol, võivad tuua suurt kasu, varjates ehitisi, luues tõkkeid vastasele ja moondades positsiooni. Eriti kasulikud on aiad, milles puud on istutatud ridamisi. Samuti ka tee-äärsed ilupuud. Mõne aastaga puud võivad kasvada heaks tõkkeks tankide vastu. Maastik — positsiooni eelne laske- ja vaatlusväli — peab peetama nii lage, kui võimalik. Selleks on kasulik teda pidada heina- või põllumaana.

Lõppsõna.

Ülaltoodud kirjelduses on püütud anda ülevaatlilik pilt püsivfortifikatsiooniliste positsioonide väljakujundamisest. Niisugused tööd leiavad teostamist praegu suuremas või vähemas ulatuses mõnedes riikides. Ei ole kuulda olnud, et mõni riik oleks uuesti alanud ringjooneliste kindluste ehitamist. Fortifikatsiooni vastased toonitavad, et rahuageid ehitisi on raske moondada ja varjata. See on tõsi, kuid ka moondamises ei või olla ülemäärane nõudlik. Loeteldud tööd ja ehitised lasuvad endid moondada rahuldavalt. Salakuulajate eest kaitseb hoolas valve. Oletame, et vaenlane on teinud kirjeldatud positsiooni ribast õhu ülesvõtted, ja küsime, mida tema sellest, kui ka ehitised moondatud ei ole, välja lugeda võib? Ainult seda, et on olemas kohtade X—Y vahel kraavide rägastikuga korraldatud maa-alal positsioon. Aga ka esimene püssi pauk sõja korral näitab vaenlasele, et sellel kohal asub positsioon. Sõjagaas ei ole samuti suurema ohuga. Ta teeb ehitised vähe kulukamaks ja nõuab, et gaasikaitse abinõud oleks kavas ettenähtud. Lennuvägi mõjutab positsiooni ainult sedavõrt, et tuleb moondada õhust vaatluse eest. Kui nüüd arvesse võtta maailmasõja Lääne rindel rügemendi löigu kindlustamisel vaja läinud tööjõudu (Ameerika andmed), välja arvatud betoonehitised, siis selgub, et vaja läheb 180.000 tööpäeva, ehk rügement võib positsiooni, määrates iga päev 1500

meest tööle, valmis ehitada nelja kuu jooksul. See oleks positsioon, mille läbimurdmiseks on vaja suuremat ettevalmistust, suurtükiväe, tankide ja reservide juuretoomist ja mida välilõudes kaasasolevate abinõudega otsekohe rünnata oleks riskantne.

Eriti väike-riikidele, kellel ei ole jõulist ülekaalu ja kes peavad kaitsele asuma suure riigiga jõu katsumisel, sõja algpövel püsivfortifikatsioon võib tuua mää-

ratut kasu, pannes ülekaalus olevad vaenlase jõud seisatama riigi piiril. Ka vajaks seesuguse positsiooni ründamine suurt jõudude koondamist, mis nõuaks suurriigilt veo mõttes aega, mida väike riik kasutada saaks enda mobilisatsiooni teostamiseks. Kui võtta arvesse, et vähegi korraliku positsiooni saab luua mõne kuu pärast, siis püsivfortifikatsioon kirjeldatud kujul väärrib tähelepanu.

Pudemeid Voldi manöövrelit.

Kirjalikes operatiiv käskes on viimasel ajal millegi pärast tarvitama hakatud võõrkeelseid esemete nimesid, nõnda nagu nad on trükitud kasutusel oleval kaardil. Manöövri käskudes kirjutati nimesid Vene kolme- ja üheverstaliste kaartide järele, kus nad on venekeelsed. Nõnda kirjutati: Laiuse kirka prõ Laiuse kirik, Z Lais pro Laiuse õigeusu kirik, ms. Ensel pro Kuremaa mõis, Moisama pro Mõisamaa, Ludengof pro Luua, Idafer, Evanorm, Sofiiingof, Nei Kusthof jne. Pisut veider oli kuulata samast keelt, mis kirjalikkude käskude mõjul pääsis maksvusele ka suusõnalistes käskudes ja ettekannetes. Ei puudunud ka raskused selle keelega asjade ajamisel, oli raske kaarti ja maastikku võrrelda — kaardil seisab Ensel ja elanikud ütlevad, et see on Kuremaa. Samuti oli raske Ludengofist välja lugeda Luua. Kui praegused juhid, kes veel valdavad venekeelt, sellest üle said, siis sõdurkonnale sünnitas see raskusi. Ei võinud sõdurit saata Enseli või Ludengofi, temal kaarti polnud ja tema orienteerus külaelanikkelt järelepärimise teel. Need vaevalt tunnevad Enselit ja Ludengofi. Juht kes opereeris suusõnaliste käskudega pidi nemed tõlkima eesti keelde. See kahtlematult sünnitab raskusi ja võimaldab eksimusi. Nimede tõlkimine käske andvates staapides oleks vist kergem kui noorematel juhtidel, kelle keelte oskus pole enam kindel. Muiste kirjutati käskudes kaks nime — kaardil olev ja eestikeelne tõlge. Miks sellest on loobutud, ei tea. Oleks vist küll kohane sellele tagasi pöörata.

Brigaadi staap vajab liig palju aega oma kirjalikkude käskude andmiseks. Nõnda 20. sept. tema sai diviisi käsu kell 0700 (umbes). Rügement sai brigaadi käsu kella 1200 paiku, pataljon kell 1250; käsk oli

rüg. staabist laiali saadetud kell 1245, pataljonini 5 km kaugusel. Pataljoni ja kompaniide ülemad tegid omad korraldused 10 minutiga. Seekord oli eelkäsuga väljaastumine määratud kell 1200, missugune tähtaeg leidis kinnitamist ka rügemendi ülema operatiiv käsus. Selle järeldusel pataljon ootas väljaastumist asjatult tund aega, mis väsitas ja jättis ka halva mulje. 21. ja 22. septembril sai pataljon operatiiv käsu alles 20 min. enne väljaastumist. See-ga kogu manöövrite kestes patüül ja kompüüüid polnud võimalusi harjutada korrapärasel olukorra hindamises ja käskude andmises. Tegelikult kohtamis lahingu olukorras oleks see olnud täiesti loomulik. Tegevus selle all ka ei kannatanud tänu pataljoni ülemate ime kiirele otsustamisele ja teotsemisele korraldamise alal. Hiljem ühe brigaadi staabi ülemaga selle üle mõtteid vahetades selgus, et tema brigaadi operatiiv käsu ilmumise korra juures jäi täiesti rahulikuks, sest meie operatiiv käsud jäävat kõik hiljaks olles tingitud omast pikast tekstist. See võib ju nõnda olla, kes neid kõrgete staapide kombeid tunneb, kuid et rügement, pataljon ja kompaniid oma otsused tegid, käsud ja korraldused andsid minutitega, pealegi side võimaluste mõttes raskemas seisukorras, siis tundub brigaadi staabi ülema eneseõigustus alusetuna. Kohtamis lahingu olukord oli alul lihtis ja samal ajal kiiret teostamist nõudev kõigilt instantsidelt. Kuid brigaadi staap luges enese eesõigustatuks kogu ettevalmistuseaega omale võtma. Jätis halva mulje. Tuleks küll staabi töö tempo arendamisele tegelikult lahingolukorra nõueteni jõudmiseni rohkem rõhku panna.

Kas on palju mõtet manöövriteks antavates „olukordades“? Neid paljundatakse kallil paberil ja laotatakse laiali kõigile juh-

tidele. Nendest ometi järeldusi ei tehta ja ei opereerita nende põhjal. Mulle tundub, et seekord nende põhjal oleks pidanud algama poolte tegevus juhtide enestealetusel. Olukorras sinistele loeme „siniste 1. diviisi kahe brigaadi koosseisus jõudis, pärast 30 km öiset rännakut, 20. septembril kell 0500 Vägeva ... raiooni ja asus puhkusele“. Ja allpool „õhuluure andmetel oli 19. septembril kell 1700 idapoolse grupi (vastase) puhkusraioonis märgata suuremat elavust, misjuures väiksemad ratsaväe üksused ühes soomusautodega algasid liikumist...“. Sellest järgneb, et olukord nõudis teotsemist. Selle asemel aga sinised, kes juba 18. sept. hommikul olid kohale jõudnud ja puhkusele asunud koondamisraioonis rahuaegses olukorras, jätkasid ka pärast 19. sept. kella 1700 rahulikku puhkust. Enese algatusel oleks pidanud välja panema puhkusvalve, õhukaitse ja korraldama lähedamaa luuret julgestuseks ja maastikuga (teedega) tutvunemiseks. Tegevuse algamiseks oodati käsku.

Manöövri olukorras on paratamatusi mis pidurdavad juhi vaba otsustamist. Käesoleval korral oli selleks siniste poolel esialgne jõudude paigutus koondusraioonides. See dikteeris, et 1. jal. rügement pidi jääma teotsema vasakul tiival, olgugi et olukord nõudis tema suunimist peasuunas paremal tiival. Ümberpaigutamine oleks esile kutsunud asjatut rännakut ja kolonni de ristlemist. Rügemendi suunimisega paremal tiival peale muu oleks hõlpsasti lahendunud sealseks operatsiooniks ühise juhutuse moodustamine. Tahtmine otsustavaks momendiks viga parandada, sundis brigaadi juhatast viskama viimasel ööl brigaadi rinde vasakult tiival pataljoni raske rännakuga paremale tiivale. Pataljon jäi hiljaks ja lahingusse ei jõudnud.

Sõdurite jõu kokkuhoiu mõttes jäeti sageli kasutamata rännakutel otsemad liikumise teed. Nõnda 1. rügemendis 20. spt. rännakul Sootagusesse (Laiuse) oleks võinud I pataljon minna Leedist Kõrgemäe ja Madimetsa kaudu otse Laiuse lossi juure teele selle asemel et ringi minna Kodis-

maalt ja Kantkülalt. Viimane tee oli 3½ km pikem. Samuti käis II pataljon Laiuse õigeusu kiriku juurest samal päeval Kivi-järvele pöörates liigse kilomeetri — oleks võinud ära pöörda varsti lossi järele otsest teed mööda. Selle hõlpsus vältimine oleks nõudnud ainult veidi maastikusse süvenemist kaardi ja luure abil, milleks oli aega küllaldaselt.

Samasel peab aga märkima ka juhtumeid, kus iga üleliigset sammu püüti vältida otsemate teede kasutamisega, mis aset leidsid 1. rüg. I pataljonis 21. spt. Luualt Raigastyerre tulles ja ka 22. spt. Raigastverest lahkudes.

Õhukaitse küsimus on üks raskemaid, mille kohta tähelepanekuid toodi arutusel. Sellele oleks veel juure lisada, et raske on vahet teha vastase ja oma lennuki vahel. Manöövritel tunnused olid nähtavad alles lühikesel kaugusel, kus juba hilja oli varju hakata otsima. Seepärast agaramad väeüksused varjusid iga silmapiirile ilmuva lennuki eest, mis õhujõudude elava tegevuse juures pidurdab rännakut. Ohuvaatlejad peaksid olema varustatud binoklitega. Kahtluse ära hoidmiseks tuleks teateid anda iga lennuki kohta, kas tema on vastase või oma.

20. spt. tegevuse algamiseks andis 1. rüg. ülem oma operatiivkäsus nr. 4 (rännakuks) alluvatele edasi rügemendi üllesande järgmiselt: „Rüg. liigub välja praegusest asupaigast täna kell 1200 suunas Laiuse kirka ... raiooni, kus asub puhkusele“. Vastane jäi 19. spt. õhtul 75 km eemale. Varru jääva pataljoni ülem tahtis välja saata taretajad omal algatusel, tõlgit-sedes rügemendi ülema käsku õieti. Rügemendi ülem keelas selle ära, põhjendades sellega, et rännak sünnib lahingolukorras. Taretajad tuleksid vist ka lahingolukorras puhkuse raiooni ette saata ja mitte ükski varu pataljonile, vaid ka esijärgu pataljonidele — puhkusraiooni luuramiseks ja jaotamiseks ja puhkusvalve paigutamise luuramiseks. Taretajate mitte saatmine tõi kaasa asjatuid ootamisi ja umbkaudseid korteritesse paigutamisi.

M. T.

Läti küttide ja sõjapõgenejate hauasamba avamine

28. septembril Tartus, Jaani koguduse uuel surnuaial.

Läti kaitseminister kindral Vazietis Tartus.

Eesti kaitseminister O. Köster saabus Tartu kell 13.50. Jaama oli ministrile vastu tulnud 2. diviisi ülem kindral N. Reek, garnisoni ülem kol. V. Marder ja kõik garnisoni väeosade ülemad.

Ministriga sõitsid kaasa kol.-ltm. K. Laurits, ETA direktor K. Kornel, välisministeeriumi informatsiooni büroo juhataja G. Meri ja ajakirjanikke.

Läti saadik Sarinsch ja Vennashaua korraldava komitee liikmed saabusid eile. Tund aega peale Eesti kaitseministri saabumist saabus Läti kaitseminister kindral Vazietis. Teda võttis vastu ratsarügemendi aukompanii orkestriga.

Täpsalt kell 16 tulid ministrid ja teised külalised surnuaiale, kus vastas olid ülikooli rektor Kõpp, linnapea Luik j. t. Läti kaitseministrit saatsid kindral Ausans, ministri adjutant kapten Miednits, „Läti Sõduri“ toimetaja kol.-ltm. E. Mednis (olles ühtlasi Läti ajakirjanduse esindajaks), leitnant Konstant ja hauasamba komitee liikmed — õpetajad Bergs ja Apkals ja teised. Ministrite kohale jõudes mängis orkester palvelaulu.

Surnuaial oli rivistatud aukompanii.

Esimesena võttis sõna Vennashaua korraldava komitee esimees õpetaja Bergs, kes tähendas, et Läti rahvas on täitnud siin oma kohustuse ja püstitanud kangelastele mälestussamba. Õpetaja palus Eesti kaitseministrit mälestussammast avada. Seepeale avas kaitseminister O. Köster mälestussamba. Samba pühitsetes õpetaja Apkals.

Vaimuliku kõnega esines Tartu õpetaja Treumann, palve pidas Tartu ülikooli professor Seesemann.

Esimesena asetas hauasambale pärja Läti kaitseminister Vazietis, kes ütles:

„Läti kütid sattusid Tartu Maailmasõja päevil haavatutena või haigetena. Samuti sattusid siia Läti põgenikud. 180 kütti ja 98 põgenikku on siin oma viimse puhkepaiga leidnud. Raske oli nende maine teekond. Nad ei teadnud, mis saab kodust ja sugurahvast, kuid usk oma rahva tulevikku oli kindel. See usk on õigustanud siia selle mälestussamba. Avaldan tänu Eesti rahvale, kes lätlastele raskel aegadel ulualust annud ja nende eest püüdnud hoolitseda. Need lahkunud magagu siin sõbralliku rahva keskel viimast und“.

Kõnele järgnes Eesti hümn.

Eesti kaitseminister Köster, pärga asetades, lausub:

„Härra minister, austatud kooslõjad. Oleme kogunud Maailmasõjas langenud Läti küttide viimsele puhkepaigale mälestussamba avamisele. Tullime täitma viimast kohust nende vastu, kes on langenud oma rahva olemasolu raskemal ajal. Saatus võttis nende ohvri vastu. Ta hoidis Läti rahvale varuks parema tuleviku, millest meie kõik ja siin maetud sõdurid olime unistanud. Ta näitas veel kord meile kõigile, et kohusetunne kohuse enda pärast on alati ülev, õige ja tasuv. Kohusetäitmine on ka meie rahvaste liiduvahekorra ainus mõte. Jälgides siin maetute kõrget eesküü, võime kindlad olla, et säilume koos kõigi võimalikkude tormide kiuste. Meie ei täidaks oma kohust langenute vastu, kui meie ei võtaks veel üht õpetust nende ohvirikast saatusest. Need Läti kütid elasid oma üürise elu viimseid minuteid Eesti pinnal. Nende surmapaik märkis mõlema rahva ühtekuuluvust ennegi veel, kui meie ja Läti sõdurid võitsime oma riikliku iseseisvuse. Sellelt kalmistikult tungib meie teadvusse veel selgemalt, veel kindlamalt arusaamine, et meie rahvaste saatused on seotud ja et rahvusliku kohuse täitmine kuni lõpuni on mõlema rahva ühine tulevikupaik. Selles äratundmises asetan pärja vabariigi valitsuse nimel.“

Pärast kaitseministri kõnet mängis orkester Läti hümn.

Vanade Läti küttide nimel pani end küttide 2. brigaadi ülem kindral Ausans pärja hauale. Oma kõnes andis ta ülevaate Läti küttide tekkimisest, kus tähtsaks asutamise baasiks on olnud Tartu. Läti sõjapõgenejatel oli usku oma küttidesse, et need võidavad ja vabastavad kodumaa. Läti kütid sõdisid vahvalt. Nüüd hingavad siin kui kütid nii ka põgenikud, puhatetes kõrvuti.

Teise diviisiniimel pani pärja diviisiülem kindral Reek, lausudes:

„Teine diviis mäletab Läti kütte sügava austusega.“

Tartu linna kodanikkude nimel asetas pärja linnapea Luik, öeldes:

„Mälestussamba avamine Tartus austab sügavalt Tartu linna ja tema kodanikke. Tartu linn soovib ühishauas puhkajatele rahulikku und. Tartu linna kodanikkudele jääb see koht kallimaks paigaks.“

Tartu Läti korporatsiooni „Lettonia“ esindaja, pärga pannes, ütles:

„Omal ajal kõik Läti õpetlased ja tegelased, siin tegutsedes, tagusid oma vaimumõõka, et sellega oma rahva teenistusse minna. Siin tekkisid

esimesed unistused Läti iseseisvusest, ja suure valmistusega mindi siit välja neid teostama. Tänuhulka mälestavad langenuid Tartu Läti üliõpilased“.

Seejärel kõneles Läti saadik Eestis minister Sarinsch:

„Juba aastasadasid on Eesti ja Läti rahvas elanud rahus ja sõpruses nii rõõmu kui ka kurbuse silmapilkudel. Kui algas Maailmasõda, siis muutus Läti kohe algusest peale sõjatallermaaks. Kõige ägedamad lahingud kogu sõja kestes löödi praegu iseseisva ja vaba Läti pinnal. Meie vennad läksid lauldes sõtta, teades, et kuigi nad langetavad, siis saavutab kogu Läti rahvas vabaduse ja helgemaid päevad. Sõda pani Läti rahva rängasti kannatama. Meie vanemad, vennad ja õed olid sunnitud maha jätma oma isakodu ja otsima pelgupaika võõrsil. Õnnelikud olid need, kes leidsid peavarju Eestis. Ka meie haavatud ja vigastatud sõdurid saadeti kaugemale väerinna taha võõrale maale. Kuid iga Läti sõduri soov oli viibida kui mitte oma kodus, siis vähemalt sõbraliiku ja lahke Eesti rahva hoole all. Meie teame, et paljudel Läti poegadel lakkas süda tuksumast Eesti pinnal. Nad puhkavad Eesti mullas. Püstitades Eesti kultuuri südames Tartus selle hauasamba oma lahkunud vendadele, on iga lätlase palavaks sooviks et see monument oleks meile sõpruse sümboliks. Tuletagu ta meile meele, et rasketel hetketel Eesti ja Läti rahvas hoidis kokku ja sirutasid üksteisele käe. See on arenenud kindlaks Eesti ja Läti rahva liiduks.“

Peafe mälestussamba avamist, õhtul kell 19.30, oli korraldatud ratsarügemendi kasiinos bankett, kus

kaitseminister K ö s t e r pöördus kõnega koosviibijate poole, milles tervitas Läti kaitseministrit ja ta saatjaid kalli külalisena, märkides koostöö tähtsust Eesti ja Läti kaitsevõimude vahel. Kokkupuutumised ja ühine tegevus kindlustab, arnedab ja süvendab seda sõbraliiku vahekorda, mis valitseb liidurahvaste ja liiduvõimude vahel.

Eesti kaitseministri kõnele vastas Läti kaitseminister Vazietis, öeldes muuseas: Eesti kaitseministri ja teiste kõrgemate sõjaväelaste osavõtt meie pidustusest on tõenduseks sellest, kui tihedalt on kokku kasvanud meie rahvaste saatus. Tänapäev on jällegi uueks näiteks sellest, kui edukalt areneb meie sõbraliik poliitiline koostöö. Alusmüür pandi verega võitlusväljadel. Sellele alusmüürile on rajatud rahuaja koostöö kindlalt ja vankumatult. Need soovid, mis Teie, härra minister, avaldasite Latvija kaitsevõime ja minu aadressil, jagatakse täiel määral Läti kaitsevõime ja minu poolt. Tõstan klaasi Eesti kaitsevõime edaspidisteks ilusateks saavutusteks ja Teie isiklikuks heaks käekäiguks. Elagu Eesti!

Sõbraliik koosviibimine ratsarügemendi mugavas ja külalislahkes kasiinos kestis kuni 2330-ni. Järgmisel päeval kella 0010 rongiga lahkusid Läti külalised Riiga.

Õpiseid välismaade hilisemalt õhuanõvireilt.

Prantsusmaal on siseministeriumi juures moodustatud eriline Kõrgem Õhukaitse Komisjon, mille allorganitena tegutsevad n.n. Departamentaal-Õhukaitse Komisjonid. Viimased koosnevad sõjaväelise ja tsiviilvõimu esindajatest ja nende ülesandeks on olla abiks kohalikele prefektidele kaitse kavade koostamisel. Igas linnas on omakorda nähtud ette kohalikud Linnade Õhukaitse Komisjonid, milliste liikmeteks on samuti nii sõjaväelise kui ka tsiviil võimu esindajad. Need linnade komisjonid peavad tegutsema käsikäes vabrikute ja tehaste juhatustega, organiseerima vajaliku spetsiaalpersonali rekruteerimist ja õpetamist, ning valmistama ette kõiki kohalikke kaitseabinõusid.

Lyoni kaitsekorralduste proovimine

teostati 29. ja 30. juulil. See leidis erilist tähelepanu Saksa ajakirjanduses, näidates ühtlasi, et Prantsuse organisatsioon pole kaugeltki nii elu- võimetu.

29. juuli hommikul tõusid Grenoble'i juurest õhku mõned üksikud lennukid, püüdes ligineda Lyoni õhukaitse pataridele. Vaatlus- ja kuulamispostid tegid nad aga aegsasti avalikuks, ja patarid võtsid nad kohe tiheda tule alla.

Õhtupoolikul püüdsid 35. lennukite rügemendi koondrivi eskadrillid, lennates umbes 1500 meetri kõrgusel, korduvalt ja mitmest küljest

kaitsevõimude läbi tungida, kuid ikka jälle olid vaatlus- ja kuulamispostid tegevuses, et juhtida nende peale õhukaitse pataride tuld.

Selle manöövri juures tulid katsetamiseks ka elanikkude kaitsmise abinõud gaasipommide vastu. Niipea kui valvepostidelt ühe eskadrilli liginemise teade saabus, käsutas linnavalitsus kohe välja tuletõrje, politsei ja tänavapuhastajad, kes kõik gaasimaskidega varustatud olid. Seisukorra tõsiseks muutumise korral pidid elanikud juhitud saama tugevate võlvidega keldritesse.

Õo tulekul võttis vastane ette mitmejärgulise rünnaku üksiklennukite abil. Nende vastu võitlemiseks oli Lyoni ümbruses üles seadud hulk helgiheitjaid. Esimese lennuki liginemisest teate saabumisel kustutati teatud linnaosades kõik tuled, tuletõrje ruttas välja, kustutama ettekujutatud tulekahju, ja politsei hakkas elanikke juhtima ettenähtud varjunditesse.

Pealetungijaist lennukitest leidsid vaatluspostid 16 aparati kohe üles, juhtides nende peale helgiheitjate valgusjugasid ja pataride tihedat tuld. Osa lennukite pääsis aga kaitsevõimude üle ilma eriliste raskusteta.

„Berliner Tageblatt“i Pariisi büroo andmetel olevat linna kaitsmine õhujõudude pealetungi vastu osutunud võimalikuks, ja seda just tänu kõikide aktiivsete ja passiivsete kaitseabinõude heale koostöötamisele. Valve- ja kuulamispos-

tide abil olevat olnud võimalik nii üksikute lennukite kui ka tervete eskadrillide liginemist kohe kindlaks teha ja õhukaitse patareide tuld nende peale juhtida. Sõjaväelased ei olevat aga suutnud jõuda selgusele, kas tõsise kallaletungi korral õhukaitse suurtükid oma tulega üht 3000 kuni 4000 meetri kõrgusel linnale ligineda püüdvat eskadrilli täielikult tagasi suudaksid hoida, või mitte.

Saksa kindral B. von Deimlingi järele ei olevat aga Lyoni kaitseabinõud kaugeltki olnud küllaldased. „Vaenlase“ liginemisel tõusnud küll kohe õhku häavitajad, õhukaitse patareid astunud tegevusse ja hiigla helgiheitjad püüdnud oma heledate valgusjuga pealetungijaid piimendada, kuid selle peale vaatamata heidetud pommituslennukeilt alatasa linna peale gaasi-, lõhke- ja süütepomme äramärkivaid esemeid. Kuna suurtükid valgustumürske kasutanud, siis olnud laskmine ühtlasi suurepäraliseks tulevärkiks; linna tänavail gaasikaitse riietuses askeldajad politseinikud sarnanenud aga mingisugusele imelikule tuukrite korpusele.

„Ja missugused on siis selle manöövri strateegilised tulemused?“ küsib kindral von Deimling:

„Kindral Serrigny, manöövri juhataja, ütles oma lõpukokkuvõttes, et praegused lennukite vastu võitlemise abinõud sugugi veel küllaldased pole linna kaitsmiseks massilise pealetungi korral. See tulemus kinnitab veel kord viimaste aastate jooksul Milano, Londoni ja Pariisi kohal ära peetud õhuanõuõvrite kogemusi. Kõikjal näitas defensiivsete abinõude kasutamine täielikku fiaskot.“

Defensiivsed kaitseabinõud teatavasti jagunevad kahte liiki: õhukaitse patareid maa peal ja hävitajad õhus.

Mis puutub õhukaitse patareidesse, siis võivad pommituslennukid nende eest pääseteed otsida kas suurtele kõrgustele tõustes, või, kui märgi väiksus seda ei võimalda, koguni madalale laskudes. Arusaadav, et madallennud võimalikud on vaid päeva ajal, kuid patareidel on siiski äärmiselt raske tabada maa ligidal kiirelt lendavaid aparate.

Vaadeldes teist abinõu, hävitajaid, võime öelda, et neil edukas väljavaated võib olla ainult siis, kui vaenlase pealetung ja selle suund neile aegsasti teatavaks saab. Kuid suurte lennukõrguste ja uemate pommitusaparatuuride järjest suureneva kiiruse juures võib see ainult harukordadel olla võimalik; enamil juhtudel tuleb aga teade pealetungist kindlasti siis, kui juba on hilja, et pealetungijatele omi hävitajaid vastu saata. Pealegi püütakse juba pommituseskadriile varustada sarnaste mõjuvate kaitsevahenditega, et nad vastase hävitajatega edukalt võitlusesse võivad astuda.

„Kuna võimata on vaenlase õhujõudude pealetungi defensiivsete abinõudega tagasi lüüa, kirjutab kindral von Deimling, siis valitseb kõikide riikide Kindralstaapides vaadete ühtlus selle kohta, et kõige mõjuvamaks kaitseabinõuks on vastukallaletung vaenlase maa-alale. See on strateegiline põhialus, mille ka kindral von Seeckt, omas raamatus „Gedanken eines Soldaten“ (Sõduri mõtteid), omaks võtab.

Selle põhialuse kohaselt saab siis tulevane Euroopa sõda algama sellega, et vaenulikud riigid üksteisele oma õhujõududega kallale tormavad ja üksteise suurlinnad ning tööstuse rusudeks teevad. Purustamisele langevad kõigepealt muidugi ohvriks keemia-, mootorite- ja

lennukite tehased, lennubaasid, jõujaamad ja ühendussõlmed. Ja kuna uuemaaja riigikaitse korraldus rahuajal suuremaid relvastustagavarsid kokku kuhjata ei luba, sest tehnika kiire edusammude juures vanaksid need ruttu ära, vaid selle asemel tööstuse alalist valmishoidu nõuab, siis seab vaenlane oma õhujõudude pealetungi eesmärgiks muidugi ka need ettevõtted, millised oma rahuajase tegevuse juurest maa- ja mereväele relvade ning laskemoona valmistamise juure üle minna võiksid.“

„Rahulik kodanik, lisab autor juure, lugesid sarnaseid asju, küsib muidugi imestunult: kui vaenlane sarnaselt mürkgaaside ja süütepommidega meile peale tuleb, kuhu jääb siis see „riigikaitse“, mida kindralid meile lubavad ja mille tarvis meie nii kallist raha maksame?..“

Kuid ta peab veel enam imestuma, kui ta kuuleb, et ta sõja korral oma kodulinnast lihtsalt evakueeritud saab. Mida ettenäijad inimesed juba ammugi teadsid, seda kinnitas müüd Lyoni manööver veel uuesti: gaasimaskidega ja gaasikaitse riietusega võivad küll varustatud saada üksikud isikud, kuid mitte aga tervete linnade elanikud. Need tuleks, nagu Prantsuse kindral Lyoni manöövri arvustamisel nõudis, evakueerida maale. Aga siis muidugi juba kohe sõja alul, sest muidu, kui jäädakse ootama, kuni vaenlane kallaletungi ette võtab, on see kindlasti juba hilja...“

Õised kallaletungid Olmuc'ile.

Augusti alul Tshhehoslovakkias peetud õhuanõuõvritest võtsid osa tervelt neli lennuväe rügementi: siniste pooltel kolm ja punaste pooltel üks.

Sinised teostasid õil vastu 5-dat ja vastu 6-dat augusti kokku 53 rünnaku ja punased sama aja jooksul 54. Üldse teostati 463 lendu, misjuures lennutundide arv tõusis ümmarguselt 570-ni. Kõige selle juures, nagu teatas „Le Temps“, tulnud ette ainult kümme hädamaandumist, ühed põhjustatud atmosfäärilistest tingimustest, teised — aparatuuride vähemaist riketest. Vigastusi ei olevat aga saanud ei lendurid ega ka aparatuurid.

Pealetungi objektideks valitud linnad, ühes nende ligiduses olevate lennuväljade ja raudteajaamadega, olid varustatud kõige uemate ja praegusel ajal kõige täiuslikkumate kaitsevahenditega. Suure osavusega maskeeritud õhukaitse patareide ligidusse oli seatud üles rohkel arvul helgiheitjaid, milliste valgusjuga ulatusid kuni 6000 meetri kõrguseni. Suurtükid, helgiheitjate, staapide ja linna vahel oli seatud sisse tihe telefonivõrk. Niipea kui „vaenlase“ lennukid olid tõusnud õhku, anti kuulamisaparatuuride juurest kohe edasi teade nende liginemisest. Sarnastes tingimustes oli pealetungijail muidugi äärmiselt raske täita omi ülesandeid.

Olmuc'ile liginemisest esimesed lennukid umbes kella 0200 paiku õösel, lennates suurte kõrgustel, et mitte sattuda helgiheitjate valgusjuga alla. „Berliner Tageblatt“ kirjasaatja andmetel sattunud aga kaks aparatuurisiiski kohe helgiheitjate „risttule“ alla, ja orienteerumisvõime kaotanud lendurid palunud vastavate signaalide abil valgustamise katkestamist. Vahekohtunikud lugenud need aparatuurid mahalastuiks. Teistel pommituslennukitel õnnestanud aga siiski kaitsevõrgust tähelepanematult üle pääseda ja linna peale pommid alla visata.

„Kui ainult mõelda,“ kirjutab „Berl. Tagebl.“, „missugune äärmiselt suur arv helgiheitjaid ja

kuulamisaparaate tegevusse oli asetatud, siis selgub kohe, kui võrt soodne oli kaitse seisukord. Vaevalt võib see ka sõja korral nõnda olla.“

Kui neil vähestel andmetel küsida müüd järele tulemuste järele, siis leiame sellesama vastuse: tehniliselt: täiustatud kaitseaparaadid kindlasti raskendavad õhujõudude rünnakute teostamist, kuid siiski on see takistus ainult osaline. Ja kuna iga päevaga täiuslikumaiks muutuvad ka pealetungi vahendid, siis jäävad attackeerija sõnsid ikka palju suuremaiks kui kaitseja omaid.

„Berliner Tageblatt“i kirjasaatja rõhutab, et tuleviku sõjas rinde, etaapide piirkonna ja kaugema tagamaa vahel enam mingisugust vahet olema ei saa. „Surma hädaoht, lausub ta, saab tsiviilelanikke varitsema täpsalt samasuguselt, nagu ta varitseb võitlejaid vägesid. Pommitus-eskadrillide liginemise osaliseltki takistamiseks on olemas teatud abinõud, kuid gaasipommide vastu oleme ikkagi täiesti kaitsetud. Ei saa ju võtta tõsiselt looksmist varjunditesse ja tule-kindlates keldritesse, mis seni osutunud on vaid mängimiseks.“

Nii saksa kui ka prantsuse lehed kriipsutavad eriliselt alla, et tsiviilelanikud Olmuçi „sõjalisest mängust“ suure innuga osa võtnud.

Briti õhuanõuvrid.

Inglased korraldasid möödunud augusti keskpaigas tõelise õhusõja, vaenulikkude riikide, ultimatumite ja ametlikkude „communiqédega“. See „sõda“ polnud aga enam kaugeltki sarnane möödunud Maailmasõjale. Modern abinõudega vastastikune purustamine ja hävitamine kestis vaid kolm päeva, ja siis olid tulemused selged.

Manöövri maa-alaks on ettekujutatav „Incognito“ saar, mis piiriga jagatud „Red Colony“ks“ (Punakoloonia) ja „Blue Colony“ks“ (Sinikoloonia). Kummalgi neist pole ei maa-ega mereväge, kuid selle vastu omavad mõlemad üsna rikkalikke õhujõude.

Saarel on elanikke hõredalt. Maa tähtsamat väärtust kujundavad enesest Punakoloonia kaevandused, nii et pealetungi korral sihtpunktideks olla võivad peajasjalikult vaid need kaevandused, sulatuseahjud, raudteesõlmed ja sadamad, ning nende punktide vahelised ühendused.

Kahte vähemat sadamat kujundavad Briti õhujõudude pommitusväljad, kuna aga peasadamaks on suur Cattericki laager, mis merega ühenduses ettekujutatud kanali kaudu. Tähtsamaks raudteesõlmeks on Punakoloonia „pealinn“, Cranvelli lennuväli, ligemast väikesest linnakesest 14 miili kaugusel.

„Manöövri põhikava, kirjutab „The Times“, on seatud kokku sarnaselt, et anda staapidele ja eskadrillidele võimalus avaldada oma initsiatiivi, nagu see tarvilik tõelises olukorras, eriti meretaga. Pommitus-eskadrillidel tuleb teha pikki retke, ja kuna vastasel olemas tugev kaitse, siis peavad nad näitama üles erilist osavust lennuteede valimisel ja pealetungi plaanide muutmisel. Olukord jätab neile laialdase tegevusvabaduse, kuid saab selle juures nõudma kiireid otsustamisi. Hävitajate eskadrillidele saab see olema kasulikuks harjutuseks strateegilise kaitse teostamisel.“

„Incognito“ saarel on meeled ärevil olnud juba kauemat aega. Järelikult tegutseb siis ka poolte salalaure intensiivselt, ja kummalgi vastasel on teineteise jõudude suuruse kohta juba olemas täpsad andmed.

Sinikoloonia, olles pealetungiks paremini ettevalmistatud (omab peajasjalikult pommitus-eskadrille), saatis oma maabrille ultimatum, mille tähtaeg lõppes 12. augustil kell 1100. Jõudude koondamine ja ümberpaigutamine algas aga juba eelmistel päevadel, nii et vaenuliku tegevuse lahtipuhkemisel kumbki pool teineteise eskadrillide asupaika ei teadnud.

12. augustil andis Briti õhuministerium välja järgmise sisuga ametliku „communiqé“:

„Täna kell 1100, ultimatumi tähtaja lõppedes, algasid mõlemad pooled otsekohe vaenulikkude tegevust.“

Esialgse luurelennu järele teostasid Punakoloonia pommitajad vähemates koondistes rea retke Upavoni, Worthi Downi ja Tangmere peale. Sinikoloonia hävitajad tõttasid neile kohe vastu, kutsudes välja mitmeid kokkupõrkeid.

Manstoni ründasid ühel ja samal ajal nii kõrgel kui ka madalal lendajad aparaadid, ja päevased pommitajad, tegutsedes 4000 jala kõrgusel, ning hävitajad, tegutsedes 150 jala kõrgusel, tungisid hoogsalt peale nii angaaridele kui ka maa peal nähtaval oleval lennukeile.

Neile rünnakule järgnes üks hävitajate poolt teostatud madallennu retk Lympne peale. Ka sellel lennuväljal, all maa peal, leidsid nad eest teatud arvu vastase lennukeid.

Sinikoloonia päevased pommitajad ründasid Bircham-Newtoni ja Hucknall'i sulatusahje, Skipsea sadamat ja Punakoloonia pealinna, Cranwelli.“

Järgmine ametlik teadaanne rääkis siniste võimsa pealetungi jätkamisest ja rea Punakoloonia tähtsate punktide pommitamisest. Kuid samaga vastas ka Punakoloonia, kelle pommitajad ja hävitajad ei lakkanud võtmast ette üks-teisele järgnevat retke vastase maa-alale. Sinikoloonia linnadele ja sadamatele tulnud need pealetungid täiesti ootamatult ja nad saanud raskelt kannatada.

Punased ei asunud mitte, nagu seda arvati, kaitseisukorda, vaid hakkasid kohe tegutsema rohkem offensiivselt.

„Ka ilmastik soodustab tunduvalt pealetungijate tegevust, jutustab „Times“i“ kirjasaatja, sest pommitajad olid varjatud pilvedega, ja Punakoloonia südames oli minul täna võimalus näha, kuidas umbes pooletosina retke juures vaenlane avastati vaid siis, kui oli juba liig hilja tema pealetungi takistada, ja isegi hilja, et temal taganemise teed ära lõigata.“

Eine paiku ilmunud korraga 6000 jala kõrgusel olevate pilvede tagant välja üks Fox'ide eskadrill, ning tormanud kiirelt vastase kallale, kes paha aimamata veel maa peal viibinud.

„Lootuseta seisukord hävitajale, milliste kiirus juba nii kui nii pommitajate omast 20 miili võrra vähem“, lausub sündmust jälginud kirjasaatja: „Foxid teostasid oma rünnaku suure kiirusega, kasutades pärituult, ning olid juba kaugel horisondil, enne kui nende edu nurjaajamiseks midagi ette suudeti võtta. Teisel juhul saabus valvepostilt teade viie Sidestrandi liginemisest küll vähe varem ja hävitajad saadeti kohe neile vastu, kuid võitlust tuli teostada just vaenlase poolt sihtkohaks valitud linna kohal.“

13. augusti hommikul õhuministeriumi poolt antud teadaandes öeldi muuseas, et eelmisel päeval mõlema poole kaotused väga rasked olnud. Vahekohtunikkude umbkaudsete arvestuste järele pidid punased kaotanud olema 23 lennukit. Neist loeti 13 täielikult hävinenuiks, 10 aga ainult vi-

gastatuiks, — kõik õhulahingute kestvusel. Mis puutub sinistesse, siis hinnati nende kaotusi veel palju raskemaiks: 34 hävinenud aparaati ja 47 vigastatud. Neist 81 lennukist löödi õhulahinguis reast välja vaid 8, kuna aga ülejäänud 73 vaenlasele ohvriks langesid lihtsalt lennuväljadel ja lannagaarides, enne kui nad õhku tõusta oleksid suutnud. Eriti rasked olid nende kaotused Tangmere'is.

13. augusti hommikul algas punaste järele tegevust tema poolt armastatud kõrgete ja madalate rünnakutega, mis sihitud olid peaaesjalikult Andoveri ja Upavoni peale.

Hilisõhtul antud „communiqué's“ tähendati:

„Tänase päeva operatsioone iseloomustas punaste edu Sinikoloonia lennuväljade pommitamisel. Hommikul teostasid üks päevase pommituse eskadrill ja kaks hävitajate eskadrilli pealetungi Eastchurch'ile. Kell 1005 viskas üks hävitajate eskadrill lõhke- ja süütepomme üheksa pommitusaparaadi peale, milliseid parajasti hangaaridesse taheti asetada. Kell 1116 heideti hangaaride peale veel üks tonn pomme. Kell 1240 saatis üks hävitajate eskadrill jälle alla süütepomme. Nende koordineeritud rünnakute tulemuks loetakse, et kõik Eastchurch'is leidunud õhujõud ära said hävitatud.“

Kuid päev ei möödunud mitte üksi punaste eduga. Ka sinised viisid läbi rea võimsaid pealetungi, misjuures Cranwell üksi neli rünnakut vastu pidi võtma.

„Mõlemad pooled võtsid omaks pealetungi taktika, lausub „Times'i“ kirjasatja: Mõlemad loodavad rohkem edu vastasele kahju tegemisest kui isenelele kahjutegemise takistada püüdmisest.“

Kõige selle järeldusel tekkis koguni ootamata pilt. Punased, kes, nagu öeldud, kõikide oletuste järele asuma pidid kaitseisukorda, saatsid omad hävitajad pommitama ja tulistama Sinikoloonia lennuvälja ja hangaare. See ootamatus viis vastase teatud segadusse, seda enam, et tal kaitseülesannete tarvis olemas oli vaid kolm hävitajate eskadrilli. Seisukorra päästmiseks jääb tal nüüd veel üle muuta hävitajateks ümber omad kiiremad pommitusaparaadid, Hart'id ja Fox'id, arvas juba „The Times'i“ kirjasatja. Nõnda see, nähtavasti, osaliselt ka sündis, sest Cranwell'i ja teiste Punakoloonia tähtsate punktide purustamiseks saatis siniste juht Sealand Pass'i kaudu välja omad Virginiatest koosnevad õise pommituse eskadrillid, millised päise päeva ajal, vaatamata oma nõrga kiiruse peale, täiesti takistamult omad pommitusoperatsioonid läbi viisid.

14. augusti õhtupoolikul ründasid üheksa punaste hävitajat madallennul ja üheksa päevase pommituse aparaati suuremal kõrgusel siniste depood Tangmere'is, hävitades seal uuesti ära 11 lennukit ja vigastades 13; pealetungijad ise kaotasid sealjuures vaid ühe aparaadi, mis maapealse kaitse poolt maha lasti.

Üks üheistmeliste hävitajate salk sattus peale teatud arvu siniste lennukitele Andoveri ja Worthy Down'i lennuväljadel. Nende tulistamise järele oma baasi poole tagasi lennates juhtusid nad vastu suurtele pommitusaparaatidele, millised tulid ründamast Cranwell'i. Tekkinud võitluses hävitasid nad ära kaks vastase masinat, kaotades sellejuures ise ühe.

Pimeduse tulekul algasid mõlemad pooled eriti elavat tegevust, mille kohta ametlikus teadaandes öeldi:

„Viidi läbi 46 retke, 24 siniste ja 22 punaste poolt. Sinised koondasid oma jõudu eriti Cranwell'i ründamiseks. Väheste vaheaegadega teostasid nad selles suunas mitte vähem kui kaheksa retke. Kuid punaste hävitajad olid neil alati vastas ja sundisid neid võtma vastu lahingut. Nende võitluste tulemused pole aga ligemalt veel teada. Hiljem ründasid sinised Bicesteri, Upperi, Heyford'i, Biggin Hilli, Kenley ja Northolt'i lennuvälje. Ka punaste õise pommituse lennukid olid tegevuses ja teostasid rea retke Upavoni, Andoveri, Lympne, Manstoni ja Tangmere peale...“

15. augustil kell 0300 saadeti vaenulikkude jõude juhatajaile järgmise süga telegramm:

„Rahvaste Liidu ettepanek Punakoloonia ja Sinikoloonia tülisõimuse lahendamiseks on mõlema poole poolt vastu võetud. Selle järeldusel peab vaenulik tegevus kell 0330 lõpetatud saama.“

Inglastele omase humooriga teatasid Õhuministeeriumi „Communiqué“ autorid lõpuks, et Sini- ja Punakolooniate Kõrged Komissarid teinud korralduse tähendatud kella ajaks sõjategevuse lõpetamiseks ja õhujõudude oma alalistesse asupaikadesse tagasisaatmiseks.

„Sõja“ tagajärgi ja tulemusi ametlikult veel teatavaks tehtud pole, sest poolte ettekanded ja vahekohtuniklike märkmed vajavad pikemat aega põhjalikuks läbitöötamiseks. Üksikud silmatorkavad faktid kinnitavad aga jällegi, et defensiivne kaitse õhujõudude pealetungi vastu võrdlemisi jõuetu on. Seda teadis punaste poole juhataja juba ette, ja ta rajas sellepärast ka oma otsuse põhimõttele: kui tahad, et sind ei attakeeritaks, siis attakeeri ise ja hävita ära vastase pealetungi abinõud.

Nägime, et retke vastase maa-alale teostasid nii pommitajad kui ka hävitajad, ja et õise pommituse aparaate eduga kasutati ka päise päeva ajal. Siin aitas juhtide initsiatiiv mõjuvalt kaasa mõlema poole edule.

Erilist tähelepanu väärivad madallennul teostatud rünnakud. Nagu näeme, asuvad ka inglased vaatepunktil, et nii suurtükkidel kui ka kuulipildujatel raske on tabada suure kiirusega neist mööda vuhisevat lennukit. Nad oletavad õigusega, et kuulipildur sarnastel juhtudel kuigi külmavereliselt sihtida ei saa, kuna ta ühele teda tulistanud lennukile kohe teise järgnemist ootama peab. Katsed olla näidanud, et sarnaste madallennu attakkide juures kaitserelvade tabavus vähem on kui 25%. Ja seda muudugi rahuaja oludes.

„Incognito“ saarel peetud „sõjast“ võtsid osa väga mitmet tüüpi ja väga mitmesuguste võimete-ga lennukid. Võitlustes õisete pommitajate ja hävitajate vahel oli edu nähtavalt viimaste pool. Mis puutub aga päevase pommituse aparaatidesse, eriti uuematüübilistesse, nagu väledad Foxid ja Hartid, siis oli „Incognito“ operatsioonide üheks eesmärgiks just see, et jõuda selgusele, kas sarnased võimsad hävitajad, nagu seda on Bulldogid, ka nendega võistelda suudavad.

Ei saa jätta veel kord alla kriipsutamata ka pilvede tähtsust pommitusretke teostajate lennukite suhtes. Linne, raudteesõlme jne. püütakse õhust kallaletungi vastu varjata kunstliku suitsukattega, või madalate kunstlikkude pilvedega; pommitus-eskadrill võib aga oma lignemise varjamiseks kasutada loomulikke pilvitust, nagu see sündis 12. augustil, Punakoloonia pealinna ründamisel.

Kaitseküsimuse lahendamise ümber.

Kuigi vastase pealetungi abinõude attakeerimine ja nende hävitada püüdmine, nagu seda „Incogni-

to" saare operatsioonide juures nägime ja nagu sellest kirjutas kindral von Deimling, häid tagajärgi anda võib, pühendatakse kõikides riikides siiski erilist tähelepanu ka oma enese maa-ala, eriti selle elulisemate punktide kaitse kindlustamisele.

Kuidas prantslased selle probleemi lahendamisele asunud on, seda nägime käesoleva artikli alul.

Meie naaberriigis, Nõukogude Venes, nagu teame, töötab „Aviohimi“ nimeline organisatsioon, mille ülesannete hulka kuulub, muu seas, ka gaasikaitse personaali rekruuteerimine ja ettevalmistamine nende linnade tarvis, millised õhust attackeeritud võiksid saada.

Inglastel on olemas erilisel ettevalmistatud vabatahtlike korpused, mis peab igal ajal olema valmis andma personaali valve- ja kuulamispostide tarvis, millede võrk loodud üle kogu riigi. Kui liginejad vaenlase lennukid nende valve- ja kuulamispostide poolt aegsasti avastatud, siis on nende hävitamise või tagasitõrjumise ülesanne juba tuntavalt kergendatud.

Itaalias kutsuti 1928. aastal ellu õhukaitse miilits, kuhu alul rekruuteeriti üle 40 aasta vanu mees-

kodanikke. Nende ettevalmistamiseks avati Ostie's eriline õhukaitse kool. Käesoleval aastal hakati seda miilitsat täiendama noortega, kes pole veel jõudnud sõjaväeteenistuse kohustuse aastateni. Ja vaimustatud noorsugu, nagu teatab „Corriere della Sera“, tõttanud kohe suure õhinaga pakkuma ühiskonnale oma teenistust. Juuni algul tõusnud noorte õhukaitse miilitsameeste arv juba ümmarguselt 9.000 peale.

Kõik need ettevalmistused võivad küll paista üsna ülearustena, kuna ometi olemas on lepingud ja konventsioonid, millistega mürkgaaside tarvitanine ja tsiviilelanikkude pommitamine on keelatud. Kuid ei tohi unustada, et lepingutel väärtus on vaid siis, kui kõik lepinguosalised neist ausalt kinni peavad. Tuntud teadusemeeste poolt 1924. aastal Rahvaste Liidule antud vastuses öeldi, muu seas:

„Võimas keemiline organisatsioon kindlustab kurjade kavatsustega riigile äärmiselt suure ülekaalu... Tõeline hädahoit, surma hädahoit ühele rahvale on see, kui ta unub magama, usalduses rahvusvaheliste konventsioonide vastu, et ärgates olla kaitseta uue relva ees...“

Joter.

Sügismanööver Ida-Preisimaal 1928. a.

Saksa sõjavägi on meile praegu veel kaunis tundmata suurus. Meil pole õiget ettekujutust ei tema organisatsioonist ega väljaõppe tasapinnast. Ma arvan, et meil pole mingisugust põhjust oletamiseks, nagu poleks mõtet uurida lähemalt Saksa praeguses sõjaväes tehtavat intensiivset tööd väljaõppe jne. alal ja üldse seal arenevast sõjaväelist mõtet.

Arvan, et peame veel palju õppima, enne kui suudame sama rahuldavalt tegutseda manööversõja oludes, nagu seda teevad sakslased. Kiirelt olukorda süvenejate, hindajate ja otsustajate juhtide väljakujundamine on ka meile suure tähtsusega. Kuna juhi loov võime ja operatiivjuhtimise kunst leiab väljenduse vaid välisõja olukordade mitmekesisuses, on viimaste loomine ja neis tegutsemine meie kaadri väljaõppe teostamisel tarvilik.

Positsioonisõja ja üldse raamistatud olukordades tegevuste kätte õpetamisele tuleks väikeste sõjavägedega riikides ja ka meil, pühendada rahuaja väljaõppe töös minimaalne aeg. Raamistatud tegevuse intensiivsem väljaõppe võib olla on vajalik vast neis riikides sõjavägedes, kus on võimalused suurte masside tegevusse rakendamiseks kitsastel rinnetel. Meil kahjuks see võimalus puudub pea täielikult. Tahes või tahtmata tuleb meil tuleviku sõjas tegutseda välisõja olukorras. Tuginedes ülaltoodule, tuleks meil taktikaliste õppuste korraldamisel harrastada tegusemist peaaegjalikult sarnastes olukordades, kus mõlemad pooled on liikvel. Seejuures poolte tegevust pole sugugi tarvis igakord raamistada joontega ruumis, vaid operatsiooni kõik (loodud olukord) peab ise juhtima pooled kas rinnetpidi kokku või põikliikumisega üksteise tiibadele jne. Igatahes sarnane tegevus annaks sõjaväelise mõttekäigule paenduvama ilme; kiirelt muutuv olukord sunniks ja õpetaks samal ajal meid kiirelt süvenema ja vastu võtma olukorrahaseid otsusi.

Sellel alal võiksid meile eeskujuks olla kõige pealt Saksa ja teiseks Poola sõjavägi (eriti viimasel ajal). Mõlemas eelnimetatud (ka Prantsusmaal viimasel ajal) sõjavägedes pannakse erilist rõhku

välisõja olukorras tegutseda suutvate juhtide kasvatamisele. Kuidas see sünnib Saksa sõjaväes, selleks toon lühidalt ühe prantsuse ohvitseri kokkuvõtte manöövritest Ida-Preisimaal 1928. a.¹⁾

*

1. Jalaväe diviis ja 1. ja 2. ratsarügemendid, mis asuvad alaliselt Ida-Preisimaal, korraldasid 1928. a. sügisel manöövri kolmnurgas Goldap, Lyck, Lotzen — Poola piiri otsekohehes läheduses.

Seda manöövrit juhatas 1. jal. diviisi ülem kindralleitnant parun von Esbeck.

Manöövrist osavõtvaid väeosi ei täiendatud isikliku koosseisuga, mille tagajärjel:

- kompaniis oli umbes 120 meest;
- eskadronis — 80 mõõka;
- patareis — 3 suurtükki.

Tervishoiu ja voori teenistused polnud esitatud. Peale ülaltoodu tegutsesid: kaks rühma soomusautosid ja 3 soomusmasinat, rühm jalgrattureid kumbagis ratsarügemendis, mõned sidevahendid ja udu- rühm (Nebelzug)²⁾.

Ülaltoodule vaatamata on kõnesoleva manöövri uurimine huvitav järgmistel põhjustel:

- 1) manöövri raiooni maastiku raske iseloomu tõttu;
- 2) mitmekesiste välisõja olukorras võetud taktikaliste probleemide tõttu, missugusi lahendasid poolte juhid ja neile alluvad;
- 3) väeosadelt nõutud suurte jõupingutuste tõttu;
- 4) erilist kasutamist leidnud kunstliku udu tõttu.

Reichsheeri kõrgemad võimukandjad viibisid manöövri ja võtsid arutusel sõna. Peale selle olid manöövrile palutud paljud välisriikide sv. ohvitserid.

Manööver teostati vaeses, vähese elanikkude

¹⁾ Revue militaire française nr. 109 s. a.

²⁾ Uduühm koosnes: 2 ohvitseri, 9 allohvitseri ja 34 meest, missugused on jaotatud nelja jakku. Kaks jagu on varustatud udutekitava ainega ja kaks — udu laialilaotavate aparaatidega. Uduühma meeskond ja materjalosa veeti 4-al veoautol.

arvuga³⁾, kuid looduslikult ilusas Masuri järvede raionis, millist, olles üldiselt kaetud metsaga, elustavad tema läänepoolses osas suur hulk järvi ja jõgesid; manöövri raiooni idapoolne osa on künkline ja läbiõigatud düünidega.

Üldiselt on maastik raske iseloomuga, pakkudes vähe võimalusi maapealseks vaatluseks ja kus liikumine on võimalik vaid ainult teedel; viimased on väga heas seisukorras, kuid olemas vähesel arvul. Selle vastu soodustab maastiku iseloom taandumislahingu teostamist, vaenlase rindest „läbiõikumist“, ootamata kallaletungide organiseerimist jne.

Maastiku rasket iseloomu suurendas veel asjaolu, et lennuvägi manöövrist jalgse osa ei võtnud.

Manööver Ida-Preisimaal jagunes kahte eseseisvasse perioodi, eraldatud üksteisest ühe puhkepäevaga. Kumbki periood kujutas endast erilist sõja olukorda.

Esimesel perioodil (3. ja 4. september) operatsioonid leidsid aset Masuri järvede raionis. Nende operatsioonide eesmärgiks oli uurida kahe väegrupi kohtamislahingut, millised olid asetatud üksteise tiibade vastu: üks pool pealetungi ja teine — kätte ülesandega.

Teisel perioodil (6., 7. ja 8. septembril) operatsioonid teostati düünide raionis. Ka siin oli operatsioonide eesmärgiks kahe tiival tegutseva väegrupi (mõlemad olid koostatud kõigist väeliikidest) tegevuse uurimine kohtamislahingu olukorras, kusjuures mõlemil pooltel oli pealetungi ülesanne.

Ühe väegrupi taandamine andis põhjust uurimiseks ühel pooltel: taandumislahingut ja kiiret asumist kaitsepositsioonile; teisel pooltel — edu ärakasutamist ja kallaletungi vaenlase kaitsepositsioonile, mis asus jõe taga.

Manöövri võis tähele panna järgmist:

1) Pealetungival pooltel:

- a) Rinde ja tiiva kallaletungide kombinatsiooni: See on üks võitlusviis, mis on muutunud reflektoorseks Saksa kaadrile.
- b) Kiirust, mida pealetungija püüdis saavutada:
 - otsustades kiirelt, väljendades seda lühikeste korraldustega ja andes alluvatele täieliku vabaduse algatusvõime avaldamiseks;
 - väegrupi jaotamise sügavusse kõike väeliike sisaldavasse osadesse, millised on valmis ajaviitmata tegevusse astuma;
 - lähenemise korraldamisega sarnaselt, et jõudude jaotus lähenemiseks juba oma idus vastaks kallaletungi eesmärgile;
 - ärahoides igasugused peatused varem kindlaks määratud märkidel.
- c) Ootamatus. Pealetungija püüab saavutada ootamatust, kas pimeduse kasutamise või ootamata kallaletungiga pärast õige lühikest ettevalmistamist suurtükitulega.

2) Kaitsja püüdis pääseda haaramisest:

- a) Rinde pikendamise maksimumini, riskeerides isegi vähendada oma vastupanupositsiooni julgeolekut;
- b) Jättes oma käsutusse vabu väeosi.
- 3) Tuleb veel tähendada, et alluvate algatusvõime omas suure tähtsuse manöövri teos-

tatud operatsioonides, sest Juhatus keeldus kindlaks määrata moodust, kuidas täita üht või teist ülesannet.

- 4) Manöövri paistis silma eriline vajadus kindlustada oma tiibu, vähemalt luure korraldamise ja kõigis suundades, kust võis vaenlast oodata.
- 5) Poolte juhid, seks et saavutada kiirust ja ootamatust, ei kartnud sugugi, isegi siis kui vaenlane asus õige lähedal, hoida oma väeosi rännakolonniides.

Manöövri lõppedes aset leidnud arutusel võttis sõna Saksa sõjaväe praegune ülemjuhataja kindral Heye, lugedes otstarbetuks sarnase harjumuse, eriti ratsaväe suhtes. Muidugi oli väeosade hoidmiseks rännakolonniides ka teisi põhjusi, kui ainult „harjumus“. Muuseas oli väeosade tähelepanu juhitud asjaolule, et ei sünnitataks kahju viljadele, millede lõikamine just parajasti oli talupoegadele käsil.

- 6) Kohtamislahingus oli kõigi juhtide esimeseks mureks võimalikult pikema lahingrindede loomine, mis võis tugineda võimalikult kauem looduslikele takistustele.

Selle rinde taga hoiti värske tegevusvõime väeosa. Rännakuks moodustatud üksused olid dislokeeritud (liiguvad harvendatud kolonniides); suurtükiväe juhtimine oli tsentraliseeritud.

Kavatseb juht asuda pealetungile, piirdub ta vaid tegevusraiooni, esimese märgi (mis asub harilikult kaugemal vaenlase suurtükiväe võimalikust hargnemise raionist) ja raskuspunkti (Schwerpunkt), millele koondatakse suurtükiväe tuled, äranahtamisega alluvatele.

Nonnaalseft määras juht juba tegevuse algul oma varu raskuspunkti suunas tegutseva üksuse ülema käsutusse, andes samal ajal suurtükiväele tuleülesanded ainult esimeseks lahingfaasiks — sissemurre vaenlase kaitsepositsiooni.

Väga sagedasti oli suurtükivägi kallaletungi alguse kindlaks määrajaks, teatades jalaväele rakett signaalidega ja telefoniteel, et ta on valmis tulistamiseks.

Niipea, kui jalavägi oli sisse murdnud vaenlase positsiooni, detentraliseeriti uuesti suurtükiväe juhtimine; osa patareid anti võimalikult kohe jalaväe rügementide juure, teised taksitasid vaenlase tegevust, luues tuledega raamistatud välja, millel jalavägi tegutses oma raskekuulipildujatega, miinipildujatega ja suurtükidega.

Alates sellest momendist lahingut juhtisid alluvad.

7) Lõpuks peab märkima:

- a) kunstliku udu kasutamist manöövriil; kaks korda lasti udu raionis, kus polnud ühtegi väeosa seks, et viia vaenlast eksitusse;
- b) abinõude tarvitusele võtmist väeosade kaitsmiseks õhuvaatluse eest.

Kokkuvõttes olgu tähendatud, et manöövri viie-päevasel kestvusel poolte juhte vahetati kolm korda.

Olles abistatud staabilt, mis polnud sagedasti juhi oma, otsustasid juhid kiirelt, lahendades otsustavalt mitmesuguseid, neile ülesseatud taktikalise iseloomuga probleeme.

Teisest küljest nii manöövri kestvusel, kui ka koondamise perioodil, väeosad teostasid rännakliikumisi kuni 38 km — jalavägi, 43 km — ratsavägi ja 56 km suurtükivägi päevas. R. Tck.

³⁾ 50 elanikku iga 1 km² peale.

Isa Coignardi jälgedes.

Manöövriveste.

Anatole France'i ühe tunnustatud teose¹⁾ peategelane vaimulik (abbé), teoloogia magister ja elokventsi (ilukõneluse) professor leidis alati sõna sündinud asjade kohta. Ta oli pikkadel eluaastatel, uurides vanu kirju papüürused incl. ja elades inimestega koos ilusat igapäevast elu, jõudnud veendumusele, et ei ole millegi suhtes ainust tõe, vaid on mitu tõe — kõik oleneb olukorrast hindajast ja vaatepunktist.

1930. a. üldmanöövril oleks isa Coignard'i leidnud palju ajule ja südamele. Teemad küllus oleks andnud palju võimalusi tema elokventsi suurimateks avaldusteks. Käies ta jälgedes, tuleme mõnda meele mõõdunud manöövreist

1930. a. üldmanöövril seda mitmetuhandapäist olendit kanti palju kuid ideeliselt ja tehniliselt enne kui ta septembri keskpaiku avaldas esimesi elumärke ja sündis 20.—23. septembrini Iõgeva, Tabivere, Tartu raionis. Manöövri vaimlikeks isaks, ta ettevalmistuse ja teostamise juhiks, oli kaitseväge staabi ülem kindral J. Tõrvand. Tehnilisi isasid oli palju, eesotsas manöövri staabi ülem kol.-ltm. R. Tombergi, osakonna ülemate — major Jaan Kurvits'a, kol.-ltm. K. Lauritsa, major J. Kasak'i ja nende lähemate abidega. Manöövril võtsid osa kõik meie maaväe liigid.

Kuigi manöövri raioon on rikas järvedest ja jõgedest ning admiral H. Salza liikus manöövri piirkonnas, merevägi mitte milgil viisil osa ei võtnud.

Manöövri juhatus koos juhtimisetöö tehnilise personali ja külalistega asus erilises juhatuserongis Tabivere jaamas. Siin kees töö. Puhati keskmiselt 3—4 tundi ööpäeva kohta. Sellestgi ei saanud kahjuks täiel määral osa võtta informatsiooni büroo eesotsas major O. Jansoniga ja rongi komandant leitnant Luks, keda tegevuse kiire tempo ja vahelduvad olukorrad kiskusid kaasa.

Manöövril teotsesid: „Sinised“ — sinine X brigaad, sinise juhi kolonel K. Tallo, staabiülem kol.-ltm. V. Kõlaoisa, vanema vahekohtuniku kol. H. Bredaga ja „Rohelised“ — roheline V brigaad, roheline juhi kolonel Kurskiga, staabiülem major Luukas'ega ja vanema vahekohtuniku kol.-ltm. A. Jaaksoniga.

Sinine X brigaad peale 30 km õiset rännakut oli jõudnud 20. sept. kella 0500 Jõgeva, Selli, Laiuse, Pedja raiooni oodates mis tulevik toob. Samal ajal oli samades tingimustes roheline V brigaad Roiju, Tartu, Luunja raionis. Alles 20. septembril kell 1200 ja õhtul kell 2335 siniste ja roheliste diviisi ülemad (faktiliselt manöövri juhatus Tabivere jaamas) oma operatiivkaskudega panid mõlemad pooled ühes ja samas maastiku ribas suure kiirusega liikuma: Sinised ruttasid lõunasse Emajõe ülekäike vallutama, rohelised põhja — Mustvee, Torma, Laiuse, Aidu joonele.

Kohtamislahing oli saanud mõõdapäsematuks kuskil Voli lähedal järvede raionis.

21. septembril areneski poolte vahel kohtamislahing, kuigi mitte nii suure teadmatuse ja kiiruse tähe all, ning maastiku kõikvõimsa direktiivil

nagu oleme harjunud tast arvama. Mäemõisa „lahingus“, mida jälgisid paljud, sel 21. sept. pealelõunal, oli „lahinguväljale“ koondunud rikkalik inimmaterjal ja sõjatehnika. Et siin polnud lahingu tegelikku peremeest ja vaoshoidjat tuld, siis võttis siin võimu ülliljude teotsemise, mis täiesti ei sobi nii mõnegiga, mida oleme õppinud aastate jooksul. Moondamisest hooliti vähe. Tulerlevu vahel asetati tegevusehoos maastiku esemetele, mis kergendasid vastasel tulejuhtimist nende pihta. R. k. tuld märgiti „Lukaslambi“ helgiga. See märkimiseviis on enesest efektne, kuid märkijad unustasid kustutamast lambi, vahel pikemaks ajaks. Siin tulid meelde Otto Sternbecki „Jalaväe relvade tuleomadused“, mida oleks küsimus, mis saab, kui nad „kuulipritsi“ on ära sulatanud oma ägeda „tulistamise“ tõttu.

Mehed sirged kui osjad ruttasid püsti vaenlase kallale, et lüüa ta lömmi, hüljates alandavat roomamist ja hüppeid, nagu seda mõnel pool soovitatakse. Selles olid esikohal kaitseiltilased, kellel koduste, nii öelda „piknik-manöövrite“ kaudu on arenenud kõrge lahingumoraal.

Soomusrongidest „roheline“ teotses aeglases tempos. Ta ei mõelnudki end varjata vastase eest: k a t s u g a g a p u u t a d a ! Sinine rong olles koormatud suurte ülesannetega, kandis koormat võimetele vastavalt. Igatahes vanul soomusrongide proovitud juhtidel kol. Partsil ja kol. Luigal oleks olnud neile mõndagi õelda. Pealtvaatajaid võlus soomusrongide lahinguväljale ilmumine ja see romantika, mis seotud nende minevikuga.

Samal ajal sinise X brigaadi vasakul tiival juhtunud julm juhtum: meie kõige vanem jalaväe osa keerukate taktikaliste käikude ja piisargaasi mõjul ning vahekohtu otsuse kohaselt oli sunnitud taanduma roheline kaitseliidu ees. See pahandanud niivõrra jalaväe väeosa juhte ja sõdureid, et tuntud halvatust nende teotsemise tahtes.

Aga mille üle siin pahandada, oleks küsinud isa Coignard, — selle maailma kangemad on ikka langenud tühiste asjade pärast.

Üldse 21. sept. roheline pool avaldas äärmist aktiivsust, võttes tuld omast poole juhust, kellel jatkus energiat aidata juhtimises kompõleegi, nagu selgus manöövri harutusel, 23. septembril. Kuri saatust sundis siiski rohelistel taanduma ja otsima kaitset kõrgendikel, mis järvedest kagupool ja milliste hulka kuulub ka Sootaguse kõrgendik.

22. sept. Sootaguse kõrgendikult jäi kaitselahingut ja ammutati sellest õpiseid. Siin viibis riigivanem hra O. Strandman, kaitseminister hra O. Köster, 1930. a. üldmanöövri juhatus, kõrgeid külalisi välismailt ja kodumaalt.

Ilus ilm suurendas hästi lavastatud kaitselahingu pildi mõju: lõhkevatest fugaasidest kujundatud suurtiiktili, suitsu kattel liikuv jalavägi, tankid ja soomusautod, õhus tiirlevad madalalt (nagu nõuab mood) meie ja meie liitlase Läti lennukid, õhukaitse tulistab neid meeltheites, sest raske madalaid lennukid tabada.

Manöövri lahinguline osa lõppes kella 17 paiku. Osalised ja pealtvaatajad asusid teele — igaüks tegevuse kavas ettenähtud kohta.

Lahingu lõpuks lahinguväljale jõudnud valgeis peakatteis naiskodukaitse oma supikateldegaga ja

¹⁾ La Rôtisserie de la Reine Pédaouque.

muuga paistis kaugelt silma ning meelitas rikkuma senist kinnitatud päevakorda: supiproovimiseks leidis palju soovijaid.

Tartu kodaniku hra Koogi luksusautobus nr. 108 sisaldas väga mitmesugust sõitjateperet, kuid domineeris ajakirjanduse noor elurõõmus esindus. Ka ajakirjandus olevat soovinud proovida suppi, kuid, jäädes truuks algusest peale võetud tagasihoidlikule toonile, äärmisele leplikkusele kõige sellega, mis suudeti anda neile sideohvitseri kaudu, ta ei vältendanud oma soovi ka siin. Ja nii jäigi supp proovimata ajakirjanduse esindajailt.

Liikudes autobusega Sootagamäelt Tabiwere poole kohtas autobus nr. 108 teel sinise salga, mille juures viibis vahekohtunikuna Sõjakooli ülem ja aspirantide endine ülem kol.-ltm. K. Autobuses sõitjad — endisi aspirante — soovisid üksmeelselt ja — seda tõsiselt kohtamiserõõmus — paluda kol. K. autobusesse.

— „Ta on ju ratsa“, tähendas keegi.

— „Tema leidub meie juures alati ruumi, ka koos ratsuga,“ vastati.

Isa Coingard märkis alati meelsasti inimsüdamete ilusaid liigutusi...

Sootaga mõisa väljadel, alates 22. sept. kella 1600-st korraldati manöövrist osavõtnud vägede ülevaatus-paraad. Kuigi võeti tarvitusele kõik abinõud, näiteks sooritas hra Riiigivanem rivistatud vägede vaatuse autos, kestis see ülevaatus-paraad üle 2 tunni.

Paraadist osavõtnud väeosad pidid koduteele

asumiseks läbistama Sootaga risttee. Siin oli tarvis liikumise reguleerimist. Selle teostajaks määrati noor kapten R. kaitsevägede staabist. Ka autobus nr. 108-ga taheti kiiresti läbistada risttee. Juht, vajunud sügisumistus, kuulis kõuekärgatusele sarnanevat „seis!“ ja tulisele möögale (piibli mõju!) sarnanevat väljasirutatud kätt. Tundnut nagu oleks autobus nr. 108 seisukäsu täitmiseks kõigi oma määratute dimensioonidega tõusnud tagumistele ratastele. Tagajärg — risttee oli puhas ja igaüks sai omal ajal edasi. Paliud teeristmete ja sildade korrapidajad sõjaajaloost võivad kadestada kapt. R. edukat tegevust.

22. sept. õhtul oli „Vanemuises“ suur bankett. Kõnelesid ja avaldasid täielikku rahulolekut kõigest mis manöövri nähtud ja tehtud: Kaitseminister hra O. Köster, Läti vägede juhataja kindral Penikis, Soome kindralstaabi ülem kindral Vallenius ja kõikide sõjaväe esindajate nimel Itaalia kolonel Roatta.

23. september kulus manöövri üldharutusele.

Manöövri majanduse ülemjuht major Putmacker leidis võimalusi, et ka sellepäeva röömus ja mured lõppesid suurima ja sõbralikuma koosviibimisega Tartus. 24. septembri hommikul jõudis manöövri juhatuse rong Tallinna. Siin juba algab suure 1930. a. üldmanöövri lõpulik kokkuvõtte, selle töö otsimine, mis kallis manöövri juhtidele ja tehtud töö eest vastutustkandjatele.

Cd.

Sidetöökond kallaletungiva kompanii juures.

Käsitledes sidevahendite kasutamist lahingu olukorras, Ü. Ö. 12. II (lhk. 113) öeldakse: „Sidevahendite kasutamine lahinguolukorras õpitakse kätte lõpulikult koos jalaväe osadega korraldatavatel taktilistel õppustel.“

Peatume lähemalt sidetöökonna tegevusel kallaletungiva kompanii juures, püüdes kindlaks määrata siin vajalik koostöö. See ei taha olla organisatsioonilise vaid väljaõppe küsimus, mille kavakindla korraldamise puududes siin põrkamegi kokku puudustega. Viimast põhjustab praktilise koostöö piiratud võimalus, seega — harjumuse puudus. Praktilistest kogemustest tuletatud lähenduse sidetöökonna kasutamiseks kallaletungiva kompanii juures toome siin.

Patül, sidekorraldamiseks, oma käsus määrab (J. E. II § 291) ära oma järkjärgulised ja kompaniide esimesed KP. Patüli korraldusel (S. E. II § 193) vastavad ühendused organiseerib pataljoni siderühma ülem, määrates vastavad töökonnad võitlusjärgu kompaniidega sideloomiseks. Kallaletungi lähtealusel võitlusjärgu kompüli esimese KP-ni

traatsideühenduse loonud töökond jääb normaalselt vastava kompanii juurde, olles valmis ühenduse pikendamiseks kallaletungi vältel. Liikumise algades (s. o. kompüli esimesest KP. edasi) algab sidetöökonna tegevuse olulisem osa. On tähtis, et telefoniside jääks pidevaks, nii, et patül ja kompül kallaletungi vältel võimalikult alalisse ühendusse jääksid. See on ka võimalik tingimusel, et töökond kavakindlalt tööülesanded saab.

Sideloomine kallaletungi vältel tekitab erilisi raskusi, millest tehnilist töö läbiviimist eriti mõjutavad:

- 1) teotsemine vähetuntud maastikul,
- 2) juhi KP. sagedane ümberpaigutus.

Sidetöökonna teenistust kompanii juures tingivad kahtlemata esimeses järjekorras kompüli vajadused. Seni, kuni see töökond tema ja patüli vahelist ühendust kohustatud on pidama, jääb pideva ühenduse allhoidmisel mõduandvaks kompüli kaasabi selleks. Kompüli kaasabi praktikas seisab selles, et ta oma KP. juures viibivale töökonnale järkjärgulised uued tööülesanded annab.

Oma käsu kallaletungiks kompül annab patüli käsu põhjal pärast seda, kui ta isikliku luure ja vaatluse põhjal on jõudnud selgusele eelseisva tegevuse kohta.

Kompüli käsk kallaletungiks peab JE II § 351 p. 11 järele ette nägema kompüli järkjärgulised KP. Kuna ta igal juhul kindlasti võib ette näha oma lähema järgneva KP., siis oma esimeses KP. kompül peab andma sidetöökonnale järjekorralise uue ülesande, ära tähendades:

- 1) missugusesse kohta (lähem järgnev KP asukoht) ühendus pikendada;
- 2) mis ajaks see teha;
- 3) vajaduse korral — missugust teed või missuguseid lähiseid selleks kasutada.

Kõik esemed maastikul kätte näidata! KP. viiakse üle olenevalt lahingukäigust. Side ettevalmistamine uues asukohas nõuab aega, mis vajalik meeskonna varjatud liikumiseks vastase mõjuvõime piirkonnas ja juhtmete korralikuks asetamiseks. Side korralikkus kallaletungi vältel oleneb ettevalmistusest, mis tema kasutamiseks tehtud. KP v a h e t a d a a i n u l t p ä r a s t s i d e l o o m i s t u u e K P !

Sarnane sideloomine uue KP. nõuab sidetöökonna materjalosas kahte tel. aparati; üks jääb esimesse KP. kuni teise

ülesseadmiseni järgnevas; meeskond — üks kapral ja neli reameest (v. SE I §§ 27, 28). Ainult ühe aparadi olemasolul peab ühenduse loomine järgneva KP-ni piirduma vaid juhtmete etteasetamisega, mille lõppedes aparaat sinna üle viiakse; kõnevõimalus siin paratamatult katkeb.

Kokku võttes:

Sidetöökond antud olukorras esimese tööülesande (ühenduse loomiseks kallaletungi lähtealusel patüli KP kuni võitlusjärgu kompüli esimese KP) saab pat. siderühma ülemalt; edaspidiseid ülesandeid (kompüli järkjärguliste KP ühendamiseks) temale annab kompül. Siderühmil viimaseid konkreetsete ülesannete näol anda ei saa, sest viibides patüli juures, ei ole tal võimalik tunda võitlusjärgu kompaniide piirkonnas valitsevat olukorda; ühenduste kontroll, materjalosa küsimuste lahendamine jne. jääb muidugi endiselt tema hoolde.

Selliseid tööülesandeid igakord aegsasti otsekohe kompülit saades, jääb töökonnale ka ülesande täitmiseks vajalik aeg. Halb on aga asi siis, kui töökond ilma edaspidise konkreetse ülesandeta kompüli KP juures aega viidab, ühenduse pikendamist alustades „kompüli jälgedes“ alles siis, kui kompül juba KP-st lahkunud. Muidugi ei või siis pidevast ühendusest juttu olla, kui töökond omapead kompüli järgneb, temast maha jääb ja halvemal juhtumil ära eksib. A. K.

Keskmiste, vanemate ja kõrgemate ülemate rahuaegselt teenistusekäigust N.-Vene punaväes.

I. Valitseva personaali liigitamisest.

Valitsev personaal Nõukogude Vene punaväes liigitatakse: 1) teenistusliku kvalifikatsiooni järgi — kategooriatesse; 2) teenistuseala ja ettevalmistuse järgi — koosseisudesse.

Kategooriaid on 13, kusjuures:

1. kateg. kuuluvad jaoülemad ja vastavad ülemad;
2. „ — rühmaülemate abid ja vastavad ülemad;
3. „ — rühmaülemad ja vastavad ülemad;
4. „ — üksikrühmade ülemad, kompaniülemate abid ja vastavad ülemad;
5. „ — kompaniülemad ja vastavad ülemad;
6. „ — üksikkompaniide ülemad ja vastavad ülemad;
7. „ — pataljoniülemad ja vastavad ülemad;

8. kateg. — rügemendiülemate abid, üksikpataljonide ülemad ja vastavad ülemad;
9. „ — rügemendiülemad ja vastavad ülemad;
10. „ — diviisiülemate abid, brigaadiülemad ja vastavad ülemad;
11. „ — diviisiülemad ja vastavad ülemad;
12. „ — korpuseülemad ja vastavad ülemad;
13. „ — sõjaringkonnaülemad ja vastavad ülemad.

Esimesse ja teise kategooriasse kuuluvad ülemad loetakse nooremateks ülemateks; 3.—6. kategooriasse kuuluvad ülemad — keskmisteks ülemateks; 7.—9. kategooriasse kuuluvad ülemad — vanemateks ülemateks; 10.—13. kategooriasse kuuluvad ülemad — kõrgemateks ülemateks.

Kategooria näitab ainult ülema teenistuslik-

ku kvalifikatsiooni. Ülema õigused ja kohused distsiplinaar-, majanduse- ja administratiivalal määrab ära ametkoht, mitte kategooria.

Kategoorias ülem kõrgendatakse ühes määramisega kõrgemale ametkohale kandidaatide nimekirja järgi, kuid kategooria ei kuulu lahutamatu ametkoha juure. Tagasi madalamale ametkohale määramise korral ülem jääb edasi oma senisesse kategooriasse. Kategoorias alandada ülemat võib ainult diskvalifitseerimise korras.

Koosseise on 5, — juhtiv, poliitiline, administratiivne, meditsiinne ja veterinaärne, kusjuures:

- 1) juhtivasse koosseisu kuuluvad väekoonduste, -üksuste ja -allüksuste ülemad ning kõik ülemad neil ametkohtadel, kus on nõuetav ametkohale määramise eeltingimuseks teatud juhtimisestaaž või sõjaline ettevalmistus;
- 2) poliitilisse koosseisu kuuluvad ülemad, kes täidavad poliitilisi ülesandeid punaväes koosseisulise ametkoha järgi;
- 3) administratiivsesse koosseisu kuuluvad tehnilise või muu eriettevalmistusega ülemad, kes teenivad ametkohtadel, kus ei ole nõuetav ametkohale määramise eeltingimuseks ei juhtimisestaaž ega ka sõjaline ettevalmistus;
- 4) meditsiinisesse koosseisu kuuluvad ülemad, kes teenivad ametkohtadel, kus on nõuetav ametkohale määramise eeltingimuseks meditsiinilise hariduse olemine;
- 5) veterinaärsesse koosseisu kuuluvad ülemad, kes teenivad ametkohtadel, kus on nõuetav ametkohale määramise eeltingimuseks veterinaärihariduse olemine.

Poliitiline koosseis omakord jaguneb juhtiv-poliitiliseks, poliitiliselgitustöö ja juriidiliseks koosseisuks.

II. Keskmiste, vanemate ja kõrgemate ülemate sõjaväeteenistusekohustusest.

Sõjaväeteenistus on sunduslik: 1) keskmistele ülematele: tegevteenistuses — kuni 40 a. vanaduseni, tagavaraväes — kuni 50 a. vanaduseni; 2) vanematele ülematele: tegevteenistuses — kuni 45 a. vanaduseni, tagavaraväes — kuni 55 a. vanaduseni; 3) kõrgematele ülematele: tegevteenistuseks — kuni 50 a. vanaduseni, tagavaraväes — kuni 60 a. vanaduseni.

Tegevteenistuseks loetakse: 1) teenistus punaväe kaadrites; 2) teenistus punaväe reservis; 3) teenistus territoriaalvägede vahelduvas koosseisus; 4) pikaajalisel puhkusel viibimine.

Punaväe kaadrites või punaväe reservis iga ülem on kohustatud teenima: sõjakoolis või sõjaväeametkonnas stipendiaadina kõrgemas kodanlikes õppeasutuses õpitud iga aasta eest — 1½ aastat; sõjaakadeemias või kõrgema kodanlikes õppeasutuses juures olevas sõjaväeosakonnas õpitud iga aasta eest — 2 aastat.

Punaväe reservi arvatakse ülemad, kes on läkitatud ajutiseks teenimiseks teiste ametkondade juure punaväe kaadritest.

Ülem, kes on väljateeninud eelpool tähendatud sundusliku aja punaväe kaadrites või reservis, arvatakse punaväe kaadritest või reservist lahkumise korral pikaajalisele puhkusele kuni sundusliku tegevteenistuseaja väljateenimiseni. Pikaajalisel puhkusel viibivaid ülemaid võib määrata igal ajal teenistusse territoriaalvägede vahelduvasse koosseisu.

Territoriaalvägede vahelduvasse koosseisu arvatakse pikaajalisel puhkusel viibivaid ülemaid tarviduse järgi. Teenistus territoriaalvägede vahelduvas koosseisus ei või kesta: normaalselt — üle 5 aasta, erakorralistel juhtudel — üle 8 aasta. Territoriaalvägede vahelduvasse koosseisu kuuluvaid ülemaid väeosa-ülem võib kutsuda territoriaalvägede õppustele — iga aasta kuni 2 kuuks. Peale selle väeosa-ülem igal ajal võib anda neile niisuguseid ülesandeid, mille täitmine ei nõua neilt nende igapäevase teenistuse või alalise asukoha mahajätmist.

Tagavaravägi jaguneb kolme järku. Tagavaraväe esimesse järku kuuluvad: keskmised ülemad — 40 kuni 45 a. vanaduseni; vanemad ülemad — 45 kuni 50 a. vanaduseni; kõrgemad ülemad — 50 kuni 55 a. vanaduseni. Tagavaraväe teise järku arvatakse ülemad pärast sundusliku aja ärateenimist tagavaraväe esimeses järgus. Tagavaraväe teise järku ülem jääb kuni tagavaraväesviibimise sundusliku aja lõpuni. Tagavaraväe kolmandasse järku kuuluvad ülemad, kes on vabastatud tegevteenistusest kohtuotsuste põhjal või moraalsel või poliitilistel põhjustel.

Tagavaraväkke kuuluvaid ülemaid kutsutakse tegevteenistusse mitte rohkem kui üks kord aastas, kas kordamisõppustele (kuni 45 päevaks) või sõjamängude ja välisõitudele (kokku kuni 30 päevaks) või väliõppustele ja manöövrile (väliõppuse või manöövri kestvuse ajaks).

Riigikaitse ja punaväe võitlusvõimsuse huvides võib sõjakomissar valitsevasse personaali kuuluvaid isikuid, kas gruppide kaupa või üksikult, tegevteenistuses (punaväe kaadrites, punaväe reservis jne.) kinni pidada ka peale üldiselt sunduslikkude tegevteenistuse tähtaegade väljateenimist, kuid mitte kauem kui sõjaväeteenistuse sundusliku aja väljateenimiseni.

III. Teenistusekäigust punaväe kaadrites.

A. Ametkohale määramine.

Ametkohale valitsevasse personaali kuuluv isik määratakse kas ülemaks, kohustetäitjaks või ajutiseks kohustetäitjaks.

Ülem, samuti ka kohustetäitja, määratakse ainult vakantsele ametkohale, ajutine kohustetäitja — niihästi vakantsele kui ka mittevakantsele ametkohale.

Ülemaks määratakse isik, kes vastab ametkohale oma teenistusliku kvalifikatsiooni poolest. Teenistusliku kvalifikatsiooni määrab ära kategooria. Senisele kategooriale vastavast ametkohast järgmisele kõrgemale ametkohale ülemaks määrata ja sellega ühtlasi ka järgmisesse kõrgemasse kategooriasse ülendada võib ainult neid, kes on võetud vastavasse kandidaatide nimekirja.

Kandidaatide nimekirjad seatakse kokku detsembrikuu jooksul. Nimekirjadesse võetakse isikud, kes on teeninud ära oma senisel ametkohal nõuetava minimaalaja (harilikult 2—3 aastat) ning on atesteeritud teenistuses edasiliikumise vääriks. Kandidaatide nimekirja tähendatud isikud võetakse vanuse järjekorras. Kandidaatide nimekirjad kinnitatakse ja avaldatakse käsukirjas vastavate instantside poolt.

Kandidaatide nimekirja võetud isik määratakse ametkohale ülemaks nimekirjas määratud vanuse järjekorras. Juhtudel, kui on tarvilik arvestada kohalikke iseäraldusi, kohapeal-

sete olude tundmist või muid sarnaseid asjaolusid, võib isikut määrata ametkohale ka väljaspool vanuse järjekorda.

Kohustetäitja määratakse ametkohale ainult niisugusel juhul, kui sellele ametkohale ei ole ühtegi ülema kandidaati.

Ülemad ja kohustetäitjad määratakse harilikult ajajärgul 1. veebruarist kuni 1. aprillini. Ajajärgul 1. maist kuni 1. oktoobrini võib ametkohale määrata ainult ajutisi kohustetäitjaid.

Ajutiseks kohustetäitjaks määratakse sama ametkoha ülema abi või juhul, kui abi ei ole, teenistuse järgi järgmine lähem isik.

Ülemaks, samuti ka kohustetäitjaks määramisega isik ühtlasi vabastatakse seniselt ametkohalt. Ajutiseks kohustetäitjaks määratud isikule jääb alale tema senine ametkoht.

Juhtiva, samuti ka poliitilise koosseisu üheie ametkohale ülem võib jääda ainult teatud ajaks (keskmiselt 4—5 aastaks). Ülem, kes selle aja jooksul ei ole atesteeritud järgmise kõrgema ametkoha vääriliseks, vabastatakse teenistusest punaväe kaadrites, kui on kandidaate tema ametkohta ootamas.

Juhtimisestaaži ametkohale määramise eeltingimusena nõutakse kõrgemate sv. õppeasutuste lõpetajatelt, juhtivasse ja juhtivpoliitilise koosseisu kuuluvatelt kõrgematelt ülematelt ning neilt juhtivasse koosseisu kuuluvatelt keskmistelt ja vanematelt ülematelt, kes teenivad administratiivala asutustes. Kõrgemate sv. õppeasutuste lõpetajatelt nõutakse juhtimisestaaži (6—12 kuu jooksul kompanii, vastava või suurema üksuse juhtimist) siis, kui nad ei ole juhtinud 2 aastat kompaniid, vastavat või suuremat üksust enne kõrgemasse sv. õppeasutusse astumist. Juhtivasse ja juhtivpoliitilise koosseisu kuuluvatelt kõrgematelt ülematelt nõuetava juhtimisestaaži igal üksikul juhul määrab kindlaks kõrgem atesteerimise komisjon. Administratiivala asutustes teenivad juhtiva koosseisu keskmised ja vanemad ülemad pärast 4—5 aastast teenistust tähendatud asutustes viiakse üle väeosadesse vastavatele ametkohtadele, kus nad on kohustatud teenima vähemalt ühe aasta, mille järele neid jälle võib võtta kandidaatide nimekirja administratiivala asutuste ametkohtadele. Need, keda ei ole võimalik väeosadesse üle viia, läkitatakse sinna juhtimisestaažile 3—6 kuuks, kusjuures läkitamine sünnib harilikult laagriperioodi ajal.

Erilistel juhtudel üks ja sama isik võib teenida ülemana korraga kahel kohal, kui need ametkohad ei ole omavahel kontrollimise või administratiiv-majanduslikus vahekorras.

B. Ametkohalt vabastamine.

Valitsevasse personaali kuuluv isik vabastatakse ametkohalt: 1) sõjaväe õppeasutusse, — välja arvatud täienduskursused, kordamisjaoskonnad ja vastavad õppeasutused, — astumise puhul; 2) uuele ametkohale ülemaks või kohustetäitjaks määramisega, välja arvatud juhud, kus on lubatud kahe ameti pidamine; 3) üleviimisega; 4) punaväe reservi või pikaajalisele puhkusele arvamiseega; 5) tegevteenistusest vabastamisega.

C. Üleviimine ja ümberpaigutamine.

Üleviimiseks loetakse: 1) ühest väeosast teise väeosas sama väeliigi, eriala ja kategooria

samanimelisele ametkohale määramine; 2) ühest väeliigist teise väeliiki arvamine.

Üleviimine ühe ja sama väeliigi piires sünnib kas teenistuse huvides või tervislikkudel või perekondlikkudel põhjustel; ühest väeliigist teise väeliiki üleviimine — kas teenistuse huvides või tervislikkudel põhjustel.

Üle ei või viia: 1) kohtu- või eeluurimise all olevaid; 2) mitterahuldavaks atesteeritud; 3) väeosast, kus puudub valitseva personaali isiklikust koosseisust 15% või rohkem.

Üleviimisi harilikult toimetatakse ajajärgul 1. veebruarist kuni 1. aprillini. Riviväeosades on üleviimised täiesti keelatud ajajärgul 1. maist kuni 1. oktoobrini.

Ühest väeliigist teise väeliiki üleviimiseks on nõuetav vastavate katsete sooritamine.

D. Läkitamine.

Läkitamiseks nimetatakse valitsevasse koosseisu kuuluva isiku saatmine väljaspoole tema alalise teenistuskoha asukohta: 1) teenistusala-liste, parteiliste või ühiskondlike iseloomuga ülesannete täitmiseks; 2) hariduse omandamiseks või täiendamiseks; 3) pratiliste kogemuste või teadmiste omandamiseks.

Läkitamine loetakse ajutiseks, kui läkitatule jääb alles tema alaline ametkoht; vastasel korral — alaliseks.

Läkitada ei või: 1) kohtu- või eeluurimise all olevaid, kui läkitamiseks ei ole vastavalt kohtu- või eeluurimist toimiva organi luba; 2) staažil viibijaid, kui läkitamine ei ole seotud staažiteenistusega; 3) ülesannete täitmiseks, mis ei kuulu läkitatava ametialasse, kui samas väeosas või asutuses on olemas vastav isik.

Staažile ühte ja samasse väeosas ei või läkitada korraga üle ühe isiku. Üksusele, mida staažilolija juhtis, tehakse staaži lõpul täielik järelevaatus, niihästi rivi-, laske- ja taktikalise väljaõppe, kui ka mobilisatsiooni valmisoleku, poliitilisel ja majanduslikul alal.

Läkitatav annab enne läkitusele asumist oma ametkohused, samuti ka teenistusala tema kätte usaldatud summad, varanduse, asjatoimetused ja aruanded üle teenistusekorras oma asetäitjale või asetäitjaks ülemuse poolt määratud isikule.

E. Puhkus.

Puhkust antakse: 1) korralist — 30 kuni 45 päeva — igal kalendriaastal; 2) erakorralist — kuni 45 päeva korraga — eriti hädatarvilikkudel juhtudel, nagu: lähema sugulase raske haigus või surm, varanduse hävinemine, jne.; 3) tervisparanduslikku — kuni 4 kuud — sv. arstliku komisjoni sellekohase otsuse põhjal; 4) sv. õppeasutuse lõpetamise puhul — kuni 1½ kuud, arvates sellele juure teelviibimiseks tarvilik aeg; 5) õppevaheajalist, sv. õppeasutuste vaheldavale koosseisule, korralise puhkuse asemel — kuni õppevaheaja kestvuse ajaks; 6) spetsiaalset, lennuteenistuses seisvatele — 2 kuud neile, kes ei ole saanud korralist puhkust samal kalendriaastal, teistele — 1 kuu; 7) lisapuhkust, kauges maakonnas teenitud iga 5 a. eest — 3 kuud.

Korralisele puhkusele võib lubada korraga, arvates väeosas (asutuses) alaloleva valitseva personaali üldarvust: 1) riviväeosades maaväe, väljaarvatud topograafilised osad, sv. õppeasutused ja kohalikkude vägede üksused: a) esimesel kahel kuul pärast laagriperioodi lõppu

— kuni 35%, b) järgmistel kuudel kuni 1. maini — kuni 10%, c) ajajärgul 1. maist kuni laagriperioodi lõpuni — kuni 2%, väliõppuste ja manöövrite ajal korralist puhkust üldse ei anta; 2) topograafilistes osades: a) novembris — kuni 50%, b) detsembris — kuni 40%; c) jaanuarist kuni 15. aprillini — kuni 10%, d) ülejäänud ajal, s. o. 16. aprillist kuni novembrini — ainult eriala kõrgema ülema eriloal ja sellejuures mitte üle 2%; 3) rannakaitses riviosades ja sõjalaevastikkudes: 15. oktoobrist kuni 1. aprillini — kuni 35%, muul ajal — ainult erakorralistel juhtudel, laevastiku juhataja või vastava ülema eriloal ja sellejuures mitte rohkem kui üks korruga; 4) mereväe ekipaažides ja poolekipaažides, kaadri koosseisu kuuluvaid pärast noorte väljaõpetamist: a) jaanuaris, veebruaris, märtsis ja aprillis — kuni 20%, b) mais, juulis ja augustis — kuni 10%; 5) sv. õppeasutustes, alalise koosseisu kuuluvaid: õppevaheaegadel — kuni 50%, muul ajal — kuni 10%; 6) muudes valitsustes ja asutustes ning kohalikkude vägede üksustes, kogu aasta kestvusel — kuni 15%. Sellejuures ei või väeosast (asutusest) korruga äraolijate (komandeeritud, puhkusel ja haigemajas viibijaid, jne.) üldarv tõusta üle 40% väeosa (asutuse) nimekirjas oleva valitseva personaali üldarvust, välja arvatud juhud, kus puhkusele lubatute arv võib tõusta korruga kuni 50%; viimastel juhtudel võib korruga äraolijate üldarv tõusta kuni 50%.

Korralisele puhkusele ei või lubada: 1) neid, kes on teeninud punaväes alla 5½ kuu; 2) neid, kes on saanud samal kalendriaastal spetsiaalpuhkust või puhkust sv. õppeasutuse lõpetamise puhul või kellel on õigus saada õppevaheajalist puhkust; 3) neid, kes on viibinud samal kalendriaastal ravitsemisel sanatooriumis või kuurortis.

Korralisest puhkusest arvatakse maha erakorralisel puhkusel viibitud aeg, kui see on üle 7 päeva.

Korraline puhkus antakse natuuras. Ainult erakorralistel juhtudel, kui teenistuse ülesanded ei võimalda korralist puhkust samal kalendriaastal natuuras kas üldse või täielikult ära kasutada, antakse saamata jäänud puhkuse päevade eest rahalist kompensatsiooni, $\frac{1}{30}$ kuu-palgast iga saamata jäänud puhkuse päeva eest, kuid mitte üle ühe kuu palga kogusummas. Enese soovi korral võib rahalise kompensatsiooni asemel suurendada järgmise kalendriaasta korralist puhkust eelmisel aastal saamata jäänud puhkuse päevade arvel, kuid siiski mitte rohkem kui 30 päeva võrra.

Korralised puhkused võetakse arvesse väeosa (asutuse) töökavade kokkuseadmisel. Samuti määratakse aegsasti kindlaks puhkusele minemise järjekord ja vastastikkune asetäitmine puhkuste puhul. Puhkusele minemise järjekorra määrab kindlaks ülem, kelle võimkonda kuulub puhkusele lubamine.

F. Teenistusest vabastamine.

Teenistusest punaväe kaadrites vabastatakse valitsevasse personaali kuuluvaid isikuid: 1) vanaduse tõttu; 2) ametkoha kohta ettenähtud maksimaalaja väljateenimisel; 3) omal soovil; 4) tervislikkudel põhjustel; 5) vastava ärakasutamise võimaluse puudumisel; 6) kohtuotsuse põhjal, mis ei ole seotud õiguste kaotamisega; 7) õiguste kaotamise puhul; 8) mittevastavuse

tõttu (moraalsetel või poliitilistel põhjustel). Juhul, kui vabastamiseks on mitu põhjust, loetakse otsustavaks põhjus eelpool tähendatud punktide järgmises järjekorras: 7, 6, 8, 4, 1, 2, 3, 5.

Vanaduse tõttu (p. 1) kuuluvad vabastamisele: keskmised ülemad — pärast 40 a. vanadust, vanemad ülemad — pärast 45 a. vanadust ja kõrgemad ülemad — pärast 50 a. vanadust.

Maksimaalage (p. 2), s. o. aeg, kui kaua harilikult võib teenida ühel ja samal ametkohal, on ettenähtud juhtiva ja poliitilise koosseisude keskmiste ja vanemate ülemate ametkohtade kohta. Keskmiselt on see 4—5 aastat. Ülem, kes selle aja jooksul ei ole atesteeritud järgmise kõrgema ametkoha vääriliseks, vabastatakse teenistusest, kui on kandidaate tema ametkohta ootamas.

Omavalitsusel (p. 3) võib vabastada: neid, kes on kohustatud teenima sõjaväes saadud hariduse eest, — pärast tähendatud aja väljateenimist, teisi — pärast vähemalt 2 a. teenistust. Lahkumise soovivavaldis tuleb esitada komando korras ja vähemalt üks kuu enne soovitud lahkumise tähtaega.

Tervislikkudel põhjustel (p. 4) vabastamine sünnib sv. arstlike komisjonide sellekohaste otsuste põhjal. Igal juhul ei või haiguse tõttu omast väeosast (asutusest) äraolemine kesta üle 4 kuu. Haigemajades ravitsemisel, samuti ka terviseparanduslikul puhkusel viibijad vaadatakse arstliku komisjoni poolt uuesti läbi vähemalt 2 nädalat enne väeosast (asutusest) äraolemise 4-kuulise tähtaja täissaaamist, kusjuures need, kes on paranenud, oma väeosas (asutusse) tagasi saadetakse, teised aga — teenistusest vabastatakse.

Vastava ärakasutamise võimaluse puudumise (p. 5) korras kuuluvad vabastamisele: a) teistkordselt mitterahuldavaks atesteeritud; b) need, keda atestatsiooni korras on tunnustatud tarvilikuks vabastada teenistusest teenistusliku ettevalmistuse puudulikkuse tõttu; c) need, kes on jäänud ametkohata koosseisude kitsendamise puhul; d) need, kes on eemaldatud ametkohalt kohtu- või eeluurimise organi nõudmisel, kui selle tõttu ametkohalt eemalolemine on kestnud vähemalt 4 kuud; e) need, keda peetakse kinni kohtu või eeluurimise eest kõrvalhoidmise ärahoidmise mõttes, pärast 2-kuulist kindipidamist; f) kõik teised, keda ei ole võimalik ärakasutada mõnesugustel muudel põhjustel.

Mittevastavuse (p. 8) korras vabastamine sünnib igal üksikul juhul sõjakomissari sellekohase eriotuse põhjal.

Neid, kes on kohustatud teenima sõjaväes saadud hariduse eest, ei või vabastada: 1) vanaduse tõttu; 2) ametkohale ettenähtud maksimaalaja väljateenimise puhul; 3) omal soovil.

Vastavalt vanadusele ning vabastamise põhjustele, vabastatu arvatakse kas pikaajalisele puhkusele või tagavaraväkke (1, 2 või 3 järku) või vabastatakse lõplikult sõjaväeteenistusest.

Pikaajalisele puhkusele või tagavaraväe 1. või 2. järku, vastavalt vanadusele, arvatakse sõjaväeteenistusekohuselitest need, kes on vabastatud: 1) ametkoha kohta ettenähtud maksimaalaja väljateenimise tõttu; 2) omal soovil; 3) ajutise või osalise tervisekaotuse tõttu; 4) vastava ärakasutamise võimaluse puudumisel; 5) kohtu otsuse põhjal — kuni 6 kuuks kindimõistmise puhul.

Tagavaraväe 3. järku arvatakse sõjaväeteenistusekohuselitest need, kes on vabastatud: 1) kohtu otsuse põhjal — kauemaks kui 6 kuuks kinnimõistmise puhul; 2) mittevastavuse tõttu — juhul, kui vabastamise otsuses on ettenähtud tagavaraväkke arvamine.

Lõpulikult sõjaväeteenistusest vabastatakse need, kes: 1) ei ole sõjaväeteenistusekohuslikud oma vanaduse tõttu (keskmised ülemad — pärast 50 a. vanadust, vanemad ülemad — pärast 55 a. vanadust ja kõrgemad ülemad — pärast 60 a. vanadust); 2) ei ole kõlblikud sõjaväeteenistuseks oma tervisliku seisukorra poolest; 3) on vabastatud teenistusest mittevastavuse tõttu — juhul, kui vabastamise otsuses on ettenähtud lõplik sõjaväeteenistusest vabastamine.

Teenistusest vabastamise tähtpäev määratakse käsikirjas ette nii, et käsukiri enne seda tähtpäeva väeossa (asutusse) kohale võiks jõuda. Peale selle on väeosa (asutuse) ülemal õigus tegelikku vabastamist edasi lükata ajani, mis faktiliselt on tarvilik vabastataval oleva ameti üleandmiseks, kuid siiski mitte kauemaks kui: 1) 3 päevaks, kui ei ole üle anda varandust; 2) 7 kuni 15 päevaks — juhtudel, kui tegemist on varanduse üleandmisega. Ladude üleandmiseks võib tegelikku vabastamist, sellekohase eriootsuse korral, ka kauemaks ajaks edasi lükata. Ameti üleandmise otstarbel kinnipeetud aja eest on vabastataval õigus edasi saada täielikku teenistustasu oma viimase ametkoha järgi.

IV. Teenistusekäigust punaväe reservis.

Punaväe reservi arvatakse need, kes punaväe kaadritest on läkitatud teise ametkonda ametkohale, kus on nõuetav sõjaline ettevalmistus. Punaväe reservi arvatu vabastatakse tema seniselt ametkohalt, kuid loetakse edasi tegevteenistuses olevaks ja punaväkke kuuluvaks. Punaväe reservis viibimine võib kesta harilikult kuni sundusliku tegevteenistuseaja lõpuni (keskmised ülemad — kuni 40 a., vanemad ülemad — kuni 45 a. ja kõrgemad ülemad — kuni 50 a. vanaduseni). Punaväe reservis olivate teadmiste värskendamise sünnib alustel ja korras, mis on ettenähtud pikaajalisel puhkusel ja tagavaraväes viibijate kohta.

V. Teenistusekäigust territoriaalvägede vahelduvas koosseisus.

Peale alalise, s. o. kaadri koosseisu, on territoriaalvägedes ettenähtud veel vahelduv valitseva personaali koosseis. Vahelduv koosseis komplekteeritakse pikaajalisel puhkusel viibiva valitseva personaali hulgast järgmises järjekorras: 1) need, kes on omandanud tagavaraväe keskmise ülema kutse punaväe kaadritest vabastamise puhul; 2) need, kes on arvatud pikaajalisele puhkusele käesoleval aastal; 3) need, kes on arvatud pikaajalisele puhkusele eelmistel aastatel. Sellejuures määratakse esimeses järjekorras teenistusse need, kes elavad samas raioonis, kus asub väeosa.

Territoriaalvägede vahelduvasse koosseisu arvatu loetakse tegevteenistuses olevaks ning: 1) ajal, mil ta viibib õppustel või väeosalema poolt antud sõjaliste ülesannete täitmisel — punaväkke kuuluvaks; 2) muul ajal — puhkuse seisukorras viibivaks.

Punaväkke kuulumise ajal on territoriaal-

vägede vahelduvasse koosseisu kuuluva kohta maksivad sõjaväe nuhtlusseadus, distsiplinaar- ja teised määrustikud ning kõik ülemuse käsukirjad ja korraldused. Sama aja eest on temal õigus saada varustust ja teenistustasu ühesugusel määral punaväe kaadrites teenivatega.

Puhkuse seisukorras viibimise ajal on territoriaalvägede vahelduvasse koosseisu kuuluv õigus: 1) teetseda oma äranägemise järgi ükskõik missuguse teenistuse või töö alal; 2) olla täieõiguslikuks liikmeks professionaalsetes ühingutes; 3) valida enesele alalist asukohta ja liikuda vabalt kogu riigi territooriumil, täites sellejuures kõiki vahelduva koosseisu kohta maksvaid arvestamise määrsusi; 4) osa võtta õppustest väeosades, väeosalema loal; 5) osa võtta sõjateaduslike ühingute koosolekute, sõjamängude ja manöövrite asutamisel; 6) osa võtta sõjaväeliste klubide ja kultuuriliste organisatsioonide tegevusest väeosades; 7) kasutada sõjaväeosade ja -asutuste raamatukogusid.

Territoriaalvägede vahelduvasse koosseisu kuuluvat väeosalema võib kutsuda territoriaalvägede õppustele igal aastal kuni 2-ks kuuks. Peale selle väeosalema võib anda temale igal ajal veel niisugusel sõjalisel ülesandil, mille täitmine ei nõua territoriaalvägede vahelduvasse koosseisu kuuluvat tema alalise teenistuse katkestamist ega alalisest asukohast lahkumist.

Territoriaalvägede vahelduvasse koosseisu kuuluvad atesteeritakse alustel, mis on ettenähtud tagavaraväes olevate kohta.

Teenistusest territoriaalvägede vahelduvasse koosseisus vabastatakse valitsevasse personaali kuuluvaid isikuid: 1) territoriaalvägede vahelduva koosseisu kohta ettenähtud teenistuseaja (5—8 aastat) väljateenimisel; 2) sundusliku tegevteenistuseaja lõpul; 3) punaväe kaadritesse vabatahtlikku teenistusse määramise korral; 4) kodanlisse kõrgemasse õppeasutusse astumise puhul; 5) tervisekaotuse, kohtu otsuse, õiguste kaotamise või mittevastavuse tõttu tegevteenistusest vabastamisega; 6) alalise elukoha muutmise korral, kui ta ei saa ühtlasi üleviidud sealsesse väeossa; 7) riigi piiridest või kodakondsusest lahkumise puhul.

VI. Teenistusekäigust pikaajalisel puhkusel.

Peale nende, kes on arvatud pikaajalisele puhkusele punaväe kaadritest, arvatakse pikaajalisele puhkusele valitseva personaali keskmise koosseisu arvele, veel: 1) isikud, kes punaväe kaadritest vabastamisega ühtlasi on omandanud keskmise ülema kutse; 2) nooremad ülemad, kes pärast vähemalt 3 a. üleajateenistust punaväe kaadritest vabastamise korral on tunnustatud oma ettevalmistuse ning poliitiliste ja moraalsete omaduste poolt keskmise ülema ametkohale määramise vääriliseks.

Pikaajalisel puhkusel viibijad loetakse tegevteenistuses olevateks ja neid võib määrata igal ajal teenistusse territoriaalvägede vahelduvasse koosseisu. Muul alal on nendel samad õigused ja kohused, mis on ette nähtud tagavaraväes olevate kohta.

Pikaajalisel puhkusel viibiv: 1) viiakse üle tagavaraväkke: a) sundusliku tegevteenistuseaja väljateenimisel; b) tervisliku seisukorra poolest rahuaegseks teenistuseks kõlbmatuks tunnustamise puhul; c) kohtu poolt niisuguse karistuse määramise korral, mis ei ole seotud õiguste kaotamisega; d) mittevastavuse korral

(moraalsetel või poliitilistel põhjustel), kui vabastamise otsuses on ettenähtud tagavaraväkke arvamine; 2) kustutatakse pikaajalisel puhkusele viibivate nimekirjast, tagavaraväkke arvamata: a) punaväe kaadritesse teenistusseastumise korral; b) tervisliku seisukorra poolest sõjaväeteenistusse kõlbmatuks tunnustamise puhul; c) keskmise ülema ametkoha teenimiseks sõjaajal mittevastavaks atesteerimise korral; d) kohtu poolt õiguste kitsendamise, samuti ka administratiivkorras asumisele saatmise puhul; e) õiguste kaotamise korral; f) kodakondsusest lahkumisel; g) surma või teadmata kadu- nuks jäämise korral.

VII. Teenistusekäigust tagavaraväes.

Valitsevasse personaali kuuluvaid tagavaraväelasi võib kutsuda teenistusse, kas õppustele või instruktoriteks väljaspool sõjaväe sõjalise ettevalmistuse andmise alal, kogu tagavaraväes viibimise aja (10 a.) kohta kuni 12 kuuks.

Õppustele võib valitsevasse personaali kuuluvaid tagavaraväelasi kutsuda mitte rohkem kui üks kord aastas, kas teatud õppekursuse läbivõtmiseks (kuni 45 päevaks) või sõjamängudele ja välisõitule (kumbagile kuni 15 päevaks) või väliõppustele ja manöövritele (väliõppuse või manöövri kestvuse ajaks).

Õppustele ilmumise kohustusest vabastatakse: 1) need, kellel on õigus saada ajapikendust mobilisatsiooni korral; 2) insenerid, kes teenivad sõjatööstusliikudes ettevõtetes; 3) kõrgete õppeasutuste kasvandikud, lõpu- või praktiliste tööde täitmise ajal; 4) need, kellel ei ole võimalik ilmuda tervislikudel põhjustel; 5) kohtu või eeluurimise all olijad; 6) kõik teised, kellel ei ole võimalik mitte ilmuda mõnesugusel muul põhjusel, kui mitteilmumise põhjus on tunnustatud mõjuvaks sõjaväe ringkonna juhatuse poolt.

Õppustele ei kutsuda tagavaraväelasi tagavaraväesviibimise viimase kahe aasta jooksul. Õppuste asemel võib valitsevasse personaali kuuluvaid tagavaraväelasi kutsuda teenistusse instruktoritena väljaspool sõjaväe sõjalise ettevalmistuse andmise alal.

Valitsevasse personaali kuuluvad tagavaraväelased loetakse ajal, mil nad viibivad õppustel või instruktoritena väljaspool sõjaväe sõjalise ettevalmistuse andmisel, punaväkke kuuluvateks.

Tagavaraväelastele, keskmistele ja vanematele ülematele korraldatakse õppuste lõpul kat-

sed, eesmärgiga: selgitada, missugusele ametkohale ülem kõlbab sõjakorral.

Kõik valitsevasse personaali kuuluvad tagavaraväelased kuuluvad õppuste lõpul atesteerimisele. Atestatsioon peab vastama olukorrahakohale järgmistele küsimustele: 1) kas atesteeritav on järgmise kõrgema ametkoha vääriline; 2) kas atesteeritav vastab täiesti senisele ametkohale; 3) kas on tarvilik kutsuda atesteeritavat uuesti õppusele sama ametkoha järgi järgmisel aastal; 4) kas atesteeritav tuleks ümber arvestada eelmise madalama ametkoha järgi; 5) kas on tarvilik atesteeritavat üle viia tagavaraväe ühest järgust teise järku või pikaajalisele puhkusele arvata (vanadusest ja teenistusaegade määradest olenematud juhud). Need, kes on kutsutud õppusele ühe ja sama ametkoha järgi kaks korda ja kes viimase õppuse lõpul siiski ei ole tunnustatud sellele ametkohale täiesti vastavaks, esitatakse atestatsioonikorras ümberarvestamiseks eelmise madalama ametkoha järgi.

Valitsevasse personaali kuuluvad isikud kustutatakse tagavaraväe arvelt: 1) sõjaväeteenistuse sundsliku aja väljateenimisel; 2) tegevteenistusse astumise puhul; 3) tervisliku seisukorra poolest sõjaväeteenistusse täiesti kõlbmatuks tunnustamise korral; 4) valimiseõiguse kaotamise, kohtu poolt õiguste kitsendamise ja administratiivkorras asumisele saatmise puhul.

VIII.

Eeltoodu on lühike kokkuvõte Nõukogude Venes 1928. a. 1. oktoobrist maksuma pandud sellekohasest määrusest*). Nagu ülevaatest näha, vastavad punaväe nooremad ülemad allohvitseridele, keskmised ülemad — nooremohvitseridele, vanemad ülemad — vanemohvitseridele ja kõrgemad ülemad — kindralitele. Aastmed on asendatud kategooriatega. Üldiselt on põhimõtted valitseva personaali komplekteerimise ja nende teenistusekäigu korraldamise alal punaväes täiesti samad, mis on maksvad n.n. kodanlikes sõjavägedes. Et sellejuures Nõukogude Vene eeltähendatud määrus, võrreldes vastavate määrustega teistes riikides, üks uuematest on, siis võib ta peale hariliku informatsiooni teatud määral huvi pakkuda veel teenistusekäigu küsimuste lahendamise tehnilise külje poolest.

—st.

*) Положение о прохождении службы средним, старшим и высшим начальствующим составом РККА в мирное время.

Sõjaväelisi teateid.

Latvija uus kaitseväe kraamivarustuse seadlus.

Teatavasti hakkab Latvijas 1931. aastal maksma uus kaitseväe teenistusekäigu seadlus, mis näeb ette teenistuseaja lühendamise 18 kuu pealt 15 kuu peale tehnilistes väeosades ja 12 kuu peale teistes väeliikides. Ühenduses sellega tekis vajadus ümber töötada ka senine kraamivarustuse seadlus, mis maksev 1925. aastast. Tuli muuta üksikute varustusasjade kandetähtaegu ja täiendada varustus-tabeleid mõnede artiklitega,

mis vahepeal tarvitusele võetud. Uus seadlus jaguneb osadesse: ajateenijate ja üleajateenijate-allohvitseride kraamiga varustamine (riidevarustus, ihupesu, jalatsid ja tunnusmärgid); mereväe ajateenijate-madruste ja üleajateenijate-allohvitseride kraamiga varustamine; maa- ja mereväe ning sõjakooli varustamine voodi- ja soojapesuga ning lahingartiklitega; sõjakooli kasvandikute varustamine riietega ja rakmetega.

Uue seadluse järele, näiteks, ajateenijad sõdurid ja üleajateenijad allohvitserid saavad varustust järgmiselt:

Asjade nimetused	A r v		Kandeaeg
	12 kuu teenistuseks	15 kuu teenistuseks	
A. Riidevarustus.			
Palitu	1 tk.	1 tk.	24 kuud
Kuub, talve	1 "	1 "	18 "
" suve	1 "	1 "	Sundajateenistuse aeg
Püksid, talve	2 "	2 "	" "
" suve	1 "	1 "	" "
Müts, paraadi	1 "	1 "	3 sundajateenistuse aega
" töö, tali	1 "	1 "	2 "
" " suve	1 "	1 "	2 "
Kindad	2 pr.	2 pr.	Sundajateenistuse aeg
Traksid	1 tk.	1 tk.	" "
Sidumiserihm	1 "	1 "	Tähtajata "
B. Pesu ja jalatsid.			
Ihusärgid	3 "	4 "	Sundajateenistuse aeg
Aluspüksid	3 "	4 "	" "
Taskurätid	4 "	5 "	" "
Käterätid	3 "	3 "	" "
Jalarätid, suve	4 pr.	5 pr.	" "
" talve	3 "	3 "	" "
Säärsaapad	2 "	2 "	" "
või			
Poolsaapad	2 "	2 "	12 kuud
Saapa põiad	—	1 "	Sundajateenistuse aeg
Pooltallad	4 "	5 "	" "
Kontsaplekid	4 "	5 "	" "
Saapa-kontsaraud	4 "	5 "	" "
Sääresidemed	2 "	2 "	12 kuud
Saapapaelad	5 "	6 "	Sundajateenistuse aeg

T.

Latvija sõjaväelendurite lend ümber Euroopa.

Latvija sõjaväelendurid kolonelleitnant Indans, kaptenid Munters ja Kaneps ning ül.-leitnandid Pagrods, Lininš ja Mellups tegid kolmel hävitajal hiljuti ringlennu ümber Euroopa. Teekond algas Riias üle Kaunase-Berliini-Praahha-Viini-Pudapesti-Belgradi-Bukaresti-Lvovi-Varssavi-Kreuzburgi tagasi Riiga. Teekonna pikkus 5026 km, mis kaeti 28,30 lennutunniga. Kuigi lend oli seotud suurte raskustega, kuna oli lennata, näiteks, üle Saksi Alpide, üle suurte metsade ja lagendiikkude, kus maapealsed orienteerumispunktid peaaegu täielikult puudusid, täitsid tublid lendurid oma ülesande hiilgavalt. Igale pool sai lenduritele osaks soe vastuvõtt ja see lend osutus suurepäraseks Latvija reklaamimisvahendiks. Lendurid ise aga omasid reisust palju tarvilikke õpiseid. T.

Jooni kahest uuest sõjaväeteenistuse seadusest.

Jugoslaavia uue kaitseväeteenistuse seaduse järgi kasutatakse sõja puhul riigi kaitseks kõik maa relvastatud jõud ja materiaalsed ressursid. Eeltõid mobilisatsiooniks peab tegema juba rahuajal. Ül-

dise mobilisatsiooni all mõistetakse maa kõigi relvastatud jõudude, liiklemisteede ning -vahendite, rahanduse, tööstuse, põllumajanduse ja tööjõu rakendamist sõja sihtide saavutamiseks. Üldise mobilisatsiooni plaani väljatöötamiseks ja elluviimiseks moodustatakse juba rahu ajal Rahvusliku Kaitse Nõukogu, mis koosneb kõigist ministritest ja kindralstaabi ülemast. Rahvusliku Kaitse Nõukogu kutsub kokku tarviduse korral peaminister. Peale mobilisatsiooni plaani koostamise Nõukogu ülesandeks on välja töötada kavad noorsoo kehalisele ja kõblisele kasvatamisele, liiklemisteede mobiliseerimisele, rahanduse mobiliseerimisele, samuti kavad nende tööstuseharude välja arendamisele mobilisatsiooni puhul, mis on vajalised riigi kaitse teostamisel. Sama seadus näeb ette eriliste komiteede asutamist omavalitsuste juures. Need komiteed mobilisatsiooni puhul hakkavad korraldama kaitseväge ja eraisikute varustamist tarbeainetega. Iga armee juhatuse juures moodustatakse sõja ajal nõuandev komitee, mis koosneb töösturite ja tööliste esindajaist; ka selle organi ülesanne on kaasa aidata riigi kaitsel.

SNVL Kesktäidesaatva Komitee preisiidium oma istungil 13. augustil s. a. kinnitas uue sundusliku sõjaväeteenistuse

seaduse eelnõu. Selles seaduses on ette nähtud uus moodus tegeliku sõjaväeteenistuse kohuste täitmisel, nimelt sõjatööstuslik teenistus, kus kodanik teenib sündaga tööstuslikus ettevõttes töötades, kuid samal ajal võtab osa kindlaksmääratud kava järgi ka sõjalistest õppustest. Sündaja kestvus sõjatööstuslikus teenistuses on 2 aastat, ja selle täitudes kodanikku võib võtta mobilisatsiooni korraks eriarvele samasse ettevõttesse, kus ta teenis sündaja. Kodanikkude kategooria, keda seni tegelikku teenistusse ei võetud ja kes selle asemel maksis erilist maksu, määratakse uue seaduse põhjal ühiskonnale kasulikkudele töödele. Üliõpilased täidavad oma sõjaväeteenistuse kohustuse kõrgemates õppeasutistes ja tehnikumides õppimise ajal. Töölised ja teenijad, kes omal soovil astuvad sünduslikku teenistusse kaadri väeüksustesse, vabastatakse endistelt teenistusekohtadelt otsekohe pärast vastava soovivaalduse esitamist. Kandidaadid sõjakooli astumiseks saavad sõjakooli ilmumise ja katsetel viibimise ajal palgatasu edasi omast endisest teenistusekohast; katsetel läbikukilunutele on nende endised teenistusekohad reserveeritud. Kõigil väeüksustesse sündaga teenima astunutel töölistel, kolhosnikutel, jne. on õigus saada ühekordset toetust vastavast ettevõttest (kolhosist) kuni 12 tööpäeva normaali teenistusetasu suurus. Ajapikenduse andmist võimaldab uus seadus ka kolhosnikutele põllutööde hooajal, kolhosides töötavatele traktorijuhtidele jne. Sündaja kestvus ja üldine teenistusekäik jääb endiseks. a T a.

Sõjakirjandust.

PRANTSUSMAA.

„Revue Militaire Française“ nr. 109 — 1. juuli 1930.

1. korpuse lahingukäik Belgias, (major Larcher). 1. korpuse tegevuse uurimine näib olevat prantslastele eriti armas. Kuuludes juba rahuajal, õppe ja juhtiva koosseisu tõttu (enne sõja algust ja sõja ajal juhtis korpust tuntud kindral Franchet d'Espérey) paremate hulka, sai 1. korpuse kohe sõja ajal mitmekesiste vastutusriikaste ülesannete täitjaks, muuseas oli nimetatud korpuse ülesandeks takistada sakslaste ületulekut Meusi jõest — Givet ja Namur'i vahel. Viimase ülesande täitmist käsitleb autor käesolevas artiklis. (Artikkel on järg.)

Operatsioonid Marokkos. (Kol. ltn. Boiboissel). Autor vaatleb side pidamist, varustamist, evakuatsiooni, transpordi jne. küsimusi liikuvast grupist (vt. „Sõdur“ nr. 37/38 s. a.).

Mõtteid inglise 1929. a. määrustikust. Väli teenistus. II osa. Operatsioonid. (Kapten Morel). Uus määrustik ei kujutavat enesest midagi erilist uut, vaid ainult uuesti redigeeritud sama määrustiku (ajutise — R. Tck.) 1924. a. väljaannet. See määrustik oleval määratud vaid „suure sõja“ jaoks („war of the first magnitude“). Mitmesugused sõjapidamise viisid eritingimustes, nagu: mägestikus, metsas jne., on sellest määrustikust välja jäätud ja koondatud erimäärustikkudesse. Huvitavad on selles määrustikus mõned doktrinaarsed väljendused sõjariistustjõu kasutamise kohta, väljaminees sõjapolitilisest vaatevinklist. Nii näiteks ütleb määrustiku p. 2:

„Rahvas peab kaitsma oma elulisi huviseid. Seile teostamiseks võib ta peale sündida teisele rahvale oma tahet, kasutades selleks kas osaliselt või täielikult tema kasutuses olevaid sunnibinõuseid. Viimaste hulka kuuluvat: diplomatia, majanduslik tegevus — mõju avaldamiseks vastase kaubandusele või rahandusele ja lõpuks — sõjariistustjõudude kasutamine merel, maal ja õhus...“

„Seda eesmärki võib saavutada võttes vasta-

selt abinõud elamiseks, sündides teda seega loobuma ülesseatud eesmärgist ja pannes teda uskuma, nagu oleks selle eesmärgi saavutamine talle ülejõu käiv...“

Nagu ülaltoodust selgub, on sõjariistustjõud vaid üks abinõudest paljude teiste hulgas — mis tarbekorral peab aitama, kombineeritult teistega, tagada rahva eluliste huvide kaitses. Ingliseid on nähtavasti jäänud realiteedi alusele, mitte lastes end meelitada Kellog'i paktist ja muudest sarnastest kōdistavatest kavatsustest sõjariistustjõudude piiramise alal. Nagu nad ise tähendavad, on käesolev määrustik kirjutatud sõjameestelt mitte riigimeestelt.

Muuseas olgu tähendatud, et inglised annavad ratsaväele tulevikusõjas suurema tähtsuse, kui ükski teine riik (v. a. vast N. Vene — R. Tck.) seda ametlikult on deklareerinud. Samuti on määrustikus hulk ruumi pühendatud motoriseeritud jõududele, kuigi viimaste kasutamise kohta on juhtnõotide andmisel inglised väga ettevaatlikud. Nähtavasti pole see ala veel neil endil lõpulikult katsetatud.

„Ürimum mägestiku sõjast Põhja Aafrikas. Kallaletung Col de Mouzaia'le“ (1830.—1804. a.) (Kapten Jousse). „Monthyon“ (Kapten Michel). Episood Maailmasõjast. Näide kohtamislahingust.

Uudiseid välisriikide sõjavägedest.

Bibliograafia.

R. Tck.

SOOME.

„SUOMEN SOTILAS“ nr. 36/37 — 1930.

Lähemalt Viaburi — Soome kindluse — pommitamisest inglise-prantsuse sõjalaevastiku poolt 1885. aastal. Sündmus, millisest on möödunud 75 aastat.

Pilte Helsingi eelsaarekesil asuvaist kahureist ja rannakahurväe kadettidest.

Toimetajata Renvalli, „Põhja poegade“ Ekströmi rügemendi kangelase, kirjeldus oma matkast Narva

augustikuul 1930. Matk oli võetud ette autori Eesti Vabadussõjaagsete mälestuste elustamiseks. Esitatakse pilte Eestist.

„HAKKAPELIITTA“ nr. 37 — 1930

avaldab erisõjalisest vaatekohast vähemtähtsaid kirjutisi kaitseliidu hoonetest, kaitseliidu spordivõistlustest, Soome saavutustest Antvepreni laskevõistlustel jne.

„HAKKAPELIITTA“ nr. 38 — 1930

teatab septembris s. a. Orrskäri karil mälestus-samba avamisest „John Graftonile“, 1905. a. revolutsiooni ajal ja varem Soome salaja sõjariistu vedanud laevale, mis hukkus revolutsiooniaastal plahvatus tõttu. Nimet. laeva otsuga märgitakse 1903. a. lõpul Soome aktiivse vastasrinnal esimest üritust isamaa vabastamiseks võõramaa surve alt. Kuigi õnnetus oli suureks löögiks aktivistidele, mõjus see siiski äratavalt rahvasse ja kindlustas suuresti aktivistide liikumise moraalsed jõud.

Numbreid sõjast: Leitakse arvide vaatlemisel enamiku möödunud sajandi sõdadest olevat alanud kevadel, sõja algataja paljudel juhtudel osunud sõja kaotajaks j. m.

Hirm, mis see ongi: Vastus „Hakkapeliitta“ ammusele ringküsimusele. Seekord rajatakse kirjutis üldtunnustatud, aga sageli unustatud tõsisajale, et hirmu, nagu teistegi hingeoluliste nähete aluseks on inimese meelekujuutus, mis harrastatuna võib paisuda hiiglasuureks ja mõjuda inimese kogu loomusele meelekujuutluses harrastatud tundeile vastavalt. Hea tahtmise puhul võib aga oma mõnesuguste negatiivsete kujutluste vastu väga tagajärjekalt võidelda.

Kirjeldus Soome vesilennuki „Pilvetäri“ ringreisust Eestis kaitseliidu külalisena.

„Valge neeger“ oma sisepoliitiliste arvamuste seas tähendab: „Ärgu jäetagu vähemutki peidu-paika või kõrvalteed kommunismile, mis on kord otsustatud juurida lõplikult välja maast.“

Mustafa Kemal. Uue Türgi looja. Elulugu. Soomendus Dagobert v. Mikuschi 444-leheküljelisest teosest. „Hakkapeliitta“ soovib raamatut soojalt ohvitserkonnale ja kaitseliitlastele.

SAKSAMAA.

„Militär-Wochenblatt“ nr. 10 — 11. sept. 1930.

Kindral-leitn. Fleck: Riigikaitse jõududest ja Versailles'i rahuleping. Kihutusartikkel sakslastelt läiluseni käsitatud teemal — Versailles'i rahulepingu ülekohtust Saksa riigikaitse vastu.

Mõtteid rännaku julgestamisest. (Artikkel on järg.)

Puhkusele asumisest. Sõjaajalooline näide 1914. a. sept., lääne rindel.

Kol.-leitn. E. Volckheim: Kas on soomusautod asetatavad kiiresti liikuvate tankidelt. Sõnas ja pildis näitab autor, et teatud konstruktsiooniga tank võib asetada soomusauto ja saavutada häid taktikalisi tulemusi lahinguväljal.

Motoriseeritud kuulipilduja lennukite vastu võitlemiseks.

Rumeenia sõjaväe reorganisatsioonist. Rumeenia korraldavat oma sõjaväe Prantsusmaa ja Poola mustril järele, olles sõjaväevarustuse suhtes eriti olenev Prantsusmaast ja Tšehhoslovakkias. Tegevas teenistuses peetavat nominaalselt kuni 160.000 meest.

Prantsuse noorsoo isamaalisest ettevalmistusest. Friedrich Wilhelm v. Steuben'i 200 a. sünnipäeva puhul.

„Militär-Wochenblatt“ nr. 11 — 18. sept. 1930.

Keskriikide viimne pealetung. Vastulööök Saloniki rindel 1918. a. sügisel.

Mõtteid rännaku julgestamisest. (Lõpp.)

Hauptmann K. Hesse: Psühhotehnikast (praktilisest psühholoogiast) sõjaväes.

Veoauto-kolonni moodustamisest ühetüübilistest autodest. Sõjaolukorras, et tagada reeglipärane autokolonnide tegevus, on tarvis, et kolonn koosneks ühetüübilistest korralikest masinaist.

Austria liiduväe manöövrivõistlus.

Kindral v. Taysen: Prantslaste „Marsalite koolist“.

Reichsheeri elust. Sõjaväelisi teateid. Sõjakirjandust. Mitmesugust. K.

AUSTRIA.

„MILITÄRWISSENSCHAFTLICHE MITTEILUNGEN“ („Sõjateaduslikud Sõnumid“).

September — Oktoober 1930.

Kindral L. von Fabini: Raudse-korpuse tuliristsed. Zloczowi lahingu esimene päev — 26. aug. 1914. Üksikasjalik lahingu kirjeldus austerlaste seisukohalt. 26. aug. 1914. a. juonel Kamionka—Strumilova—Krasne—Dunajov—Narajov oli võitluses Austria-Ungari 3. armee kindral Brudermanni juhatusel. 3. armee koosnes 3 väekorpusest, millestest võttis osa lahingust seitse jalaväe ja 2 ratsadiviisi. Vastu oli 3. Vene armee kindral Ruzski juhatusel. 3. vene armee koosnes neljast väekorpusest. Lahingusse oli võimalik saata 10-st jalaväe ja 5-st ratsadiviisist vaid 8 jalaväe ja 2 ratsadiviisi. Lahingukirjeldus on õpisterikas juhtimise seisukohast.

Kindral Karl Korzer: Kuulipilduja metsalahingus. Sõjaajalooline näide metsalahingust Mijmon'i (Rymanov) juures 8. mail 1915.

Kindralstaabi kapten Hans Ritter: Moodsa õhujõu probleem. Õhujõu tähtsuse tõus. Inglise õhuminister Baldwini kabinetis sir Samuel Hoore iseloomustas 1930. a. kevadel õhuväge Alamkojas järgmiselt: „Õhujõude tuleb sõjapidamises arvestada võimsana iseseisvana faktorina, mitte abiväeliga maa- ja mereväele.“ Mõtteid õhujõu strateegiast ja taktikast. Õhujõudude materjalosast ja organisatsioonist. Õhulahingu võitjateks tulevikusõjas oletatakse suuri õhuristlejaid (croiseur aérien), mis kannaks mitu tonni lõhkeaineid; õhuristleja tegevusraadius peaks olema mitte vähem 2000 km tunnikirius vähemalt 200 km, relvadeks 37 mm kahurid, r. k. ja pommid. Lennukite areng olevat suunatud suurte tüüpide poole.

Feldmarssal August Urbanski von Ostrymiets: Austria-Ungari kindralstaabi luureosakonnast. Kommentaare kindral Max Rongetti teosele „Sõja- ja tööstusespionaažist.“

Kapten-leitnant ins. Peter Handel-Mazzetti: Austria-Ungari meresõda 1914—1918.

Sõjaväelisi teateid. Sõjakirjandust. —ed.

Bibliograafia.

Capitaine F. Gazin.

La cavalerie française dans la guerre mondiale. (Prantsuse ratsavägi Maailmasõjas). 334 lehek. hind 40 franki. Payot väljaanne Pariisis 1930. a. Tekstis 30 skeemi.

Sõjaajaloo sajandite kestvusel ratsaväel on olnud oma tõusu ja languse perioodid. Olles Friedrich Suure ajal lahinguväljade valitsejaks, Napoleoni lemmikväelilgiks, on ratsavägi viimastel aastakümnetel kaotanud palju oma tähtsusest. Eriti Maailmasõja sündmuste mõjutusel. Loomulik, et ajal mil isegi kõhklevalt räägiti jalaväe tähtsusest, millal sõjateadlaste meeli olid vangistanud tehnika saavutised — tankid, gaas, lennukid, ühenduses igasuguse motoriseerimisega ja mehhaniseerimisega — ei pööratud kuigi suurt tähelepanu ratsaväele, tema vajaduse ja võimete selgitamisele.

Ka viimaste rahuaastate kaalutlused ei ole suutnud anda ratsaväele kõikjal sarnast väarikat kohta teiste väelike peres nagu see oli enne Maailmasõda. Põhjus selleks on palju. Ja õige kaalukaid. Selle tulemusena on ka kokkusulanud igasuguste uurimuste ja teoste arv ratsaväe alal. Amult riigid, kus ratsavägi rahuajal eksisteerib suuremal arvul, nagu N.-Venes, Poolas, Prantsusmaal, pühendavad suuremat tähelepanu sellele väelile.

Kapten F. Gazin'i teos „Prantsuse ratsavägi Maailmasõjas“ oma sisult ei too ka midagi uut ratsaväe tegevuse alal, ei püüa ka rajada uusi põhimõtteid tulevikuks, vaid on süstemaatiline loetlus sellest, missugused on ratsaväe ülesanded üldse ja mida prantsuse ratsavägi on teinud Maailmasõja kestvusel. Seega ratsaväe lahingutegevuse (piirikate, luure, lahingusse astumine, jälitamine jne.) illustreerimine vastavate konkreetsete näidetega ühest või teisest sõjategevuse perioodist.

Raamatu algel autor annab üldise ülevaate prantsuse ratsaväe ajaloost 1870. a. kuni 1914. aastani (arvuline koosseis, väärtus, relvastus, organisatsioon). Selgub, et vaatamata kõigile neile puuetele, mis prantslastel olid oma ratsaväe arvulise suurendamise alal, nad ei suutnud Maailmasõja algpäeviks sel alal jõuda Saksamaale. Vastavad arvud:

prantslastel 90 ratsa rügementi, kogusummas 73.000 meest, sakslastel — 110 ratsa rüg., kogusummas 83.000 meest.

Edasi autor peatub prantslaste 1914. a. lahingudoktriinil, XVII sõjaplaanil, ratsaväe jaotusel ja kasutamisel vastavalt sellele sõjaplaanile. Meie silmade eest möödub pea kogu Maailmasõja sündmustik Läänerindel ühes nende lahingutega, milledest ratsavägi osa võttis ühel või teisel viisil.

Ratsavägi leiab laialdast kasutamist sõja algades 1914. aastal kuni rinde stabiliseerumiseni. Niihästi esimesel kontakti otsimisel kui ka piirilahingutes, sellele järgneval taandumisel, Marne lahingus ja „jooksus merele“ ratsavägi on väarikas relv väejuhatuse käes. Sündmuste üldine areng ja lahingute tulemused õigustavad tema olemasolu.

Positsioonisõja tekkimisega on ka enam-vähem möödunud „ratsaväe hooaeg“. Tema kasutamises sünnib seisak. Väejuhatuse kogu tähelepanu on suunitud sellele, et pureda auku sellesse müüri, mille vastane oli loonud oma kaevikjoontega. Alles sarnase augu, lõhe leidmisele võis järgneda ratsaväe kasutamine. Kuid vaatamata sellele ei sündinud ratsaväe arvuline vähenemine korraga. Isegi vastuksa. Augustist 1914. a. kuni novembrini 1915. a. suurenes eskadronide arv 365 pealt 718. Sest elati ikka lootusega pureda auku vastase rindesse ja siis... oli vajalik hulgaline ratsavägi. Alles 1915. aasta ebaõnnestunud Champagne ja Artois lahingutele järgneb ratsaväe arvu vähendamine.

1918. aasta sündmused võimaldavad uuesti ratsaväe tegevust suuremas ulatuses. Kuid arvuliselt on ta juba tunduvalt kokku sulanud. Tema relvastus omab sootuks teistsuguse kuju.

Raamatu lõpul autor on toonud lisana sõjaajal teotsenud ratsaväe korpuste ja diviiside lahingukoosseisud.

Niipalju üldnimetatud raamatu sisust. Tema peaks huvi pakkuma:

- 1) neile, keda huvitavad ratsaväe üksikud lahingud ja
- 2) neile, kes uurides Maailmasõja lahingute üksikuid perioode, püüavad leida vastust küsimusele: millised olid ratsaväe ülesanded ja tegevus teatud operatsiooni tervikus.

Sport.

Kaitseväe ja Kaitseliidu laskevõistlused.

Mustamäe lasketiirul peeti 14. sept. s. a. kaitseväe ja kaitseliidu vahelisi laskevõistlusi. Võistlejatesse gruppidesse olid koondatud parimad võistlejad. Üllatuseks kõigile ei tulnud kõik need esimestele kohtadele, keda eelmiste võistluste kogemustel oodati. Eriti võiks seda ütelda kaitseliitlaste kohta. Kaitseväe võistlejasgrupi koosseisud lühikese teenistusaja, alaliste kaitseväe organisatsioonide ja dislokatsioonide muutete tõttu on väga juhuslikku laadi. Kindlamalt seni on pidanud paika ja andnud häid võistlejaid laskealal Allohvitseride kool.

Kol.-ltm. J. Siir.

Kaitseliidu pealik E. Rull.

14. sept. peetud võistlustel, millistest võttis osa kokku 44 kaitsevälalast ja kaitseliitlast, tuli silmade üldarvuga esimesele kohale kaitseliit, saavutades 8182 silma kaitseväe 8109 silma vastu. Parimaks üksiklaskuriks tuli kol.-ltm. A. Siir (Allohv. kool) 450 silmaga. Kaitseliidu parimaks laskuriks osutus pealik Ernst Rull Järva malevast 447 silmaga (2. koht). 3. kohale tuli leitnant Kütt 443 silmaga. 4. kohale veltv. Ragul 437 silmaga. Möödunud aasta võistlustel võitis kaitseväge vahekorras 7407 : 7388.

Ilusa ilma ja hea korralduse tõttu möödusid võistlused ülevas meeleolus. Võistlusi jälgisid kindral P. Lill, kindral G. Jonson, kol.-ltm. Maide ja teisi kõrgemaid kaitseväge ning kaitseliidu juhte. —h.

Vehklemisest kaitseväes.

Nagu avaldatud üleriikliste kaitseväe esivõistluste tagajärgedest näeme, teeb kaitseväge edusamme nii mitmelgi spordialal. On püstitatud 13 uut rekordit, saavutatud võit jalgpallis Soome üle jne.

Arusaadav — missugustel sportlistel aladel võimaldatakse suuremat treeningut ja korraldatakse rohkem võistlusi, tagajärjed tõusevad ja püstitatakse rekordeid, millede tõttu tõuseb ka kaitsevälalaste psühhofüüsiline võime.

Kahjuks ei saa öelda sama vehklemise või n. n. külma relva kunsti käsitamise alal. Vehklemise tasapind liugleb allamäge, paremal juhul mõnel üksikul püsib.

Nagu möödunud võistlustelgi võis

näha, on võistlejal nõrk taktika ja tehnika. Raiutakse määrustega keelatud kehaosi enam kui lubatud, puudub tasakaal, täpsus, kiirus, liikuvus, sageli ei tea võistleja isegi määrusi. Üldiselt kujuneb võistlus enam v e h k i m i s e k s kui vehklemiseks.

Vehklemine nõuab järjekindlat ja püsivat tööd, et arendada välja tehnikat, liikuvust, kiirust jne. Eriti vaimliste omaduste väljatöötamiseks, nagu võidu tahe, leidlikkus, tähelepanu, külmaveresus, julgus, kiire otsustusvõime jne., samuti ka võistluskogemusi ja taktikat.

Elu on võitlus ja võidab see, kes tugev, osav, eluks karastatud — nii ka vehklemises.

Kui meie kaitsevälalastele ei looda võimalusi treeninguks ja ei korraldata rohkem võistlusi, ei ole loota vehklejate tasapinna tõusu.

1930. a. üldmanöövrellit.

„Hurra-a-a...!“ Pidage! Tasemini! See märk ei kuulu vallutamisele, see on „roheline“ kindrali öökorter...“

„Hra leitnant, väliköögi toidul 75 surnut ja 50 elus kaitsevaelast...“

„Noh missuguseid andmeid vaenlase kohta saite?“
„Ei mingisuguseid hra leitnant, ta kogu aeg taganes ja mina ei jõudnud järele...“

Naiskodukaitsest 1930. a. üldmanöövrellit.

„Noh Joosep, mis sa ütled, minu eit läks sõtta ja nüüd muud kui lüpsa ise lehma...“

Asja parandamiseks tuleks ellu kutsuda kaitseväge spordiklubide juure vehklemisgrupid asjatundliku instruktori juhatusel ja korraldada rohkem võistlusi.

Praeguse kaitseväge võistluskava järele, kus esineb vehklemise ala diviiside ja üleriikliste võistluste kavas — on vähe. Tuleks korraldada ka rügemendi, garnisoni, pataljoni jne. vahelisi võistlusi.

Nii töötades kahtlemata tõuseb külma relva käsitamiskunsti tasapind.

K. Müür.

5. IX 1930.

Kaitseväge viievõistlus.

17. septembril s. a. peeti Pärnu garnisoni spordikomisjoni korraldusel meeskondadevaheline sõjaväe viievõistlus rakmeis, millest osa võtsid 6 jagu. Kaheksamehelisel jaol tuli täies lahinguvastuses vahetpidamata läbi teha: 3 km jooks või rännak, 25 kg liivakottide (24 tk.) kandmine tulejoonele, laskmine 150 m peale, granaadi tabavusviske ja jooksul lamavate kujude torkamine.

Võitjaks tuli 9. üksiku jalaväe pataljoni 1. kompanii jagu reamees Kurgo juhatusel 10 punktiga, 2) 6. pataljoni 2. kompanii jagu n. a. o. Mölderit juhatusel 11 p., 3) 6. pataljoni 3. kompanii jagu n. a. o. Hohense juhatusel 13,5 p., 4) 6. pataljoni 1. kompanii jagu n. a. o. Mitti juhatusel 14,5 p., 5) 9. pataljoni 3. kompanii jagu n. a. o. Jürgensoni juhatusel 17 p., 6) 9. pataljoni 2. kompanii jagu n. a. o. Kuusiku juhatusel 18 p.

E-dt.

Uusi raamatuid kaitsevägede staabi raamatukogus.

- 17.678. Купреев, К. И. Краткое руководство для начинающих любителей почтового голубоводства. Москва, 1927.
- 17.677. Боевой устав артиллерии РККА. Часть I. Кн. 4. Зенитная артиллерия. Москва/Ленинград, 1929.
- 17.676. Наставление по стрелковому делу РККА. Курсы стрельб. 1927. Москва/Ленинград, 1930.
- 17.674. Руководство по использованию военно-служебных собак и собаководству в РККА. Москва/Ленинград, 1930.
- 17.673. Аммосов, С. и А. Слуцкий. Взаимодействие танков с пехотой в роте, батальоне и полку. Москва/Ленинград, 1929.
- 17.672. Лучинин, В. Противовоздушная оборона в стрелковом полку на походе и в бою. Москва/Ленинград, 1930.
- 17.671. Муранов, Я. Типы голубятен и их устройство. Москва/Ленинград, 1927.
- 17.670. Пинежский, Е. Красная гвардия. Москва/Ленинград, 1929.
- 17.669. Голиков, С. Красноармейский досуг. Москва/Ленинград, 1929.
- 17.668. Геронский, Г. Политики врага. Москва/Ленинград, 1930.
- 17.667. Бушакур. Пехота в бою. Москва/Ленинград, 1930.
- 17.666. Миддель-Гарт. Новые пути современных армий. Москва/Ленинград, 1930.
- 17.662. Гладков, П. Тактика броневых частей. Изд. II. Москва/Ленинград, 1930.

Soimetusele saadetud kirjandus.

Karl Hintzer H. Treffneri gümnl. võiml. õpetaja.

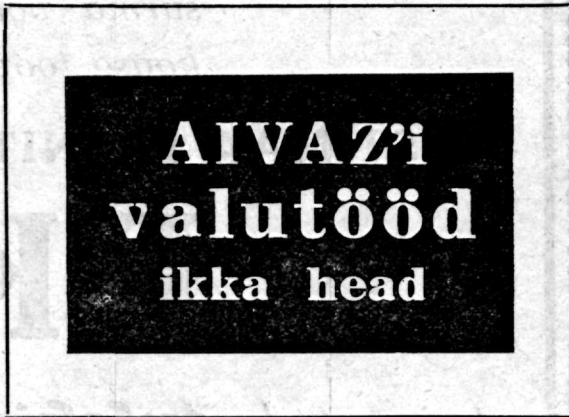
Võimlemine piltides.

Autori kirjastus. Pealadu K.-Üh. „Postimehe“ raamatukaupluses. Hind 1 kr. 20 senti.

Keskkooli õppekavad.

Gümnaasiumi humanitaar-, reaali- ja majapidamisharu.

Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi väljaanne, Tallinnas, 1930.

SISUSTIK: Sõjaministri käsukiri nr. 261. — Kindral J. Tõrvand 10 aastat kaitseväge rahuaegse töö juhina. — J. Tõrvand. Mõnda manöövritest üldse ja eriti Voldi manöövritest. — Kindral T. Rotberg 10 aastat Varustusvalitsuse ülemaks. — Latvija vägede juhataja kindral Penikis'e muljeid 1930. a. üldmanöövrist. — Soome kindralstaabi ülema kindral Vallenius'e muljeid meie üldmanöövrist. — O. J. 1930. a. üldmanööver. — V. Riiberg. Püsivfortifikatsioon. — M. T. Pudemeid Voldi manöövreilt. — Läti küttide ja sõjarõgenejate hauasamba avamine 28. sept. Tartus. — Joter. Õpiseid välismaade hilisemalt õhumanöövreilt. — R. Tck. Sügismanööver Ida-Preisimaal 1928. a. — Cd. Isa Coignardi jälgedes. (Manöövriveste.) — A. K. Sidetöökond kallaletungiva kompanii juures. — st. Keskmiste, vanemate ja kõrgemate ülemate rahuaegsest teenistusekäigust N.-Vene punaväes. — Sõjaväelisi teateid. — Sõjakirjandust. — Bibliograafia. — Sport.

Vastutav toimetaja kol.-leitn. A. KASEKAMP. Väljaandja „Sõdur“, Tallinn, Toompeal, Toomkooli tän. 7.

Rüütelmeister
J. LUKMEL

teatab vanadele ja uutele tellijatele, et on võtnud tööle Narvast üle toonud Tallinna, Pikk tän. nr. 60 k. 2. kus valmistatakse tsiviil sõjaväe ja naisterahva töid. Tähelepanu juhul töö headuse peale, hinnad mitmekesised.

Kübara ASA tööstus

DAAMID JA HÄRRAD!
Vaadake, kas Teie kübar on korras?
„ASA“ PUHASTAB, PRESSIB,
VORMIB ja VÄRVIB
Teie vanad kübarad uueks.
— TALLINN, HARJU TÄN. 32. —

Õnnetusjuhuste ja surma vastu ei ole abinõusid,

aga aineliste murede vastu, mis surma või õnnetusjuhused enesega kaasa toovad, võite end kindlustada.

EESTIMAA KINNITUS AKTSIA-SELTS

EKA

toimetab **tulekinnitusi**
veokinnitusi
autokasko-kinnitusi
õnnetusjuhu kinnitusi
ja elukinnitusi.

Igapäevalise 10-sendilise maksu vastu võite juba sõlmida 1000-kroonilise elukinnituse.

Saatke meile üks postkaart ja meie saadame Teile lähemad teated. Järelepärimine ei kohusta Teid millekski.

Juhatus: Tallinn, Pikk tän. 6, kõnetraat: 426-95.

Kapital ületab 1.000.000.— krooni.

Esitus igas linnas ja maal.

Mehaaniline paberossikestade ja papptööde vabrik

„GEORGI”

(Asutatud 1897).

TALLINN, VAKSALI PUIESTEE 3. — KÖNETRAAT 434-27.

Valmistab ja soovitab oma
saadusi kõrgemas headuses

Le Locle Schweiz

Asutatud 1826. a

A-S. H-y Moser & Co.

Pikk tänav 19

kõnetr. 22-67.

soovitab

rikkalikumas valikus

tasku- ja käeuurisid maailmakuulsast H-y Moser & Cie vabrikust Le Locle Schweiz. Seinä-, laua- ja äratuskellasid, kette ja käevõrusid, kuld- ja plaqué. Parimat Rootsi kristalli.

Jaan Veismann

SUURIM EESTI VALMISRIIETE ÄRI

Väike Karja tän. nr. 8.

Soovitab suures vali-
kus igasugu

daamide ja härrade
sügis- ning talve-
üliriideid

Tellimiste kiire ja korralik
täitmine.

Riigi ning omavalitsuse
ametnikkudele müük
orderiga.

Jaan Veismann

Väike karja tän. nr. 8.

I auhind kuldauraha

I auhind kuldauraha

R. Lange

ASUTATUD 1903. A.

TALLINN, VANATURUKAEL 5. TEL. (2)31-20

Soovitab rikkalikumas valikus, soodsamate
hindadega, oma töökojas valmistatud

hõbe-lauaserviise,
nuge, kahvleid,
lusikaid ja kõiksugu
teisi kuld-, hõbe- ja
kristall-asju.

Juubelingitused ja spordiauhindade
tellimised täidetakse kiirelt ning
korralikult.

Suur tagavara

käe-, tasku-, seinä-
kelladest,
parimatest Schweitsi vabrikutest

Kõrgemas headuses

Kalossid

kuulsa märgiga

Treugolnik - Savio

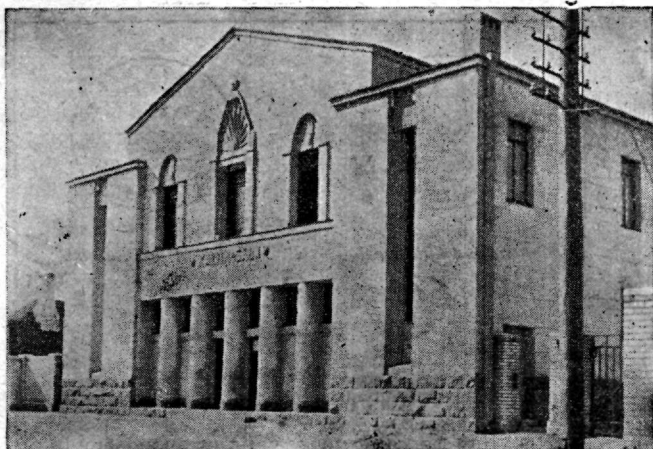
(Soome)

PEAESINDAJA:

Tallinna Manufaktuur & Kaubanduse A.-S.

KINGA TÄN. 6/8.

TELEFON 426-56.

**Saun on avatud 3 korda nädalas
neljapäeval, reedel ja laupäeval.**

Märkus: Sõjaväelastele hinnaalandus ainult igal neljapäeval ja kui saun on pühade tõttu suletud, siis järgmisel saunapäeval.

„KALMA” SAUN

V. Kalamaja 11-a, tel. (2)22-71.

HINNAD:

Meestesauun I klass	60 S.
Naistesauun I „ (ainult neljapäeviti)	50 S.
Meestesauun II „	35 S.
Naistesauun II „	35 S.
Tunnisaun 3 inimese jaoks	2 Kr.
iga järgmise eest 50 senti juure	
Vannitoad ühe vanniga	1 Kr.
„ kahe „	1,50 Kr

Kassa avatud saunapäevadel kella 11 homm.
kuni kella 11 õht.

Saun on hügieeniliselt arsti järe-
valvel. Saunas meesmasseerija.

**Maniküür. pediküür
ja näomassaasch**

Omnibuse peatus: **Soo — Jakobsoni.**

Toimetus ja talitus Toompeal, Toomkooli tän. 7. Kõnetr.: Sõjaväe 163.
A.-S. „Ühiselu“ trükk, Tallinn, Pikk tän. 42.

Aktsiaselts „RAUANIIT”

Asutatud 1919 a.

Kõnetraadid :

Juhatus (2) 23-06.

Kontor (2) 15-24.

Ladu (2) 22-78.

Yandla ühe Eesti.

Tallinn, Rannavärava puiestee nr. 7.

Vabrik soovitab kõrges headuses:

Loomuliku siidist crepe-de-chiini ja veloutiini, siidmantli ning voodririidet, eesriidet akende ja ustele, siid- ja villast trikooriidet pesu ning kleitidele, shlüpfereid, kaelasidemeid, supelustrikood, siid-, maco-, floor- ja villaseid sukke, sokke ja lastesukke, kõlapitse, mitmesuguseid paelu ning kummipaelu.

Bemberg siidisukke „BELLA“.

Kõik kaubad on varustatud kaubamärkidega.

Masinaehitusevabrik

Aktsiaselts

FRANZ KRULL

Tallinn, Kopli 68.

Asutatud 1865. a.

Kodune keskjaam 425-35 (avatud kella 8—17) pärast kella 17 425-38.

Võtab vastu igasuguseid töid masina-, katelde- ja rauatöö alal. Keskkütte radiaatorid ja katlad. Masina osad, masinate parandus. Malmi ja pronksi valu.

Õhude eelarveid.

Õõ eest täielik vastutus.

Mehaaniline Kudumise Tööstus

SAMUEL BESPROSVANIE

S. Karja tänav 12. Telefon 12-63.

TELLIMISED 8 TUNNI JOOKSUL.

SOOVITAB OMAST TÖÖSTUSEST
IGASUGUSEID KOETUD KAUPU:

**JAKID, PULLOVERID,
VESTID, SHALLID JNE.**

MILANEESI OMAST VABRI-
KUST MILANEESKLEIDID JA PESU.

MÜÜK SUUREL JA VÄIKSEL ARVUL. HINNAD MÕÖDUKAD.

Elektri

lae- ja laualampe,
triikraudu,
tolmuimejaid,
keedu-aparaate

soodsatel maksu-
tingimustel saada

A. E. G.

TALLINN

Raekojaplats 4.

Telefon 15-90 ja 27-51.

Mehaaniline jalanõudevabrik

REKORD

SOOVITAB:

talla, pinsoli, kroom, schev-
ret, chevro **nahku**, vilt-
saapaid nahkadega ja ilma,
venesaapaid kalameestele ja
töölisele igas suuruses ja jaos,
ning igat seltsi meeste- ja
naisterahva kingi ja saapaid.

Suur nahaladu.

Müük suurel ja väikesel mõõdul.

Hinnad võistlemata odavad.

A-S. A. Gorbatschev & Co.

Tallinn, Vene turg 5, tel. 397-74.